

Statliga företag

Sammanfattning

Utskottet har inget att erinra mot 2003 års redogörelse för företag med statligt ägande, vilken har överlämnats till riksdagen med regeringens skrivelse 2002/03:120. Skrivelsen bör därmed läggas till handlingarna. I detta sammanhang avstyrker utskottet ett antal motionsyrkanden rörande synen på statligt ägande. Utskottet redovisar sin ståndpunkt i frågan. I en reservation (m, fp, kd, c) framför företrädarna för de fyra berörda partierna sin gemensamma syn på det statliga ägandet.

I betänkandet behandlas – och avstyrks – vidare förslag från Riksdagens revisorer, 2002/03:RR16, angående staten som bolagsägare och motionsyrkanden som berör de olika delarna i revisorernas förslag. Revisorernas granskning är en uppföljning av en tidigare rapport av revisorerna från år 1997. Enligt utskottets mening är det ett värdefullt arbete som revisorerna nu har utfört. Mycket av det arbete som har bedrivits inom Regeringskansliet – och då särskilt inom Näringsdepartementet – med utveckling av ägarrollen har skett mot bakgrund och med beaktande av de förslag och påpekanden som revisorerna gjorde år 1997. Detta arbete fortsätter. I en reservation (m, fp, kd, c) uttalas stöd för revisorernas allmänna synpunkter.

Revisorerna lämnar förslag på följande områden: Regeringskansliet som ägarföreträdare; övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål; styrelsernas effektivitet; insyn, uppföljning och revision; dotterbolagens verksamhet; bolagsledningarnas löner och ersättningar. Utskottet redovisar hur de olika frågorna hanteras av Regeringskansliet, främst Näringsdepartementet som har huvudansvaret för ägarförvaltningen. Många av de aspekter som aktualiseras av revisorerna och i de berörda motionerna är redan föremål för aktiv behandling inom Näringsdepartementet. När det gäller löner och ersättningar till ledningen i statliga bolag hänvisar utskottet till de förändrade riktlinjer för företagsledande personers anställningsvillkor och för anställdas incitamentsprogram som regeringen nyligen beslutat om (riktlinjerna framgår av bilaga 2). Genom de nya riktlinjerna uppnås, enligt utskottets mening, den uppstramning vad gäller bolagsledningarnas löner och ersättningar som efterfrågas såväl i revisorernas förslag som i de aktuella motionerna. I anslutning till de nämnda förslagen från revisorerna har reservationer avlämnats av före-

trädarna i utskottet för Moderata samlingspartiet, Folkpartiet, Kristdemokraterna och Centerpartiet i varierande konstellationer.

Slutligen behandlas i betänkandet motionsyrkanden rörande könsfördelningen bland styrelserna och ledningarna för de statliga bolagen. Utskottet förväntar sig att regeringen tillser att den målsättning rörande jämställdhet i fråga om representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat nu uppnås även när det gäller ledningarna för de statliga företagen och styrelseordförandena och avstyrker därmed de aktuella motionerna.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	1
Innehållsförteckning.....	3
Utskottets förslag till riksdagsbeslut	5
Redogörelse för ärendet	7
Utskottets överväganden	8
Regeringens skrivelse och synen på statligt ägande	8
Skrivelsen om statliga företag	8
Inledning	8
Statens ägarpolitik	9
Regeringskansliets ägarförvaltning	16
Den statliga företagssfären år 2002	16
Motionerna	17
Vissa kompletterande uppgifter.....	24
Tidigare riksdagsbehandling	24
Delårsrapport.....	27
Utskottets ställningstagande	28
Inledning	28
Regeringens skrivelse och synen på statligt ägande	28
Vårbehandling av regeringens skrivelse.....	29
Riksdagens revisorers förslag.....	30
Inledning	30
Riksdagens revisorers allmänna synpunkter.....	30
Revisorernas förslag	30
Utskottets ställningstagande	31
Regeringskansliet som ägarföreträdare	31
Revisorernas förslag	32
Motionen	32
Utskottets ställningstagande	32
Övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål	33
Revisorernas förslag.....	34
Motionerna	35
Vissa kompletterande uppgifter.....	40
Utskottets ställningstagande	42
Styrelsernas effektivitet.....	44
Revisorernas förslag.....	44
Motionerna	45
Vissa kompletterande uppgifter.....	46
Utskottets ställningstagande	46
Insyn, uppföljning och revision	47
Revisorernas förslag.....	47
Motionerna	48
Vissa kompletterande uppgifter.....	51

Utskottets ställningstagande	53
Dotterbolagens verksamhet	54
Revisorernas förslag	54
Motionerna	54
Utskottets ställningstagande	55
Bolagsledningarnas löner och ersättningar	56
Revisorernas förslag	56
Motionerna	56
Vissa kompletterande uppgifter	60
Utskottets ställningstagande	64
Vissa övriga frågor	65
Könsfördelningen bland styrelserna och ledningarna för de statliga bolagen	65
Motionerna	65
Vissa kompletterande uppgifter	66
Utskottets ställningstagande	67
Kapitalomstruktureringar	68
Motionen	68
Vissa kompletterande uppgifter	69
Utskottets ställningstagande	70
Reservationer	71
1. Regeringens skrivelse och synen på statligt ägande (m, fp, kd, c)	71
2. Vårbehandling av regeringens skrivelse (kd)	73
3. Riksdagens revisorers allmänna synpunkter (m, fp, kd, c)	73
4. Regeringskansliet som ägarföreträdare (m, fp, c)	74
5. Regeringskansliet som ägarföreträdare (kd)	75
6. Övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål (m, fp, kd, c)	76
7. Styrelsernas effektivitet (m, fp, c)	77
8. Styrelsernas effektivitet (kd)	78
9. Insyn, uppföljning och revision (m, fp, c)	79
10. Insyn, uppföljning och revision (kd)	81
11. Dotterbolagens verksamhet (fp, c)	82
12. Dotterbolagens verksamhet (kd)	83
13. Bolagsledningarnas löner och ersättningar (m, kd, c)	84
14. Bolagsledningarnas löner och ersättningar (fp)	85
15. Kapitalomstruktureringar (m, fp, c – motiveringen)	87
16. Kapitalomstruktureringar (kd)	87
Bilagor	
1. Förteckning över behandlade förslag	89
2. Riktlinjer för anställningsvillkor i statliga företag	96

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Regeringens skrivelse och synen på statligt ägande

Riksdagen lägger regeringens skrivelse 2002/03:120 till handlingarna och avslår motionerna 2002/03:N21 yrkandena 1–4, 2002/03:N22 yrkande 1, 2002/03:N23 yrkandena 1 och 2, 2003/04:N1 yrkande 2, 2003/04:N2 yrkande 1, 2003/04:N3 yrkande 1, 2003/04:N286, 2003/04:N293 yrkande 5, 2003/04:N316 yrkandena 3 och 4, 2003/04:N327 yrkandena 1–4 och 8, 2003/04:N328 yrkande 22 och 2003/04:N412 yrkande 28.

Reservation 1 (m, fp, kd, c)

2. Vårbehandling av regeringens skrivelse

Riksdagen avslår motion 2002/03:N22 yrkande 3.

Reservation 2 (kd)

3. Riksdagens revisorers allmänna synpunkter

Riksdagen avslår Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 1.

Reservation 3 (m, fp, kd, c)

4. Regeringskansliet som ägarföreträdare

Riksdagen avslår Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 2 och motion 2003/04:N2 yrkande 3.

Reservation 4 (m, fp, c)

Reservation 5 (kd)

5. Övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål

Riksdagen avslår Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 3 och motionerna 2002/03:N22 yrkandena 2, 6 och 10, 2003/04:Fi218 yrkandena 4 och 5, 2003/04:N1 yrkande 1, 2003/04:N2 yrkandena 2, 5 och 7, 2003/04:N3 yrkandena 2 och 3, 2003/04:N295 yrkandena 1 och 2, 2003/04:N314, 2003/04:N327 yrkande 6 och 2003/04:N365.

Reservation 6 (m, fp, kd, c)

6. Styrelsernas effektivitet

Riksdagen avslår Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 4 och motionerna 2003/04:N2 yrkande 6, 2003/04:N3 yrkande 6 och 2003/04:N327 yrkande 7 i denna del.

Reservation 7 (m, fp, c)

Reservation 8 (kd)

7. Insyn, uppföljning och revision

Riksdagen avslår Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 5 och motionerna 2002/03:N21 yrkandena 5 och 6, 2002/03:N22 yrkandena 4, 8 och 9, 2002/03:N23 yrkande 3, 2003/04:N1 yrkandena 3 och 4, 2003/04:N2 yrkandena 4 och 8 och 2003/04:N327 yrkande 5.

Reservation 9 (m, fp, c)

Reservation 10 (kd)

8. Dotterbolagens verksamhet

Riksdagen avslår Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 6 och motion 2003/04:N2 yrkandena 9 och 10. Därmed bifaller riksdagen motion 2003/04:N1 yrkande 5.

Reservation 11 (fp, c)

Reservation 12 (kd)

9. Bolagsledningarnas löner och ersättningar

Riksdagen avslår Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 7 och motionerna 2002/03:N21 yrkandena 7–9, 2002/03:N22 yrkande 7, 2003/04:N1 yrkandena 6 och 7, 2003/04:N2 yrkande 11, 2003/04:N3 yrkande 4, 2003/04:N203, 2003/04:N259 och 2003/04:N327 yrkande 7 i denna del.

Reservation 13 (m, kd, c)

Reservation 14 (fp)

10. Könsfördelningen bland styrelserna och ledningarna för de statliga bolagen

Riksdagen avslår motionerna 2003/04:N3 yrkande 5, 2003/04:N394 och 2003/04:N399.

11. Kapitalomstruktureringar

Riksdagen avslår motion 2002/03:N22 yrkande 5.

Reservation 15 (m, fp, c) – motiv.

Reservation 16 (kd)

Stockholm den 30 oktober 2003

På näringsutskottets vägnar

Marie Granlund

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Marie Granlund (s), Mikael Odenberg (m), Ingegerd Saarinen (mp), Nils-Göran Holmqvist (s), Sylvia Lindgren (s), Maria Larsson (kd), Lennart Beijer (v), Karl Gustav Abramsson (s), Ulla Löfgren (m), Carina Adolfsson Elgestam (s), Yvonne Ångström (fp), Anne Ludvigsson (s), Stefan Hagfeldt (m), Lars Johansson (s), Reynoldh Furustrand (s), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Redogörelse för ärendet

I detta betänkande behandlas

dels regeringens skrivelse 2002/03:120 med 2003 års redogörelse för företag med statligt ägande,

dels Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 angående staten som bolagsägare,

dels 3 motioner som väckts med anledning av regeringens skrivelse,

dels 3 motioner som väckts med anledning av Riksdagens revisorers förslag,

dels 14 motioner från allmänna motionstiden.

Utskottets överväganden

Regeringens skrivelse och synen på statligt ägande

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör lägga regeringens skrivelse om statliga företag till handlingarna och samtidigt avslå ett antal motionsyrkanden rörande synen på statligt ägande. Utskottet redovisar sin ståndpunkt i frågan. *Jämför reservation 1 (m, fp, kd, c).*

Riksdagen bör också avslå ett motionsyrkande om vårbehandling av regeringens skrivelse. *Jämför reservation 2 (kd).*

Skrivelsen om statliga företag

Inledning

I skrivelse 2002/03:120 lämnar regeringen sin årliga redogörelse för förvaltningen av statens företagsägande samt för verksamheten i företagen med statligt ägande och i affärsverken. I redogörelsen lämnas uppgifter om utvecklingen i fråga om förvaltningen av statens företagsägande under år 2002 och fram t.o.m. april 2003. I redovisningen ingår dels aktiebolag vars aktier förvaltas av departementen, dels de affärsdrivande verken Luftfartsverket, Sjöfartsverket och Affärsverket svenska kraftnät. Statens järnvägar (SJ) ombildades till aktiebolag den 1 januari 2001.

Systemet med årliga redogörelser från regeringen baseras på ett beslut av riksdagen våren 1981 (prop. 1980/81:22, bet. 1980/81:NU29). Från och med år 1999 utger regeringen också en mer lättillgänglig version av skrivelsen. I regeringens redogörelse redovisas mer fullständiga resultat- och balansräkningar. I sammanställningarna följer Regeringskansliet sedvanliga regler rörande redovisningsinformation. Sedan år 2001 redovisas även en konsoliderad balans- och resultaträkning. Redovisningen ger en bild av statens samlade företagsengagemang och de totala värdena i denna företagssfär. I avsnittet om Regeringskansliets ägarförvaltning finns en redovisning av Regeringskansliets förvaltningskostnader, och i avsnittet om den statliga företagssfären finns uppgifter om de viktigaste orsakerna bakom resultatutvecklingen i den statliga företagssfären.

I den siffermässiga presentationen och i analysen av den statliga företagssfären samt i avsnittet med företagspresentationerna har företagen delats upp i två huvudgrupper, nämligen företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav och företag som har särskilda samhällsintressen. Uppdelningen avses ge underlag för en mer rättvisande bild, samtidigt som analysen av såväl hela portföljen som de enskilda företagens resultat och måluppfyllelse underlättas.

Olika förbättringar och förtydliganden har gjorts i den nu aktuella redogörelsen. I avsnittet om statens ägarpolitik redovisas – när det gäller genomlysning – regeringens syn på bolagsstämmor i de statliga företagen. Genom att bereda medier och allmänhet möjlighet att ställa frågor till företagsledningarna i de statligt ägda företagen avses insynen förbättras ytterligare i företagen. Beträffande revisorernas roll i de statligt ägda bolagen har regeringens syn ytterligare förtydligats. Fördelningen mellan revisionsarvoden och övriga arvoden som utbetalats till revisorer i de statligt ägda företagen redovisas, liksom en sammanställning av arvodesnivåer för styrelseledamöter i de statligt ägda företagen.

I syfte att tydliggöra bakgrunden och därmed även syftet till att staten för närvarande äger de enskilda bolagen inleds varje företagspresentation med en ingress som ger en översiktlig bild av bolagets historik och verksamhet. Som ett komplement lämnas propositionsförteckningar för respektive bolag i en särskild förteckning. Härigenom skall läsaren ges en bild av de ursprungliga motiven för statens ägande i de riksdagsbeslut som ligger till grund för bolagens verksamhet. I företagspresentationerna lämnas informationen under rubrikerna Verksamhet, Mål och Utvärdering samt Ekonomi, Mål och Utvärdering samt redovisas vissa branschspecifika nyckeltal. För bolag med fler än tio anställda och där statens ägarandel överstiger 20 % lämnas uppgift om personalens sjukfrånvaro. I företagspresentationerna finns också uppgift om styrelser som utsetts på bolagsstämmorna eller genom regeringsbeslut under år 2002 och våren 2003.

Statens ägarpolitik

Den svenska staten är Sveriges största företagsägare. Genom Regeringskansliet förvaltas 59 företag eller koncerner, varav 44 ägs helt och 15 tillsammans med andra. Totalt är ca 200 000 personer anställda i dessa bolag. Staten är den största ägaren på Stockholmsbörsen. Statens ägarroll är komplex då staten äger företag inom verksamheter som spänner från gruvindustri och fastigheter till opera och spel. Regeringen har värdeskapande som övergripande mål. Näringsdepartementet bedömer – utan någon ingående värdering – att det sammanlagda värdet av statens företagsinnehav uppgår till 350–410 miljarder kronor. Företagen har, som nämnts, delats in i två grupper, nämligen företag som verkar under marknadsmässiga villkor och krav samt företag som främst har särskilda samhällsintressen att uppfylla. Som ägare har regeringen tillgång till olika verktyg för att nå de uppsatta målen, varvid genomlysning, styrelsesammansättning och revisorer är tre viktiga verktyg.

I skrivelsen anges uppdragets mål och förutsättningar i följande punkter:

- Uppdraget är att professionellt förvalta de tillgångar de statligt ägda företagen utgör.
- Målet är att skapa värde för ägaren.
- De konkurrensutsatta statligt ägda företagen skall ges samma förutsättningar och har samma krav på sin verksamhet som andra aktörer.

– Ett antal statligt ägda företag har främst till uppgift att uppfylla särskilda samhällsintressen. I dessa företag skapas värde framför allt genom den samhällsnytta företagen åstadkommer.

Ägarförvaltningens ramverk och verktyg redovisas i följande punkter:

– Aktiebolagslagen (1975:1385) ger ramen för företagen och i bolagsordningen anges företagets allmänna inriktning.

– Styrelserna har fullt ansvar för företagets verksamhet.

– Företagens särskilda uppdrag beslutas av riksdagen, regleras i lag eller i avtal mellan företaget och staten.

– För att få till stånd en enhetlig förvaltning ger regeringen riktlinjer för extern rapportering, anställningsvillkor, m.m.

– Regeringskansliet värderar fortlöpande styrelsernas prestationer och hanterar de ägarfrågor som uppkommer.

Beträffande verktyget genomlysning anser regeringen att företagen med statligt ägande skall vara minst lika genomlysta som börsnoterade företag. Ur statens synvinkel är företagets rapportering av speciell vikt eftersom den är ett viktigt styrinstrument i uppföljningen och utvärderingen av företaget. Den ekonomiska informationen är grunden för företagets offentliga rapportering och bör kompletteras med beskrivningar om marknadsutveckling, känslighetsanalyser, etc. för att ge vägledning i tolkningen av de faktorer som skapar värde i företaget. I vilken mån de berörda särskilda samhällsintressena uppfyllts bör betraktas som lika väsentlig som annan redovisning. Även den miljö-, jämställdhets- och mångfaldsrelaterade rapporteringen bör i möjligaste mån integreras i årsredovisningen. Regeringen beslöt i mars 2002 om riktlinjer för den externa ekonomiska rapporteringen för företag med statligt ägande (se vidare i det följande). Regeringens ambition är att de statligt ägda företagen skall lämna bokslutskommuniké före den 31 januari fr.o.m. 2004 års bokslut.

När det gäller bolagsstämmor sägs att dessa – i aktiebolag – syftar till att bereda aktieägarna möjlighet att besluta i företagets angelägenheter. I aktiebolagslagen görs ingen skillnad mellan statligt ägda aktiebolag och privata aktiebolag. Bolagsstämman är således i första hand en sammankomst för aktieägarna, men det finns inga hinder, om bolagsstämman medger det, att stämman öppnas för allmänheten. Därför är det lämpligt, sägs det, att de helstatliga företagen erbjuder någon form av utåtriktad aktivitet i samband med bolagsstämman där även allmänheten bereds möjlighet att ställa frågor till företagsledningen. Hur stämman praktiskt skall genomföras är en fråga för företagets ledning och styrelse. Av planeringsskäl är det rimligt att de som önskar komma till stämman eller den i anslutning till stämman utåtriktade aktiviteten måste anmäla sin närvaro till företaget i god tid. Det finns flera aktiviteter som i olika former kan rikta sig till allmänheten, medier eller andra intressenter inom det aktuella företagets intressesfär. Hänsyn måste dock tas till företaget storlek och förekommande allmänintresse, då en bolagsstämma och anslutande aktiviteter är resurskrävande. Regeringen anser att det normalt sett inte bör begäras av företag med färre än tio anställda eller mindre än

24 miljoner kronor i omsättning att de skall ordna särskilda aktiviteter i samband med bolagsstämmorna. Motsvarande kan även gälla för större företag i de fall det saknas ett direkt allmänintresse.

Beträffande riksdagsledamöters rätt att närvara vid bolagsstämmor konstateras att det är styrelsens ansvar att kallelse till bolagsstämman skickas till riksdagen senast fyra veckor och tidigast sex veckor före bolagsstämman. Riksdagsledamöters önskan att närvara på stämman skall anmälas till företagets styrelse senast två veckor i förväg. Detta gäller samtliga företag i vilka staten äger minst 50 % av aktierna och som har fler än 50 anställda.

När det gäller det andra verktyget, styrelsesammansättning, sägs i avsnittet Effektiva styrelser att regeringens mål är att styrelserna skall innehålla hög kompetens, anpassad till respektive företags verksamhet, situation och framtida utmaningar. Varje nominering skall utgå från kompetensbehovet i respektive företags styrelse. Under åren 1999–2002 har drygt 200 nya styrelseledamöter utsetts av regeringen. Styrelsens uppgifter är enligt aktiebolagslagen (8 kap. 3 §) att svara för företagets organisation och förvaltningen av företagets angelägenheter. Styrelsen skall se till att organisationen är utformad så att bokföringen, medelsförvaltningen och företagets ekonomiska situation i övrigt kontrolleras på ett betryggande sätt. Ledamöter i statligt ägda företag har samma oinskränkta ansvar som ledamöter i privat ägda företag. Nomineringen och tillsättningen av nya ledamöter föregås av en löpande dialog mellan ansvarigt departement, styrelseordförande, andra ledamöter och eventuellt andra delägare. Det är styrelsens ordförande som skall tillförsäkra att styrelsearbetet håller en hög kvalitet och sker med viss enhetlighet. Sammansättningen av styrelserna skall också se så att en balans uppnås avseende kompetens, bakgrund, ålder och kön. Målet för de statligt ägda företagen är en jämn könsfördelning, och ett delmål är att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. Den 16 maj 2003 uppgick andelen kvinnor av de av bolagsstämman valda ledamöterna och suppleanterna i de statliga bolagsstyrelserna till 39 %. Vid årsskiftet 2002/03 var andelen 37 %. I de av staten helägda företagen uppgick andelen kvinnor till 42 % per den 16 maj 2003. Regeringens bedömning är att målet om 40 % kommer att nås även beträffande den utvidgade gruppen företag där statens ägarandel överstiger 20 % när samtliga företag haft bolagsstämma. Enligt aktiebolagslagen är ansvaret mellan verkställande direktören (vd) och styrelsen fördelat så att vd skall sköta den löpande förvaltningen enligt styrelsens riktlinjer och anvisningar. I syfte att tydliggöra denna ansvarsfördelning bör vd normalt inte sitta i styrelsen. Regeringen kommer därför inte att välja in nya vd:ar i styrelsen.

För att uppnå effektiva styrelser bör dessa inte vara för stora, sägs det i skrivelsen – normalt 6–8 ledamöter. År 2002 bestod styrelserna i företag med statligt ägande i snitt av 7,7 ledamöter inklusive suppleanter (motsvarande antal var 7,3 år 2001). Styrelsernas storlek varierar från 3 till 14 ledamöter. Regeringens avsikt är att endast ha ordinarie ledamöter i styrelserna, om inte särskilda skäl kräver annat. Ägarrepresentationen i styrelserna utgörs normalt av att ansvarig förvaltare är ordinarie ledamot. Under år 2002 var ca

40 tjänstemän ledamöter i de statligt ägda företagens styrelser. Styrelsenomineringar i börsnoterade företag där staten är delägare skall ske i samråd med övriga huvudägare i en nomineringskommitté. I de noterade företag där staten har en stor ägarandel bör minst en ledamot av nomineringskommittén representera staten. Nomineringskommittén bör bestå av 3 till 5 ledamöter, och majoriteten skall representera huvudägarna. Styrelseledamöternas arvoden bestäms av bolagsstämman. Historiskt har styrelsearvodena i statligt ägda företag varit relativt låga i jämförelse med privatägda företag av motsvarande storlek. I skrivelsen lämnas en översikt över arvodesnivåer i de statligt ägda företagen. Enligt aktiebolagslagen (8 kap. 5 §) skall styrelsen årligen fastställa en skriftlig arbetsordning. Med syfte att främja tydlighet och enhetlighet i ansvars- och informationsfrågor mellan bolagsorganen i företag med statligt ägande har Näringsdepartementet utarbetat ett förslag till stöd för styrelserna vid upprättande och revidering av arbetsordningar och för handläggningen av vissa informationsfrågor. Regeringen har ingen uttalad policy för användning av kommittéer i styrelsen. En revisionskommitté kan inrättas, varvid vägledande bör vara att det skall finnas ett särskilt behov, att det skall effektivisera styrelsearbetet och att en skriftlig arbetsordning utarbetas och godkänns av styrelsen.

Beträffande det tredje verktyget som staten som ägare disponerar – revisorerna – sägs att deras uppdrag att oberoende granska styrelsens och vd:s förvaltning, företagets årsredovisning och bokföring är av central betydelse. Ansvaret för valet av revisorer för företag med statligt ägande ligger hos ägaren, vilket inte hindrar att det praktiska arbetet med upphandlingen hanteras av företagets ekonomiavdelning, en revisionskommitté eller annan lämplig funktion. Regeringskansliets ägarrepresentanter följer dock hela upphandlingsprocessen. Det slutliga beslutet fattas alltid av ägaren på bolagsstämman. Revisorer väljs på mandatperioder om fyra år. Innan de kan bli föremål för omval skall de utvärderas. Dessutom bör löpande utvärderingar göras. Det är lämpligt att styrelsen och revisorerna träffas minst två gånger per år för att diskutera redovisningen, förvaltningen och riskhanteringen i företagen. De tjänstemän inom Regeringskansliet som ansvarar för förvaltningen av de helägda statliga företagen skall ha en god relation med revisorerna och föra en löpande dialog med dessa. Med hänvisning till revisorslagen (1995:528) och det ansvar som åläggs revisorerna är det lämpligt att styrelsen bildar sig en egen uppfattning om revisorernas oberoende. Styrelsen bör bevaka de fristående rådgivningsuppdrag som revisorerna kan få av företagsledningen och därvid ta del av de bedömningar som revisorerna gör i enlighet med revisorslagens analysmodell. I de fall andra konsulttjänster utgör en betydande andel av revisorernas ersättning bör detta förhållande förklaras och motiveras i noten som redogör för ersättningar till revisorer. Revisorerna bör även vara ett stöd för styrelsen i utvärderingen av hur de av regeringen utgivna riktlinjerna avseende incitamentsprogram, anställningsvillkor och extern ekonomisk rapportering efterlevs. I skrivelsen redovisas en översikt över revisionsarvodet och övriga arvoden till revisorer i företag med statligt ägande.

I skrivelsen noteras att den nyinrättade myndigheten Riksrevisionen bl.a. skall ha rätt att inom ramen för sin effektivitetsrevision granska sådan verksamhet som staten bedriver i form av aktiebolag. Granskning kan genomföras om verksamheten är reglerad i lag eller i annan författning eller om staten har bestämmande inflytande över verksamheten. Riksrevisionen kommer även att kunna förordna en eller flera revisorer att delta i den årliga revisionen i de aktuella företagen.

I ett avsnitt med rubriken Effektiv kapitalstruktur sägs att det historiskt har funnits två problem inom den statliga företagssfären, nämligen ineffektiv kapitalbalans och expansion utanför kärnverksamheten. En anledning till att statligt ägda företag tenderar att vara överkapitaliserade är en osäkerhet om ägaren, staten, är beredd att skjuta till nytt kapital om det uppstår ett investeringsbehov. I skrivelsen redogörs för det förslag om förbättrad kapitalstruktur i statliga företag som regeringen lade fram våren 2003 i tilläggsbudget i den ekonomiska vårpropositionen (prop. 2002/03:100). Riksdagen fattade i juni 2003 – med vissa modifieringar – beslut om förslaget (bet. 2002/03: FIU21).

Det andra nämnda problemet, bristande fokus på kärnverksamheten, har uppkommit genom att vissa företag med statligt ägande tidigare har expanderat inom verksamheter som legat utanför företagets kärnverksamhet. Generellt sett ökar detta risken i företaget, eftersom företaget konkurrerar inom områden där det har ringa eller ingen erfarenhet. Ledningen förlorar fokus på kärnverksamheten, och ägaren löper risken att företagets mål inte uppfylls eller åsidosätts. Flera företag med statligt ägande har dock under de senaste åren ökat fokuseringen på kärnverksamheten.

Regeringen redogör i ett särskilt avsnitt för sin policy i vissa frågor av principiell karaktär och hur de berör företagen med statligt ägande. Det är styrelsens och ledningens ansvar att de företag där staten har ägarintressen sköts på föredömligt sätt och väl inom gällande lagstiftning, sägs det. Miljö- och etikhänsyn bör vara självklara utvärderingsparametrar för de beslut som rör förvaltningen av företag med statligt ägande. Regeringen presenterade våren 2002 initiativet Globalt Ansvar, som syftar till att främja god praxis för företag vad avser respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande arbetsvillkor, bekämpning av korruption och en bättre miljö. Initiativet bygger på OECD:s riktlinjer för multinationella företag och FN:s ”The Global Compact”. Att ansluta sig till Globalt Ansvar sägs vara ett bra mål för företagens arbete inom det aktuella området, och det är regeringens ambition att fler företag, inte minst statligt ägda företag, skall ansluta sig till initiativet. I skrivelsen erinras om att det i regeringsförklaringen anges att Sverige skall fortsätta att gå i spetsen för omställningen till ett ekologiskt hållbart samhälle. Företag med miljöpåverkan behöver ha ett seriöst miljöarbete och god miljökompetens för att undvika miljörelaterade risker och kostnader. Kostnaderna kan bestå dels i höga åtgärds- eller saneringskostnader, dels i kostnader på grund av försämrat anseende hos leverantörer, kunder och allmänhet. Miljöanpassning är i många fall en förutsättning för lönsamhet, varför företag med statligt ägande bör, i likhet med näringslivet i övrigt, sträva mot en ekologisk

hållbar utveckling och bidra till att de nationella miljömålen uppfylls. Styrelserna bör aktivt följa företagens insatser i frågor som rör ekologiskt hållbar utveckling.

Regeringens mål avseende könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna är, som tidigare nämnts, en jämn fördelning, och ett delmål är att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. Uppgifter om hur könsfördelningen ser ut har redovisats i det föregående. Regeringens bedömning är att målet om 40 % kommer att nås när samtliga företag haft bolagsstämma. Regeringen ser det som en fortlöpande och angelägen uppgift att ta till vara den kompetens och erfarenhet som kvinnor representerar, inte minst genom tillsättningar på chefsnivå. Regeringens möjligheter att detaljstyra och direkt påverka utvecklingen på detta område är dock begränsade, utom i de fall där regeringen själv beslutar om anställning. De statligt ägda företagens ledningar och styrelser bör vara ett föredöme i jämställdhetsarbetet. Detta gäller inte minst när nya ledande befattningshavare skall tillsättas.

När det gäller mångfald säger regeringen att erfarenheten från företag i såväl Sverige som utomlands visar att mångfald lönar sig. Mångfaldsarbetets övergripande mål är att alla medarbetares kompetens och erfarenheter skall tillvaratas i verksamheten. Handlingsplaner kan upprättas för hur företagen skall ta till vara det humankapital som finns hos personer som kommer från skilda kulturella, etniska och sociala miljöer. Handlingsplanerna skall användas som verktyg för att kunna rekrytera de bäst lämpade genom att bredda basen för rekrytering. Regeringen anser att arbetet med mångfald är viktigt och förutsätter att företagen med statligt ägande beaktar detta bl.a. i sin verksamhet och personalpolitik.

Regeringen redovisade i regeringsförklaringen hösten 2002 ett mål om att halvera antalet sjukdagar fram till år 2008. Strategier för att skapa arbetsplatser där människor kan arbeta, prestera och samtidigt må bra är en viktig diskussion för företagsledningarna, sägs det. Denna diskussion bör också föras in i styrelserummen på motsvarande sätt som gäller för andra frågor av strategisk natur. Det finns många goda exempel på vidtagna åtgärder, och det är regeringens förhoppning att de statligt ägda företagen kan bli föredömen när det gäller att reducera sjukfrånvaron. Regeringen avser därför att redogöra för hur sjukfrånvaron utvecklas i de statligt ägda företagen. Den 1 juli 2003 träder en ny bestämmelse i årsredovisningslagen (1995:1554) i kraft, med innebörd att samtliga företag skall lämna uppgift om de anställdas frånvaro på grund av sjukdom under räkenskapsåret. I skrivelsen lämnas uppgifter om sjukfrånvaro under redovisningen för de olika företagen.

Slutligen redovisas i avsnittet om policyfrågor regeringens syn på statliga företag i IT-samhället och omnämns det av riksdagen beslutade handlingsprogrammet för arkitektur, formgivning och design.

I ett särskilt avsnitt redogörs för de riktlinjer som beslutats av regeringen avseende incitamentsprogram, anställningsvillkor och den externa ekonomiska rapporteringen för företag med statligt ägande. Regeringen beslöt i november 1999 om riktlinjer för incitamentsprogram för anställda i statliga

företag, dvs. ett system för belöning av arbetstagarens arbetsinsats där belöningen är beroende av insatsens värdeskapande i företaget. Det ankommer på företagets styrelse att säkerställa att regeringens riktlinjer för incitamentsprogram följs om ett sådant program införs. Riktlinjerna avser företag som är helägda av staten. I företag där staten är delägare bör riktlinjerna, efter en dialog med övriga aktieägare, tillämpas så långt möjligt. Det förhållandet att regeringen beslutat om riktlinjer för incitamentsprogram skall inte uppfattas som att regeringen rekommenderar att det införs sådana program. Syftet med incitamentsprogram för anställda är att bidra till att stimulera alla i företaget att arbeta för de övergripande verksamhetsmål som ställts upp för företaget. Incitamentsprogram är ofta kopplade till s.k. värdebaserade styrsystem, vilka är ett instrument för att rikta uppmärksamheten mot värdeökning genom effektivare kapitalutnyttjande. Riktlinjerna anger även att samtliga anställda skall omfattas av incitamentsprogrammet samt att företaget skall redovisa samtliga beslutade incitamentsprogram i årsredovisningen.

Beträffande anställningsvillkor sägs att förhandling om vd:s anställningsvillkor i första hand är en fråga för styrelseordförande i förening med ytterligare personer från styrelsen. Företagets styrelse skall dock i sin helhet ta ställning till anställningsvillkoren för vd och även ta ställning till om villkoren överensstämmer med de riktlinjer som regeringen utfärdade i december 1996. Styrelsen och vd skall säkerställa att dessa riktlinjer även tillämpas för övriga personer med företagsledande eller därmed jämförbara uppgifter och att de tillämpas på motsvarande sätt i övriga koncernföretag om sådana finns. I regeringens riktlinjer sägs bl.a. att löner och andra förmåner till företagsledare skall vara konkurrenskraftiga, men att företag som ägs av staten inte skall vara löneledande jämfört med motsvarande privatägda företag. Vid uppsägning från företagets sida kan avgångsersättning utgå. Denna ersättning får motsvara högst 24 månadslöner inklusive uppsägningstid och skall utbetalas månadsvis. Vid ny anställning eller inkomst från annan förvärvsverksamhet skall avgångsersättningen reduceras med belopp motsvarande ny inkomst under 24-månadersperioden. En genomgång av ca 500 anställningsavtal gjordes år 1996, och ytterligare en uppföljning genomfördes vid årsskiftet 1997/98 för att fastställa om riktlinjerna följdes. I skrivelsen omnämns näringsutskottets beslut från februari 2002 om att låta Riksdagens revisorer genomföra en ny utvärdering av bonus- och pensionsförmåner hos företagsledningar i statliga företag. Revisorernas rapport och förslag redovisas i det följande. I skrivelsen erinras om den av Regeringskansliet planerade översynen av riktlinjerna under år 2003.

När det gäller den externa ekonomiska rapporteringen i företag med statligt ägande beslöt regeringen i mars 2002 om riktlinjer för denna. Syftet med riktlinjerna är att förbättra genomlysningen så att företag med statligt ägande blir minst lika genomlysta som börsnoterade företag. Riktlinjerna innebär bl.a. att företagen skall offentliggöra kvartalsrapporter inom två månader från verksamhetsperiodens utgång. Alla företag bör även publicera företagets finansiella information på sin hemsida. Det är styrelsens ansvar att tillse att

riktlinjerna tillämpas senast från den 1 januari 2003. Under år 2002 har flera statligt ägda företag förbättrat sin externa ekonomiska rapportering. Regeringskansliet avser att återkomma i nästa års skrivelse till riksdagen med en utvärdering av efterlevnaden av riktlinjerna under år 2003.

Regeringskansliets ägarförvaltning

Statens medel och dess övriga tillgångar står till regeringens disposition enligt regeringsformen (9 kap. 8 §). Riksdagen skall fastställa grunderna – i den omfattning som behövs – för förvaltningen av statens egendom och förfogandet över den (RF 9 kap. 9 §). Detta förvaltningsmandat innebär att regeringen skall höra riksdagen vid väsentliga ändringar av ett statligt företags inriktning, utspädning av ägandet, kapitaltillskott, bolagisering samt försäljningar och köp av aktier. I lagen (1996:1059) om statsbudgeten anges att regeringen får sälja statens aktier i företag där staten har mindre än hälften av rösterna för samtliga aktier eller andelar om inte riksdagen beslutat annat. Riksdagsbeslut krävs inte för extrautdelningar eller nedläggningar, eftersom det ingår i den normala förvaltningen. Det krävs inte heller riksdagsbeslut avseende förvärv eller avyttringar som företag genomför inom den verksamhetsinriktning som aktuell grundproposition anger. Statsministern har givit näringsministern ansvar i frågor som gäller statens företagsägande och som ställer krav på enhetlig ägarpolitik eller avser styrelsenomineringar.

Regeringen har fr.o.m. årsskiftet 2002/03 samlat resurser och kompetens för förvaltningen av det statliga ägandet inom en särskild ägarenhet på Näringsdepartementet. Denna enhet ansvarar för merparten av de statligt ägda företag som förvaltas av Regeringskansliet. Regeringskansliet har i uppdrag att aktivt följa och förvalta statens tillgångar så att värdeutvecklingen blir den bästa möjliga och – i förekommande fall – de särskilda samhällsintressena uppfylls. Uppföljning och utvärdering sker såväl genom ekonomiska analyser och branschanalyser som genom styrelsearbete och dialog med styrelsens ordförande. I de fall företagen har särskilda mål – förutom ekonomiskt värdeskapande – följs dessa upp särskilt. Målen och deras uppföljning anges för varje företag i verksamhetsberättelsen. Statens förvaltningskostnad för företag med statligt ägande uppgick år 2002 till 55,7 miljoner kronor (motsvarande belopp var 35,2 miljoner kronor år 2001), varav 40 miljoner kronor avser externt köpta tjänster. Sammantaget motsvarar den totala förvaltningskostnaden ca 0,015 % (0,01 % år 2001) av värdet på företagssfären, vilken Näringsdepartementet bedömer är värd 350–410 miljarder kronor.

Den statliga företagssfären år 2002

I skrivelsen redovisas utvecklingen inom den statliga företagssfären under år 2002. Därefter lämnas en redogörelse för vart och ett av de statliga företagen, grupperade i företag med marknadsmässiga krav och företag med särskilda samhällsintressen. Som tidigare nämnts har redovisningarna för de olika företagen strukturerats om i årets skrivelse. Företagspresentationerna inleds med en kort redovisning av bolagets historik. Därefter redogörs för bolagets

verksamhet och ekonomi samt – för de flesta bolagen – mål och utvärdering för verksamheten respektive ekonomin. Dessutom redovisas (i förekommande fall) följande parametrar: resultaträkning, balansräkning, kassaflöde, nyckeltal, övriga uppgifter (t.ex. anställda, sjukfrånvaro och statens ägarandel), räntabilitet, styrelse, verkställande direktör och revisorer.

Resultatet efter skatt för företagen med statligt ägande minskade med 8,9 miljarder kronor mellan åren 2001 och 2002 till 8,6 miljarder kronor. Det försämrade resultatet förklaras delvis av stora nedskrivningar. Omsättningen ökade med 43,3 miljarder kronor till 337,5 miljarder kronor, främst till följd av att Vattenfall AB konsoliderade nya verksamheter. Företagens samlade egna kapital ökade från 176 till 195,2 miljarder kronor, och räntabiliteten på det egna kapitalet sjönk från 10,3 till 4,6 %. Bruttoinvesteringarna halverades nästan och minskade från 129 till 67,6 miljarder kronor. Den minskade investeringsnivån medförde att företagets kassaflöden förbättrades avsevärt – kassaflödet från löpande verksamhet ökade med 47 % och uppgick till 75 miljarder kronor.

År 2002 var totalt 199 302 personer sysselsatta i företag med statligt ägande. Av de anställda utgjorde kvinnor 40 %, vilket var samma andel som år 2001. Statliga företag bidrar av flera skäl till en hög servicenivå och likvärdighet över hela landet, sägs det i skrivelsen. De statliga företagens anställda fördelade på län skiljer sig från fördelningen av det totala antalet sysselsatta i landet. De statliga företagen är mer representerade i regioner som t.ex. Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Gotland och Östergötland.

Motionerna

Frågan om synen på det statliga ägandet av företag tas upp i motioner väckta med anledning av skrivelsen, i motioner väckta med anledning av Riksdagens revisorers förslag och i motioner från allmänna motionstiden.

I motion 2002/03:N21 (m) begärs tillkännagivanden av riksdagen om att det statliga företagandet snedvrider konkurrensen och om avveckling av sådan myndighetsverksamhet som snedvrider konkurrensen. Vidare begärs att regeringen skall redovisa motivet till varför vart och ett av bolagen med statlig ägarinblandning även framgent bör ha sådan. Slutligen föreslås ett tillkännagivande om renodling av rollerna och privatisering av statliga företag. Statlig kommersiell verksamhet utgör ett betydande problem för en fri och rättvis konkurrens, anför motionärerna. De påpekar att fyra av fem statliga bolag verkar på fullt konkurrensutsatta marknader och anser att dessa bolag i praktiken agerar med den statliga beskattningsrätten som eget kapital. I Konkurrensverkets statistik över företag som missbrukat sin dominerande ställning återfinns SAS AB, Telia AB, SJ och Posten AB och av domstolsavgöranden angående missbruk av dominerande ställning som Konkurrensverket redovisar på sin hemsida rör över 60 % företag med statlig ägarinblandning, uppger motionärerna. Även beträffande ifrågasatt konkurrensbegränsande beteende är de statliga och kommunala bolagen överrepresenterade. Dessutom bedriver en rad myndigheter konkurrensutsatt verksamhet, vilket leder till

att konkurrenssituationen på marknaden påverkas, säger motionärerna. De föreslår att regeringen snarast skall återkomma till riksdagen med förslag om att avveckla denna typ av konkurrenssnedvridning.

I många fall är skälen till det statliga företagandet ytterligt oklara och motiven har varierat, anför motionärerna. De pekar på att det i industrialismens barndom ansågs viktigt att staten kunde utöva inflytande över användningen av naturresurserna och att motiveringarna senare ofta har varit av regionalpolitisk eller beredskapsmässig karaktär. I vissa fall har staten även ansett det angeläget att ta över nedläggningshotade företag, säger motionärerna. De framhåller att en ny syn på statligt företagsäggande dock har vuxit fram med början under 1980-talet, med innebörd att privatiseringar mer är en praktisk än en ideologisk fråga. Skälen till förändringen är flera, t.ex. starkare krav på tydliga och aktiva ägare i företagen, ansträngda statsfinanser och krav på högre effektivitet. Det har länge rått oklarhet kring vilken strategi den socialdemokratiska regeringen har med sitt ägande, hävdar motionärerna. De föreslår att regeringen i skrivelsen, i anslutning till varje bolag med statlig ägarinblandning, skall motivera varför staten även fortsättningsvis skall inneha ägandet. De företag vars koppling till staten inte kan motiveras bör ingå i den privatiseringsplan som motionärerna föreslår att regeringen omgående skall presentera.

Under det gångna året har resultaten försämrats kraftigt i den statliga företagssektorn, konstaterar motionärerna och hänvisar till att de statliga företagen uppvisade en förlust på ca 4–5 miljarder kronor om vinsterna från verksamhet med spel samt försäljning av vin, sprit och el exkluderas. Dessutom har två företag upprättat kontrollbalansräkning enligt bestämmelserna i aktiebolagslagen. Staten skall ange spelreglerna och de legala förutsättningarna för näringsverksamhet men inte agera som en stor aktör på marknaden, anser motionärerna. De föreslår – i syfte att förbättra konkurrenssituationen, arbetsmiljön i berörda företag och öka allmänhetens aktieäggande – att ett trettio-tal statligt ägda bolag inledningsvis skall privatiseras. Privatiseringarna skall ske på ett ansvarsfullt sätt och så att företagets framtidsförutsättningar stärks. Dessutom anses det viktigt att privatiseringarna genomförs på ett sådant sätt att staten får bra betalt och att försäljningarna bidrar till att sprida aktieäggandet. Hänsyn måste också tas till läget på de finansiella marknaderna, och försäljningen skall ske i en takt som inte riskerar att få negativa återverkningar på de finansiella marknaderna, anför motionärerna.

I motion 2003/04:N1 (m) begärs att regeringen under innevarande riksmöte skall lägga fram förslag till privatiseringsplan för bolag där fortsatt koppling till staten inte kan motiveras. Motiveringen är likartad den som redovisats för nyssnämnda motion 2002/03:N21 (m) avseende privatisering av statliga företag.

Ett tillkännagivande om privatisering av de statliga företagen begärs i motion 2003/04:N316 (m). Där föreslås också att riksdagen skall bemyndiga regeringen att privatisera och omstrukturera de i motionen uppräknade statliga företagen. Det statliga ägandet av företag innebär en maktutövning som

är till ondo för det svenska näringslivsklimatet, anför motionärerna. De menar att en viktig förutsättning för en fungerande och effektiv konkurrens är att det gäller lika villkor för privata och offentliga aktörer. Offentligt ägda företag kan påverkas negativt av sin ägarstruktur, anser motionärerna och hänvisar till följande: Företagen riskerar att bli redskap för politiska ambitioner som kan komma att gå ut över rent affärsmässiga prioriteringar; statligt ägande kan vara ett hinder för tillväxten på exportmarknaderna eftersom andra länder kan uppfatta det statliga ägandet som en dold subvention. Även annan internationell expansion – t.ex. företagsuppköp, sammanslagningar och s.k. joint venture-res – kan hindras på grund av statligt ägande.

Statens främsta uppgift inom näringspolitiken skall vara att skapa ramar och regler för företagets verksamhet och bidra till att skapa gynnsamma förutsättningar för långsiktig tillväxt, fler företag, fler arbetstillfällen och god konkurrens, anför motionärerna vidare. De föreslår som nämnts att de statliga företagen skall privatiseras. Genom försäljning av statliga företag avlastas staten uppgifter och kan ägna sig åt andra, viktiga uppgifter som ingen annan än staten kan ta ansvar för, säger motionärerna. De anser att de statliga företagen genom privatiseringar kan ges mer konkurrenskraftig struktur, kompetenta ägare och tillgång till riskkapitalmarknaden via börsen. Försäljningen av de statliga företagen måste ske på ett ansvarsfullt sätt, vilket innebär att hänsyn måste tas till företagets intressen, bl.a. vid valet av tidpunkt för försäljning, ägarstrukturen och metoderna för genomförande, anför motionärerna. De påpekar att många statliga företag innehar monopol eller är dominerande aktörer på berörd marknad och att en privatisering skulle kunna innebära att ett statligt monopol ersätts med ett privat monopol, vilket inte är önskvärt. För att undvika detta kan det ibland vara lämpligt att dela upp statliga företag före en privatisering, anför motionärerna. De framhåller att det dock är viktigt att varje enskilt företag är starkt och konkurrenskraftigt efter slutförd privatisering, vilket innebär att hänsyn måste tas till företagets intressen, bl.a. vid valet av tidpunkt för försäljning, ägarstrukturen och metoderna för genomförande.

Motionärerna anser att staten skall sträva efter att öka intresset för svenska aktier genom breda spridningar av aktierna i de statliga företagen till allmänheten och till de anställda. De vill också att privatiseringarna skall bidra till att göra ett svenskt ägande av näringslivet möjligt. Trenden med placeringar av svenskt sparkapital i utländska fonder, försäkringar eller investmentbolag med utländsk beskattning motverkar det svenska ägandet i Sverigebaserade företag, vilket är olyckligt, anser motionärerna. Alla privatiseringar av statliga företag kan dock inte genomföras som breda aktiespridningar till börs och allmänhet, utan företagen måste behandlas individuellt, sägs det. I vissa fall, såsom när det gäller OM AB eller Telia, kan det vara aktuellt att sälja börsposter, medan det i andra fall kan gälla försäljning till folkrörelser, t.ex. AB Svenska Spel till idrottsrörelsen, och när det gäller företag som Apoteket AB handlar det om att bryta monopol och genomföra strukturförändringar, anför motionärerna. I motionen anges följande bolag vara aktuella för omstrukture-

ringar i ett inledande skede: Apoteket AB, Arlanda och Landvetter flygplatser, Assi Domän AB, Lernia AB, LKAB, Nordea AB, OM AB, Posten AB, SAS AB, Statens Bostadsfinansieringsaktiebolag (SBAB), SJ AB, Sveaskog AB, Svenska Lagerhusaktiebolaget, Svenska rymdaktiebolaget, AB Svenska Spel, AB Svensk Bilprovning, Svensk-Danska Broförbindelsen AB, Sveriges Provnings- och Forskningsinstitut AB, Sveriges Rese- och Turistråd AB, Telia Sonera AB, Teracom AB, Vasakronan AB, Vattenfall AB, Vin & Sprit AB och Vägverket Produktion.

Staten bör helt gå ur ägandet i Telia Sonera, anför det i motion 2003/04:N286 (m). Svenska staten äger 45,3 % av Telia Sonera, den finska staten äger 19,1 % och den största icke-offentliga ägaren – Robur Fonder – äger 2,7 %, konstaterar motionären. Staten är inte en kompetent ägare av kommersiella företag och statsägda bolag har sämre förutsättningar för tillväxt än sina konkurrenter, hävdar motionären. Han anser att regeringens hantering av Telia har visat detta med övertydlighet och att det är en illustration till varför staten inte skall äga företag.

Två tillkännagivanden begärs i motion 2002/03:N23 (fp), nämligen om en systematisk försäljning av de statligt ägda företagen och om att statligt ägda företag snedvrider konkurrensen på marknaden. Folkpartiet liberalerna anser att staten inte, annat än i undantagsfall, skall driva företag, säger motionärerna. De framhåller att staten i en väl fungerande marknadsekonomi fyller en oundgänglig funktion som stiftare av lagar och regler och som beslutsfattare vad gäller skatter men att staten också som rättsvårdande och marknadsvårdande myndighetsutövare skall se till att reglerna följs. Att dessutom på samma gång vara aktör på marknaden blir en orimlig sammanblandning av roller, menar motionärerna. De anser att en privatisering av statens ägande erbjuder en möjlighet att sprida privat ägande av företag till flera och att privat företagande i längden är effektivare. Det finns många exempel på att statligt och kommunalt ägande av företag snedvrider konkurrensen genom en öppen eller dold subvention och diskriminerande offentlig upphandling, hävdar motionärerna. De anser att regeringen tar ytterligare ett steg i denna riktning genom tillskapandet av det särskilda kontot i Riksgäldskontoret, genom vilket medel kommer att slussas från vinstgivande företag till förlustföretag. Den osunda konkurrensen leder till att privata företag riskerar få sämre lönsamhet och expansionsmöjligheter, befarar motionärerna. De menar att man med statligt ägande aktualiserar andra mål än företagsekonomisk lönsamhet – antingen tvingas det statliga företaget acceptera sämre företagsekonomisk lönsamhet på grund av politiska önskemål eller uppstår misstankar om att företagsledningen måste ta politiska hänsyn. Det finns en risk att staten skjuter till medel för att täcka förluster eller inför konkurrensbegränsningar som gynnar statliga företag, hädar motionärerna.

Staten har en rad viktiga uppgifter som ingen annan i samhället kan eller bör utföra, säger motionärerna vidare. De anser att regering och riksdag skulle fungera bättre om de koncentrerade sig på dessa uppgifter och bl.a. avbördade sig ägande av företag som dessutom privata ägare sägs sköta bättre. Det of-

fentligas huvuduppgift är, enligt motionärerna, att tillhandahålla en god vård, ett bra utbildningssystem, ett väl fungerande försvar, ett säkert rättssystem och en generell politik för att främja tillväxt och sysselsättning. Det har tidigare anförts som skäl mot en försäljning av statliga företag att kapitalmarknaden inte kan absorbera det aktuella utbudet av tillgångar, påpekar motionärerna. De menar att detta med en globaliserad kapitalmarknad dock inte längre är något hållbart argument. De flesta av de statliga företagen bör säljas, anser motionärerna. Försäljningsintäkterna bör användas för att minska statskulden, varvid de minskade räntebetalningarna blir en långsiktig besparing. Försäljningen bör ske successivt, säger motionärerna. De anser att det nuvarande konjunkturläget gör det svårt att göra en prioritering av vilka företag som bör säljas först, men erinrar om att Folkpartiet tidigare har pekat ut följande företag som lämpliga för försäljning: hela det statliga innehavet i Telia Sonera AB, innehavet i Nordea AB, Civitas Holding AB (bl.a. Vasakronan), Vin & Sprit AB, Assi Domän AB (dotterbolag till Sveaskog AB), SBAB, Vattenfall AB, LKAB, SAS AB, SJ AB, Apoteket AB, Luftfartsverket (af-färsverk) och Teracom AB.

I motion 2003/04:N3 (fp), som väckts med anledning av Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16, och i motion 2003/04:N293 (fp), från allmänna motionstiden, föreslås tillkännagivanden om att det arbete med att minska statens företagsägande som påbörjades under fyrpartiregeringen i början av 1990-talet skall återupptas. Statens viktigaste uppgift inom näringspolitiken är att ange ramar och regler för näringslivets verksamhet och skapa förutsättningar för långsiktig tillväxt, anför motionärerna. De menar att konkurrensen hotas när staten även uppträder som ägare på den marknad som man bestämmer reglerna för. Grundprincipen måste, enligt motionärernas mening, vara att konkurrensutsatt verksamhet skall bedrivas i privat regi och att det statliga ägandet skall begränsas till företag som har ett tydligt samhällsintresse i sin verksamhet. De anser dessutom att sådan verksamhet bedrivs bättre i myndighetsform. Det arbete med att minska statens företagsägande som påbörjades under fyrpartiregeringen i början av 1990-talet bör därför, enligt motionärernas uppfattning, återupptas. En privatisering av statliga företag kommer att skapa en tydligare ägarroll, kommersiellt mer kompetenta företag och en spridning av aktieägandet i befolkningen, sägs det. Intäkterna från försäljningarna kommer även att minska statens skuldsättning. En försäljning av de statliga företagen bör ske successivt i en takt som marknaden medger, säger motionärerna. De menar att vissa bolag kan säljas omgående och utan några speciella riktlinjer, medan det vore värdefullt att sälja andra till många små ägare. En tredje grupp av bolag måste först bli av med sitt monopol innan de kan säljas, säger motionärerna.

I motionerna 2002/03:N22 (kd), som väckts med anledning av regeringens skrivelse, och 2003/04:N2 (kd), som väckts med anledning av Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16, begärs tillkännagivanden om grunderna för statligt ägande – med likartade motiveringar. Statens roll i samhällsekonomin skall vara att sätta ramar och övervaka spelreglerna på marknaden, ansvara

för samhällsplanering och infrastruktur samt att skapa förutsättningar för långsiktig tillväxt, anför motionärerna. De anser att när staten agerar såväl domare som spelare på marknaden är risken stor att konkurrensen snedvrids och att investeringar inte görs på ett optimalt sätt i de företag som har de bästa förutsättningarna. Eftersom staten sätter spelreglerna inom näringspolitiken bör staten, enligt motionärerna, inte själv äga företag, utom när det finns särskilda skäl för det. Statens dubbla roller inom näringspolitiken hindrar förutsättningarna för en sund och rättvis konkurrens, säger motionärerna. De menar att det statliga ägandet är till nackdel för ekonomins funktionssätt, för företagen och deras anställda och innebär en orimlig inlåsning av statens förmögenhet. Ett skäl för försäljning av statens aktier är, enligt motionärerna, att renodla statens roll. Ett annat är att ägandet bör spridas. Ett tredje skäl är att det förbättrar förutsättningarna för de berörda företagen – en ägarspridning ger företaget kapital för framtida investeringar, vilket enligt motionärerna inte bör finansieras via statsbudgeten. Försäljningen skall ske till marknadsmässiga priser och i den takt som är möjlig med hänsyn till bl.a. andra introduktioner på aktiemarknaden, säger motionärerna. De anser dock att vissa företag skall behållas av sociala eller hälsopolitiska skäl. Till de företag som motionärerna menar snart kan säljas hör bl.a. Civitas Holding, Vin & Sprit, resterande delar av SAS, Telia Sonera, Nordea och OM. De företag som är aktuella är sådana som är verksamma inom konkurrensutsatt verksamhet, anser motionärerna. Monopolföretag kan dock inte säljas innan omstrukturering skett. Vid utförsäljning bör allmänheten och de anställda i företagen vara en viktig målgrupp, anför motionärerna. Liknande synpunkter utvecklas i motion 2003/04:N412 (kd) från allmänna motionstiden.

Det är viktigt att de statligt ägda bolagen debatteras offentligt och blir noggrant genomlysta av riksdagen, anför det vidare i tidigare nämnda motion 2002/03:N22 (kd). I syfte att skapa en större aktualitet kring regeringens skrivelse och utskottets behandling av den samt den efterföljande debatten i kammaren bör regeringen i fortsättningen lämna redogörelsen i så god tid att riksdagen kan behandla den under vårriksdagen, anför motionärerna.

Fyra tillkännagivanden föreslås i motion 2003/04:N327 (c), nämligen om att en ökad spridning av det statliga ägandet skulle bidra positivt till tillväxten och den ekonomiska utvecklingen, om att felaktig politisk styrning av de statliga företagens verksamheter har skadliga demokratiska och ekonomiska effekter, om att statliga företag verkar på andra villkor än privata aktörer, vilket snedvrider konkurrensen, och om möjligheten för nya småföretag vid en kontrollerad avveckling av Sveaskog i självbärande enheter skog. Vidare begärs i motionen att regeringen tydligt skall motivera varför vart och ett av de statligt ägda företagen skall förbli statligt ägda och i övriga fall förbereda försäljning. En ökad spridning av ägandet och ett ökat enskilt ägande vore positivt för tillväxten och den ekonomiska utvecklingen, anser motionärerna och vill därför se ett minskat statligt ägande till förmån för privata alternativ. Det stora inslaget av statligt ägande har haft en hämmande effekt på nyföretagande och småföretagande, samtidigt som det i stor utsträckning har resulterat

i det svenska storföretagsberoendet, anför motionärerna. De menar att nya tekniska, idémässiga och organisatoriska lösningar har sämre förutsättningar att uppstå i statliga företag och att statligt ägande inte är kostnadseffektivt eller bra på att generera innovationer. Politiker kan antas använda statliga företag för att behålla och stärka sin makt, vilket ofta förklarar regeringspartiers motstånd till privatiseringar, hävdar motionärerna. Problematiska relationer sägs kunna uppstå till följd av de politiska dimensionerna hos det statligt ägandet. Detta förhållande står, enligt motionärerna, i strid med ett av regeringens mål med sin ägarpolitik, nämligen att professionellt förvalta de tillgångar som de statligt ägda företagen utgör.

De konkurrensutsatta statligt ägda företagen skall, enligt Regeringskansliet, ges samma förutsättningar och ha samma krav på sin verksamhet som andra aktörer, erinrar motionärerna om. De anser dock att detta knappast kan sägas vara fallet. Majoriteten av de statliga företagen drivs som aktiebolag, vilket innebär att risken begränsas till det insatta kapitalet. Eftersom staten via skatten förfogar över medborgarnas inkomster och förmögenheter behöver den egentligen inte aktiebolagets riskbegränsning, säger motionärerna. De påpekar att även om det i sig är positivt att staten inte tar risker med medborgarnas pengar kvarstår det faktum att statligt ägda företag har andra förutsättningar än övriga aktörer, vilket snedvrider konkurrensen.

Så kallade marknadsmässiga villkor existerar inte för statliga företag, anför motionärerna. Det statliga företaget har tillgång till statskassan, säger motionärerna och hänvisar till SJ, Teracom, Svenska Skogsplantor, m.fl., som erhållit kapitaltillskott under senare tid. De ställer frågan hur detta rimmar med ett annat av Regeringskansliets mål för det statliga ägandet, nämligen att skapa värde för ägaren. Målen om att professionellt förvalta de tillgångar de statligt ägda företagen utgör, skapa värde för ägarna, det svenska folket, och ge de konkurrensutsatta statligt ägda företagen samma förutsättningar och ställa samma krav som på övriga aktörer uppfylls inte för närvarande, anser motionärerna. De menar att grundproblemet är att statligt ägande är en ekonomisk paradox som inte kan fungera på likvärdiga villkor som enskilt ägda företag. Staten bör oavsett detta ha ett rimligt mål för det existerande statliga ägandet, säger motionärerna. De föreslår att regeringen tydligt skall motivera varför det statliga ägandet i respektive företag bör kvarstå och att i de fall inga motiv föreligger förbereda försäljning.

Ambitionsnivån för försäljning av statlig verksamhet bör öka de kommande åren, varvid försäljningen bör ske efter analys av marknadsläget för att maximera utfallet för skattebetalarnas räkning, anför motionärerna. De föreslår att försäljningar det kommande året bör koncentreras till statligt skogsinnehav, fastigheter och företag som inte är särskilt konjunktur känsliga, såsom Vin & Sprit AB. I samband med försäljning av företag är det angeläget att betona samhällets ansvar för infrastruktur, vilket t.ex. kan innebära att vissa bolag bör omstruktureras innan den affärsmässiga delen bjuds ut till försäljning, säger motionärerna. De anser att en utgångspunkt kan vara att företag som verkar på konkurrensutsatta marknader och som saknar samhällsättagande

och myndighetsfunktioner är lämpliga att börja med. Centerpartiet är, enligt motionärerna, berett att diskutera försäljning av t.ex. följande företag: Vin & Sprit AB, AB Swedcarrier, Green Cargo AB, Kasernen Fastigheter AB, Telia Sonera AB, Sweroad AB, Civitas Holding AB (Vasakronan), SBAB, Teracom AB, Apoteket AB, SAS AB, Luftfartsverket (affärsmässiga delen), Nordea AB (hela statens andel), Lernia AB, SJ AB, Svenska Rymdaktiebolaget, Svenska Skogsplantor, Vasallen AB och Sveaskog AB.

Kapital bundet i de stora skogsbolagens innehav av skog är lågavkastande relativt marknadsvärdet, varför dessa borde säljas då aktieägarna borde förvänta en betydligt högre avkastning på detta dolda kapital, anför motionärerna vidare. Motsvarande sägs sannolikt gälla i minst lika hög grad för Sveaskog. En avveckling av Sveaskog måste dock ske i kontrollerade former och ett skapande av självbärande enheter skog skulle ge möjlighet till start av tusentals nya småföretag inom skogsbranschen, anser motionärerna.

I motion 2003/04:N328 (c) – i vilken begärs ett tillkännagivande om att ett spritt ägande är positivt för skogsnäringen – hänvisas till nyssnämnda motion 2003/04:N327 och vad som där sägs om att en kontrollerad avveckling av statligt skogsinnehav till självbärande enheter skulle öka förutsättningarna för nya småföretag. Det spridda ägandet är en styrka då många får del av skogens avkastning, samtidigt som det privata ägandet innebär att människor ”känner” mer för sin skog, anför motionärerna.

Vissa kompletterande uppgifter

Tidigare riksdagsbehandling

I april 2003 behandlade utskottet 2002 års redogörelse för företag med statligt ägande (bet. 2002/03:NU9). I betänkandet behandlades också motioner väckta med anledning av redogörelsen och motioner från allmänna motionstiden 2002 rörande statliga företag. På utskottets förslag lade riksdagen skrivelsen till handlingarna och samtliga motionsyrkanden i betänkandet avlogs. Yrkandena gällde synen på statligt ägande av företag och försäljning av statliga företag, statens ägarutövning och könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna. När det gällde försäljning sade utskottet att det i vissa fall kan vara motiverat med försäljning av del av eller hela det statliga ägandet i ett bolag. Den ordning som för närvarande gäller och som innebär att regeringen – i det fall den inte redan har beslutsmöjlighet – lägger fram förslag till riksdagen om försäljning, ansåg utskottet vara ändamålsenlig. I en reservation (m, fp, kd, c) begärdes en plan för försäljning av statliga företag och en redovisning av syftet med det statliga ägandet för respektive bolag.

I fråga om statens ägarutövning hänvisade utskottet till pågående arbete inom Regeringskansliet avseende riktlinjer, offentliga bolagsstämmor, etisk policy, m.m. En annan uppfattning redovisades i en reservation (m, fp, kd, c), där det föreslogs ett tillkännagivande av riksdagen i dessa frågor. Beträffande könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna utgick utskottet från att regeringen ökar sina ansträngningar för att uppfylla den målsättning rörande jäm-

ställdhet i fråga om representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom. Detta måste, påpekade utskottet, leda till en ökande andel kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena. I en reservation (m, fp, kd, c) underströks vikten av en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen.

Riksdagen beslöt våren 1996 om riktlinjer för statens företagsägande (prop. 1995/96: 141, bet. 1995/96:NU26), enligt vilka följande huvudprinciper skall gälla för förvaltningen av statliga företag:

- Statligt ägda företag skall arbeta under krav på effektivitet, avkastning på det kapital företaget representerar och strukturanpassning.

- Den som utövar förvaltningen av ett statligt ägt företag skall med utgångspunkt i uppsatt verksamhetsmål aktivt följa företagets utveckling och vidta erforderliga åtgärder för att företaget skall uppfylla kraven på effektivitet, avkastning och strukturanpassning.

Härunder beslöt riksdagen att bemyndiga regeringen att – med vissa givna restriktioner – kunna minska statens ägande i åtta angivna företag, nämligen Assi Domän AB, Celsius AB, Enator AB, Pharmacia & Upjohn Inc., SAQ Kontroll AB, AB Svensk Exportkredit, SBL Vaccin AB och Lantbrukskredit AB. Detta bemyndigande ersatte det bemyndigande som riksdagen lämnat år 1991 (prop. 1991/92:69, bet. 1991/92:NU10). Samtidigt angavs att av riksdagen tidigare lämnade bemyndiganden avseende Nordbanken, Securum AB och Svenska Skogsplantor AB skulle fortsätta att gälla.

Våren 1998 behandlade utskottet ett förslag från Riksdagens revisorer (1997/98:RR9, bet. 1997/98:NU15) om statens roll som ägare av bolag. Förslaget avstyrktes med hänvisning till pågående utvecklingsarbete inom Regeringskansliet. I en reservation (m, fp, kd) tillstyrktes förslaget.

Riksdagen beslöt våren 1999, på regeringens förslag, att godkänna ett samgående mellan svenska Telia och norska Telenor (prop. 1998/99:99, bet. 1998/99:NU14). I två reservationer (m, kd; c) accepterades sammanslagningen med vissa förbehåll och i en reservation (fp) avstyrktes propositionen och förordades att hela Telia skulle privatiseras. I december 1999 meddelade de svenska och norska regeringarna att fusionen mellan Telia och Telenor skulle avbrytas. Företrädarna för Moderata samlingspartiet, Kristdemokraterna, Centerpartiet och Folkpartiet väckte i januari 2000 frågan om initiativ av utskottet i ärendet om Telia, med innebörd att riksdagen skulle ge regeringen fullmakt att sälja Telia. Företrädarna för Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet avvisade detta förslag. Våren 2000 beslöt riksdagen att ge regeringen bemyndigande att minska statens ägande i Telia till lägst 51 % av samtliga aktier (prop. 1999/2000:84, bet. 1999/2000:NU18). I en reservation (m, kd, c, fp) förordades att det aktuella bemyndigandet inte skulle begränsas till 49 % av aktierna, utan avse hela det statliga ägandet i Telia. Riksdagen beslöt därefter i juni 2001 – efter ett initiativ av näringsutskottet – att bemyndiga regeringen att utan begränsningar kunna förändra statens ägande i Telia

(bet. 2000/01:NU11). I en reservation (v) föreslogs att riksdagen skulle avslå utskottets begäran.

Våren 2000 beslöt riksdagen att ge regeringen bemyndigande att sälja statens samtliga A-aktier i Celsius (prop. 1999/2000:29, bet. 1999/2000:NU9).

Hösten 2001 beslöt riksdagen att staten – genom Sveaskog – skulle få öka sitt ägande av Assi Domän till att avse samtliga aktier (prop. 2001/02:39, bet. 2001/02:NU7). Inrättandet av det statliga företaget Sveaskog syftade till att skapa en mer rationell förvaltning av skogen, en bättre fungerande virkesmarknad och en ökad naturhänsyn, erinrade utskottet om. Genom förvärvet införlivades Assi Domäns skogsmark i Sveaskog, vilket förbättrade förutsättningarna avsevärt för Sveaskog att uppfylla statens ambitioner beträffande förvaltning av skogsmark, anförde utskottet. Riksdagen upphävde samtidigt sitt tidigare bemyndigande till regeringen att sälja statens aktier i Assi Domän. I en reservation (m, kd, fp) föreslogs att riksdagen skulle avslå förslaget om förvärv av aktier i Assi Domän, med hänvisning till att konkurrensutsatt verksamhet skall bedrivas i privat regi och att staten bör främja ett ökat privat ägande av skogsmark. I en annan reservation (c) efterfrågades ett nytt förslag från regeringen med en annan inriktning rörande det statliga skogsinnehavet.

Riksdagen beslöt också hösten 2001 att bemyndiga regeringen att – vid lämplig tidpunkt och i den takt som är affärsmässigt fördelaktig – sälja aktierna i Svenska Lagerhus AB och vidta de åtgärder som krävs för genomförandet av försäljningen (prop. 2001/02:39, bet. 2001/02:NU8).

I februari 2003 beslöt riksdagen att samtliga aktier i det av staten helägda Svenska Skogsplantor skall överlåtas till Sveaskog (prop. 2002/03:24, bet. 2002/03:NU4). Utskottet utgick från att regeringen följer den pågående rekonstruktionen av Svenska Skogsplantor och att Sveaskog, under innevarande mandatperiod, påbörjar ett försäljningsförfarande av Svenska Skogsplantor. I två reservationer avstyrktes förslaget. I den ena (m, fp) yrkades på en likvidering av Svenska Skogsplantor, och i den andra (kd) förordades att regeringen skulle ges i uppdrag att tillse att Svenska Skogsplantors verksamhet snarast avyttras till privata intressenter.

Riksdagen beslöt i juni 2003 om åtgärder för att stärka den finansiella ställningen i SJ (prop. 2002/03:86, bet. 2002/03:NU13). Bakgrunden var att SJ hade förbrukat mer än hälften av det registrerade aktiekapitalet och att aktiekapitalet, i enlighet med bestämmelser i aktiebolagslagen, måste vara återställt senast den 15 september 2003. Åtgärderna omfattade bl.a. ett tillskott om högst 1 855 miljoner kronor och en låneram i Riksgäldskontoret om 2 000 miljoner kronor under perioden 2004–2007. Liksom trafikutskottet – som hade yttrat sig i ärendet – delade näringsutskottet regeringens bedömning att åtgärder måste vidtas för att reda upp den ekonomiska krisen i SJ. Framtidsutsikterna för järnvägen som sådan får sägas vara goda, och därmed bör det finnas förutsättningar för att SJ som företag skall kunna få en gynnsam utveckling, anförde utskottet. Med hänvisning till den s.k. marknadsekonomiska investeringsprincipen anser regeringen att de föreslagna åtgärderna inte är att betrakta som statsstöd i EG-fördragets mening. Utskottet fann ingen

anledning att ifrågasätta denna bedömning. Syftet med åtgärderna är ju att SJ – när företagets finansiella ställning har stärkts – skall ge utdelning till staten. Staten agerar alltså på motsvarande sätt som en privat investerare med en långsiktig syn på sitt ägande skulle ha agerat. När det gäller frågan om risken för att åtgärderna skall leda till konkurrenssnedvridning underströk utskottet att SJ självfallet inte skall inta någon särställning på de marknader där andra tågoperatörer är verksamma – SJ och andra transportföretag omfattas av samma strikta konkurrensregler. Avkastningskraven skall upprätthållas. I en reservation (m, fp, kd, c) föreslogs att propositionen skulle avslås. Det av regeringen presenterade beslutsunderlaget var, enligt reservanternas mening, otillräckligt som grund för ett riksdagsbeslut.

I juni 2003 beslöt riksdagen också om förändrat ägande av AB Svensk Exportkredit (SEK), med innebörd att staten förvärvar ABB Structured Finance Investment AB:s samtliga aktier i SEK (prop. 2002/03:142, bet. 2002/03:NU14). Vidare bemyndigades regeringen dels att vidta de övriga åtgärder som krävdes för att genomföra affären, dels att ställa ut en garantiförbindelse gentemot SEK om högst 600 miljoner kronor med en löptid på upp till 30 år. I en reservation (fp) yrkades avslag på propositionen. I två motivreservationer (m; kd) godtogs regeringens förslag trots anförda brister. Vidare avslogs motionsyrkanden rörande beredningsfrågor. Utskottet konstaterade att det förelegat tidsbrist inför en försäljning av ABB:s aktier till staten, men menade att tidsbristen i första hand var en konsekvens av omsorgen om SEK och ABB. I en reservation (m, fp, kd, c) påtalades stora brister i beslutsunderlaget i den aktuella propositionen – liksom i flera andra propositioner under riksdagsåret 2002/03. I fråga om det framtida ägandet av aktier i SEK ansåg utskottet enhälligt att det är av stor vikt att det skapas lugn och klarhet kring ägarbilden med hänsyn till att bolaget skall kunna behålla sin höga kreditvärdighet och trovärdighet på de finansiella marknaderna. Om en seriös och lämplig partner till staten i framtiden blir intresserad av ett delägarskap i SEK bör staten självfallet vara öppen för en diskussion om en sådan lösning, påpekade utskottet.

Delårsrapport

Enligt delårsrapporten för företag med statligt ägande, som nyligen presenterats, uppgick resultatet före skatt till 15,7 miljarder kronor för första halvåret 2003, jämfört med 12 miljarder kronor för motsvarande period 2002 – en ökning med 31 %. Resultatförbättringen förklaras huvudsakligen av att Telia Sonera och Vattenfall redovisade kraftiga resultatförbättringar. Sammanlagt redovisade 32 företag ett bättre eller oförändrat resultat, medan 15 redovisade ett sämre resultat. Bland de företag som redovisar förlust finns bl.a. Posten, Swedcarrier AB, Samhall AB och Svensk-Danska Broförbindelsen (SVEDAB). Marknadsvärdet på de börsnoterade företagen där staten är delägare har utvecklats sämre än Affärsvärldens generalindex från årsskiftet 2002/03 till den 4 september 2003. Statens noterade innehav steg under denna period med 8 %, medan generalindex steg med 27 %. Marknadsvärdet på

statens aktier uppgick per den 4 september 2003 till 99,5 miljarder kronor. Sammantaget visade de statliga företagen en avkastning på 4,6 % på det egna kapitalet år 2002, och för tolvmånadersperioden juli 2002–juni 2003 var motsvarande siffra 6,1 %. I en kommentar i medierna sade näringsminister Leif Pagrotsky att de statliga företagen är en vinstaffär för skattebetalarna så länge avkastningen ligger över statens kostnader för att låna upp pengar.

Utskottets ställningstagande

Inledning

Utskottet behandlar först frågan om regeringens skrivelse och synen på statligt ägande av företag och därefter separat frågan om vårbehandling av skrivelsen.

Regeringens skrivelse och synen på statligt ägande

Utskottet har i olika sammanhang redovisat sin syn på statligt ägande av företag. Det kan i vissa fall vara motiverat med ett statligt ägande. De statligt ägda företagen kan t.ex. bidra till en hög servicenivå och likvärdighet över hela landet.

De statliga företagen har i flertalet fall sitt ursprung i en infrastruktur som en gång byggts upp med offentliga medel. Som regel har bolagen varit myndigheter eller verkat under monopol i bolagsform som genom den tekniska och marknadsmässiga utvecklingen omvandlats till konkurrensutsatta företag, vilka numera i många fall arbetar på en internationell marknad. Staten är Sveriges största företagsägare och arbetsgivare. Totalt är ca 200 000 personer, fördelade över hela landet, anställda i företag med statligt ägande. Detta medför ett stort ansvar och ställer krav på en långsiktig och professionell förvaltning för att säkerställa tillväxten och därmed sysselsättningen.

Utskottet intar en pragmatisk hållning i frågan om huruvida staten skall äga vissa företag eller inte. Det kan i vissa fall vara motiverat med försäljning av del av eller hela det statliga ägandet i ett bolag. Den ordning som för närvarande gäller och som innebär att regeringen – i det fall den inte redan har beslutsmöjlighet – lägger fram förslag till riksdagen om försäljning, anser utskottet vara ändamålsenlig.

I den nu aktuella skrivelsen från regeringen har, som tidigare redovisats, ytterligare förbättringar genomförts vad gäller redogörelsen om den statliga företagssektorn. Sålunda redovisas i avsnittet om statens ägarpolitik – när det gäller genomlysning – regeringens syn på bolagsstämmor i de statliga företagen. Genom att bereda medier och allmänhet möjlighet att ställa frågor till företagsledningarna i de statligt ägda företagen avses insynen förbättras ytterligare i företagen. Beträffande revisorernas roll i de statligt ägda bolagen har regeringens syn ytterligare förtydligats. Fördelningen mellan revisionsarvoden och övriga arvoden som utbetalats till revisorer i de statligt ägda företagen redovisas, liksom en sammanställning av arvodesnivåer för styrelseledamöter i de statligt ägda företagen.

I syfte att tydliggöra bakgrunden och därmed även syftet till att staten för närvarande äger de enskilda bolagen har varje företagspresentation försetts med en ingress som ger en översiktlig bild av bolagets historik och verksamhet. Som ett komplement lämnas uppgift, i en särskild förteckning, om de propositioner som ligger till grund för respektive bolag, varigenom läsaren skall ges en bild av de ursprungliga motiven för statens ägande, såsom de kom till uttryck i berörda riksdagsbeslut. I företagspresentationerna lämnas information om företagets verksamhet och ekonomi samt redovisas vissa branschspecifika nyckeltal. För bolag med fler än tio anställda och där statens ägarandel överstiger 20 % lämnas uppgift om personalens sjukfrånvaro. I företagspresentationerna finns också uppgift om styrelser som utsetts på bolagsstämmorna eller genom regeringsbeslut under år 2002 och våren 2003.

Utskottet ser positivt på de förbättringar av redogörelsen som gjorts. Sett över några år har innehållet i skrivelsen utvecklats avsevärt. Redogörelsen är ett viktigt redskap för att förmedla information om den statliga företagssektorn till både riksdagen och allmänheten. Arbetet med utformningen av innehållet i skrivelsen bör ses som en ständigt pågående process, inte minst gäller detta beskrivningarna av målet med ägandet. Utskottet utgår från att regeringen med kraft kommer att driva detta arbete vidare.

Med det anförda föreslår utskottet att riksdagen skall lägga regeringens skrivelse till handlingarna. Samtliga här aktuella motioner avstyrks samtidigt i berörda delar.

Vårbehandling av regeringens skrivelse

Beträffande önskemålet i motion 2002/03:N22 (kd) om att skrivelsen skall lämnas i sådan tid att riksdagen skall kunna behandla den under våren kan noteras att skrivelsen innehåller uppgifter som bygger på årsbokslut från ett sextiototal bolag. Normalt är dessa uppgifter beslutade och reviderade under perioden den 28 februari – den 15 april. Regeringskansliet arbetar med att förbättra de administrativa rutinerna så att rapporterna skall kunna avges i närmare anslutning till rapportperiodens slut. Om skrivelsen skall bygga på reviderade bokslut finns det, enligt Näringsdepartementet, för närvarande inga möjligheter att hinna med att färdigställa skrivelsen före ca den 20 mars – vilket krävs om skrivelsen skall kunna behandlas under vårriksdagen. Enligt regeringens riktlinjer för extern ekonomisk information skall de statligt ägda företagen fr.o.m. år 2003 publicera kvartalsrapporter. En konsekvens av riktlinjerna är att företagen skall publicera en bokslutskommuniké för verksamhetsåret 2003 före den 28 februari 2004.

Utskottet kan se fördelar med en riksdagsbehandling av regeringens skrivelse under vårriksdagen i mer direkt anslutning till avlämnandet av skrivelsen. Det är dock viktigare att skrivelsen innehåller aktuella uppgifter, baserade på beslutade och reviderade årsbokslut för det aktuella året. För närvarande är det då sålunda inte möjligt för regeringen att lämna skrivelsen till riksdagen i sådan tid att vårbehandling kan äga rum. Utskottet avstyrker därmed den här aktuella motionen i berörd del.

Riksdagens revisorers förslag

Inledning

Riksdagens revisorer granskade år 1997 statens roll som bolagsägare. Granskningen resulterade i flera förslag som syftade till att förstärka ägarrollen (förs. 1997/98:RR9).

Den nu föreliggande granskningen har omfattat styrningen och uppföljningen av de statliga bolagens verksamheter samt ägarföreträdaren Regeringskansliets roll i det avseendet. En särskild studie har gjorts av bolagsledningarnas löner och pensioner. Revisorernas iakttagelser, överväganden och förslag redovisades i rapporten Staten som bolagsägare (2002/03:10), vilken har remitterats till myndigheter, bolag och organisationer. Yttranden har inkommit från Statskontoret, Konkurrensverket, Vasakronan AB, Vin & Sprit AB, Akademiska Hus AB, Landsorganisationen samt Föreningen Auktoriserade Revisorer.

Riksdagens revisorers allmänna synpunkter

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå Riksdagens revisorers förslag vad avser allmänna synpunkter. Revisorernas granskning av statens roll som bolagsägare är en uppföljning av en rapport som revisorerna gjorde år 1997. Mycket av det arbete som har bedrivits inom Regeringskansliet – och då särskilt inom Näringsdepartementet – med utveckling av ägarrollen har skett mot bakgrund och med beaktande av de förslag och påpekanden som revisorerna gjorde år 1997. Detta arbete, som får ses som en ständigt pågående process, fortsätter. *Jämför reservation 3 (m, fp, kd, c).*

Revisorernas förslag

Revisorerna föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande i enlighet med vad de anfört i avsnittet om allmänna synpunkter. Det bör vara en prioriterad uppgift för regeringen och Regeringskansliet att ta itu med de i rapporten omnämnda bristerna i styrningen, förvaltningen och uppföljningen av de statliga bolagens verksamheter, anser revisorerna. Det är främst under de senaste två åren som regeringen tycks ha intensifierat utvecklingsarbetet, sägs det. De åtgärder som nu vidtas eller nyligen har vidtagits kunde ha genomförts tidigare, menar revisorerna. Flera av de iakttagelser som revisorerna gjorde år 1997 kvarstår. Åtminstone de närmaste åren anses det behövas en återkommande granskning av ägarföreträdarens arbete med de aktuella frågorna. Även om ägarrollen utvecklats återstår det, enligt revisorernas uppfattning, en hel del arbete för att komma till rätta med återstående brister, avseende t.ex. avsaknaden av konkreta mål för flera statliga bolag, oklara styrdokument och eftersatt uppföljning av bolagens verksamheter. Revisorerna

föreslår att regeringen årligen till riksdagen skall lämna en utförlig redovisning av vilka åtgärder som vidtagits för att förbättra styrningen, förvaltningen och uppföljningen av de statliga bolagens verksamheter. Regeringskansliets fortsatta utvecklingsarbete bör följas noggrant, och regeringen bör årligen rapportera till riksdagen hur arbetet bedrivs. Redovisningen bör, enligt revisorernas mening, inbegripa samtliga åtgärder som vidtagits och de resultat som uppnåtts på olika områden.

Utskottets ställningstagande

Revisorernas granskning av statens roll som bolagsägare är, som nämnts, en uppföljning av en rapport som revisorerna gjorde år 1997. Enligt utskottets mening är det ett värdefullt arbete som revisorerna nu har utfört. Revisorerna konstaterar bl.a. att aktiviteten inom Regeringskansliet har ökat för att utveckla ägarrollen och att den statliga ägarrollen har stärkts.

Mycket av det arbete som har bedrivits inom Regeringskansliet – och då särskilt inom Näringsdepartementet – med utveckling av ägarrollen har skett mot bakgrund och med beaktande av de förslag och påpekanden som revisorerna gjorde i sin förra granskning år 1997. Detta arbete, som får ses som en ständigt pågående process, fortsätter. Den samordning av ansvaret för ägarfrågorna till Näringsdepartementet som genomfördes vid årsskiftet 2002/03 utgör, enligt utskottets mening, en god grund för det fortsatta utvecklingsarbetet. Utskottet återkommer i det följande till revisorernas förslag på olika områden.

När det gäller revisorernas förslag om att regeringen årligen till riksdagen skall lämna en utförlig redovisning av vilka åtgärder som vidtagits för att förbättra styrningen, förvaltningen och uppföljningen av de statliga bolagens verksamheter, anser utskottet att detta redan sker genom den årliga skrivelsen. Som tidigare sagts ser utskottet redogörelsen som ett viktigt redskap för att förmedla information om den statliga företagssektorn till både riksdagen och allmänheten och anser att arbetet med utformningen av innehållet i skrivelsen bör ses som en ständigt pågående process,

Med hänvisning till det anförda kan utskottet inte se något behov av ett riksdagsuttalande med anledning av revisorernas allmänna synpunkter – förslaget avstyrks därmed i berörd del.

Regeringskansliet som ägarföreträdare

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå Riksdagens revisorers förslag vad avser Regeringskansliet som ägarföreträdare och tillhörande motionsyrkande. Utskottet hänvisar till den samordning till Näringsdepartementet som beslutades om under hösten 2002 och som innebär att detta departement nu har huvudansvaret för ägarfrågorna. Denna nya

ordning kan förväntas ge goda möjligheter till en effektiv samordning. *Jämför reservationerna 4 (m, fp, c) och 5 (kd).*

Revisorernas förslag

Revisorerna föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande i enlighet med vad de anfört i avsnittet om Regeringskansliet som ägarföreträdare. De remissinstanser som yttrat sig delar revisorernas iakttagelser om att Regeringskansliet under de senaste åren utvecklat och stärkt sin ägarroll. Förhoppningar framförs om att den nyligen genomförda koncentrationen av ägarutövningen till färre departement skall ge förutsättningar till en större enhetlighet i regeringens styrning, förvaltning och uppföljning av bolagens olika verksamheter. Revisorerna föreslog i den förra granskningen en sådan koncentration av ägarutövningen. Det är dock fortfarande flera departement som ansvarar för statliga bolag, varav några har en betydande omsättning, konstaterar revisorerna. De anser därför att behovet av att utveckla samarbetsformerna inom Regeringskansliet för att få till stånd en mer enhetlig förvaltning och styrning av de statliga bolagen kvarstår. Uppdelningen av ägarutövningen på flera departement kan, enligt revisorernas mening, leda till fortsatt splittring av resurser och kompetens. Den utbildningsinsats som Regeringskansliet anordnat för de bolagsansvariga under våren 2003 bör, enligt revisorerna, följas upp av flera och bli ett återkommande inslag för de departementstjänstemän som har berörda uppgifter. Revisorerna föreslår att regeringen årligen till riksdagen skall lämna en redovisning av hur utvecklingsarbetet avseende ägarutövningen inom Regeringskansliet bedrivs.

Motionen

Riksdagen bör göra ett tillkännagivande om att förvaltningen av samtliga statligt ägda bolag skall samlas hos ett departement, anförs det i motion 2003/04:N2 (kd). Att flera olika departement arbetar med bolagsfrågor gör att staten inte använder sina resurser på bästa sätt och att den kompetens som byggts upp på Näringsdepartementet inte utnyttjas fullt ut, menar motionärerna. För att Regeringskansliets resurser skall utnyttjas på bästa sätt och för att enhetlighet och en större överblick av statens förvaltning av bolagen skall skapas bör samtliga bolag med statligt ägande förvaltas av ett departement, anser motionärerna. De erinrar om att en sådan omorganisation av regeringens bolagsförvaltning länge har efterlysts av Riksdagens revisorer och menar att det nu är hög tid att den genomförs.

Utskottets ställningstagande

Revisorerna konstaterar att Regeringskansliet under de senaste åren har utvecklat och stärkt sin ägarroll. De noterar också den samordning till Näringsdepartementet som har skett men finner inte detta tillräckligt. Utskottet delar inte denna uppfattning. Den samordning till Näringsdepartementet som beslutades om under hösten 2002 och som innebär att Näringsdepartementet har

huvudansvaret för ägarfrågorna stöder utskottet till fullo. Denna nya ordning kan förväntas ge goda möjligheter till en effektiv samordning. I verksamhetsberättelsen redogörs i avsnittet om Regeringskansliets ägarförvaltning för de förändringar och förbättringar som skett. Utskottet vill i detta sammanhang understryka vikten av att regeringen även framöver i verksamhetsberättelsen redovisar utvecklingen av ägarförvaltningen.

Revisorerna tar också upp frågan om utbildningsbehovet av berörda handläggare inom Regeringskansliet. Som redovisats har en mycket omfattande utbildning bedrivits under hösten 2002 och våren 2003. Utskottet kan konstatera att en stor del av den kompetens som erfordras för förvaltning av bolag i första hand är tillgänglig på marknaden och ser därför för närvarande inget behov av ytterligare intern utbildning inom Regeringskansliet. Det som erfordras är snarare ett effektivt utnyttjande av befintliga resurser inom Regeringskansliet och en ytterligare samordning. Det är också väsentligt att Regeringskansliet rekryterar tjänstemän med intresse för de aktuella uppgifterna och som har en relevant utbildning och ett intresse för bolagsfrågor.

I motion 2003/04:N2 (kd) föreslås att riksdagen skall uttala sig för att förvaltningen av alla statligt ägda företag skall samlas hos ett departement. Utskottet kan inte se någon anledning för att riksdagen skall göra ett sådant uttalande. Den samordning och koncentration till Näringsdepartementet som har skett anser utskottet är positiv och främjar effektiviteten i statens ägarförvaltning. Det kan dock finnas skäl att i vissa fall, vilket sker för närvarande, låta förvaltningen av ett bolag ligga på ett departement som också har ansvar för det sakområde inom vilket det berörda bolaget är verksamt. Behovet av en enhetlig ägarpolitik kan, enligt utskottets mening, anses bli tillgodosett genom det ansvar som näringsministern har när det gäller frågor som rör statens företagsägande och som ställer krav på en enhetlig ägarpolitik eller avser styrelsenomineringar.

Med det anförda avstyrker utskottet Riksdagens revisorers förslag i här aktuellt avseende och den nyssnämnda motionen i berörd del.

Övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå Riksdagens revisorers förslag vad avser övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål och här aktuella motionsyrkanden. Utskottet anser – i likhet med revisorerna – att det är mycket viktigt med tydliga och klara målformuleringar för de statliga företagen. Det är också av avgörande betydelse att Regeringskansliet, som ägarföreträdare, kommunicerar de aktuella målen på ett entydigt sätt. Beträffande etiska frågor och frågor om miljöstyrning hänvisar utskottet till att dessa frågor redan är föremål för aktiv hantering inom Regeringskansliet. *Jämför reservation 6 (m, fp, kd, c).*

Revisorernas förslag

Revisorerna föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande i enlighet med vad de anfört i avsnittet om övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål. Revisorernas granskning visar att det inte finns någon enhetlig syn inom Regeringskansliet på vilka dokument som bör användas i styrningen av de statliga bolagen. På den övergripande nivån finns aktiebolagslagen som anger att bolagsordningen skall ange det övergripande syftet med bolagets verksamhet. På verksamhetsnivån är det en fråga för ägaren att finna lämpliga styrdokument. Ett departement, Finansdepartementet, har använt sig av ägardirektiv för att ange de mer precisa kraven på bolagen. Ett annat departement, Näringsdepartementet, anser att bolagsordningen är det enda skriftliga styrdokument som bör användas och ifrågasätter användningen av skriftliga ägardirektiv. Revisorerna har även i några andra granskningar av statliga bolag funnit brister i ägarstyrningen, t.ex. avseende Almi Företagspartner AB och SJ. Revisorerna gör bedömningen att bristerna i återrapporteringen, bl.a. i fråga om måluppfyllelsen, till stor del beror på förekomsten av flera olika styrdokument och på att målen och kraven inte har varit tillräckligt preciserade.

För bolagen med särskilda samhällsintressen är det enligt revisorerna särskilt viktigt med tydliga och konkreta mål. Det är otillfredsställande att flera bolag fortfarande uppger att de inte har något krav på att redovisa hur samhällsåtagandet uppfyllts, anser revisorerna. De menar att även om det kan vara svårt att formulera målen bör det vara en prioriterad uppgift för ägaren att formulera mål som är tillräckligt konkreta för att kunna följas upp. Det är också viktigt att ägaren alltid preciserar hur samhällsåtagandet skall finansieras. Detta gäller även bolag som är anslagsberoende eller har en monopolställning. För bolag som skall gå med vinst bör avkastningskrav alltid formuleras och en utdelningspolicy anges, anför revisorerna. Resultatet bör också återfinnas i redovisningen till riksdagen. Granskningen visar att så inte alltid har varit fallet. Regeringen bör verka för att avkastningskrav fastställs för bolagen och att dessa redovisas i den årliga redogörelsen för statliga företag, anser revisorerna.

Det är, enligt revisorerna, positivt att regeringen i sina riktlinjer för den externa rapporteringen nu anger att bolagen skall lämna en redogörelse över såväl beslutade finansiella mål som samhällsmål och hur de uppfyllts. Det bör ge regeringen möjlighet att göra en sammanställning över de beslut och dokument i vilka bolagen bedömer att ägaren ställt krav på verksamheten, varefter regeringen har möjlighet att begränsa antalet styrdokument och formulera mer precisa mål och krav på bolagens verksamhet. Regeringen bör, enligt revisorernas mening, se till att alla statliga bolag har en aktuell bolagsordning, där bl.a. syftet med verksamheten tydligt anges och där det också framgår om verksamheten syftar till något annat än att gå med vinst.

Motionerna

I motion 2003/04:N365 (s) föreslås att regeringen skall göra en utredning om statlig ägarpolitik. Det finns starka skäl för att utveckla en mer aktiv statlig ägarpolitik, som kan ges möjlighet att ta ett större samhällsansvar, anför motionären. Han menar att det statliga ägandet bättre än för närvarande bör kunna användas för att ta till vara arbetsmarknads-, närings- och regionalpolitiska intressen. Den miljö i vilken de statliga företagen verkar har dramatiskt förändrats under de senaste åren, konstaterar motionären och pekar på följande: internationaliseringen har inneburit en hårdare konkurrens; monopol har brutits ned eller helt försvunnit; den tekniska utvecklingen har tagit nya språng. Avregleringar och bolagiseringar av statlig verksamhet har i många fall inneburit att samhällsintressen har fått vika undan för vinstintressen, vilket på många sätt är en olycklig utveckling, anser motionären. Han menar att det krävs en grundlig utvärdering av de förändringar som skett under senare år och hur de påverkat samhällsutvecklingen. Det i verksamhetsberättelsen angivna målet – att skapa värde – kan vara tillräckligt för något av de statliga företagen men otillräckligt för andra, säger motionären. Han anser att det är tveksamt att företag som t.ex. Posten och SJ skall ha värdeskapande som ett av de främsta målen för sin verksamhet, eftersom det riskerar att tränga undan dessa företags samhällsuppgifter. I den föreslagna utredningen bör följande frågeställningar analyseras: Är det möjligt att kombinera vinstintressen med ett större samhällsansvar och i vilka företag är detta möjligt? Kan rent företagsekonomiska mål kombineras med och balanseras av andra mål? Vilka åtgärder kan och bör staten som ägare vidta? Vilka statliga företag skall fortsätta drivas vidare i bolagsform och vilka är lämpliga att ha i myndighetsform?

Riksdagen bör begära att regeringen i den årliga redogörelsen för statliga företag för varje bolag redovisar vilka samhällsintressen som motiverar att staten även fortsättningsvis upprätthåller ägandet, anför det i motion 2003/04:N1 (m). Revisorerna kritiserar att staten fortfarande blandar övergripande mål, verksamhetsmål och ekonomiska mål i olika dokument, såsom bolagsordningar, ägardirektiv, avtal, riksdagsbeslut, propositioner, etc., erinrar motionärerna om. I rapporten konstateras också att bolagsordningarna inte alltid tydligt anger syftet med verksamheten. Inte heller framgår det om verksamheten syftar till något annat än att gå med vinst. Revisorerna ger en bild av betydande förvirring inom delar av den statliga bolagssektorn, anser motionärerna. De påpekar att det förekommer att bolag utvecklar affärsidéer och mål utan att det finns nämnvärd täckning i officiella styrdokument. Andra bolag expanderar sidoverksamheter som saknar egentlig grund i bolagsordningen. Tydliga avkastningskrav och en fastställd utdelningspolicy finns inte alltid angiven för statliga företag som skall gå med vinst, säger motionärerna. De påpekar att regeringen för bolag med samhällsåtaganden missar att ställa krav på återredovisning av hur dessa åtaganden uppfylls. Den kritik som revisorerna anför är, enligt motionärerna, berättigad och föreslagna åtgärder bör vidtas.

Dessa åtgärder är dock inte tillräckliga, anser motionärerna. De menar att ett av skälen till den beskrivna otydligheten kan vara att motiven för statlig bolagsverksamhet har varierat över tiden. Av revisorernas rapport framgår att någon strategi knappast är urskiljbar i de nuvarande styrdokument, säger motionärerna. De föreslår att regeringen – i den årliga redogörelsen för företag med statligt ägande – på bolagsnivå skall redovisa dels vilka motiv som har funnits för det statliga engagemanget, dels vilka samhällsintressen som nu motiverar att staten upprätthåller ägandet. De företag vars koppling till staten inte kan motiveras bör ingå i den privatiseringsplan som Moderata samlingspartiet, som tidigare redovisats, föreslår att regeringen skall lägga fram för riksdagen under innevarande riksmöte.

I motion 2003/04:N3 (fp) begärs tillkännagivanden i två avseenden, nämligen om att målen för varje statligt företags verksamhet skall framgå i ett enda styrdokument och om att varje statligt företag skall ha en aktuell bolagsordning. Den granskning av hur staten sköter sin uppgift som bolagsägare som gjorts av Riksdagens revisorer visar de problem och oklarheter som uppstår när staten äger närmare 60 företag med olika verksamheter och där det i de flesta fall är oklart vad det statliga ägandet syftar till, anser motionärerna. De påpekar att kostnaderna för det statliga ägandet av företag ibland blir extra tydliga, som när regeringen våren 2003 begärde – och fick – ett kapitaltillskott av riksdagen på 1 855 miljoner kronor till SJ. Att SJ fick ett kapitaltillskott skapade en bild av att ett statligt bolag kan bete sig oansvarigt och ändå kan få hjälp för att lösa de ekonomiska problem det självt orsakat, hävdar motionärerna.

Folkpartiet delar i allt väsentligt den kritik revisorerna riktar mot bristerna i styrningen, förvaltningen och uppföljningen av de statliga bolagen, sägs det. Det gäller bl.a. bristen på konkreta mål för flera statliga bolag, oklara styrdokument och eftersatt uppföljning av företagets verksamheter. Folkpartiet anser att offentlig verksamhet skall bedrivas öppet med full insyn för medborgarna, varför aktiebolag är en olämplig form för offentlig verksamhet, säger motionärerna. De menar dock att målen för bolagen och de krav som staten ställer på deras verksamhet så länge staten äger aktiebolag bör vara klara och tydliga. Varje statligt företag skall ha ett tydligt styrdokument som innehåller de mål som ställs på företaget och de krav som ställs på verksamheten. Motionärerna stöder revisorernas förslag att alla statliga bolag skall ha en aktuell och genomarbetad bolagsordning där syftet med verksamheten anges (särskilt om syftet är något annat än att gå med vinst). Genom att tvingas ange syftet med statliga ägandet av varje bolag måste regeringen ta aktiv ställning till om det verkligen finns ett motiv för fortsatt statligt ägande, anser motionärerna. De menar att en sådan prövning bör vara till fördel, både för staten och de berörda företagen. Motionärerna anför att en sådan prövning bör leda till att staten avvecklar sitt ägande i de företag där det inte finns ett uttryckligt samhällsintresse av ett fortsatt statligt ägande.

Riksdagen bör göra tillkännagivanden i tre avseenden, anför det i motion 2003/04:N2 (kd) – om behovet av en etisk policy för regeringens ägarförvalt-

ning och för företag med statligt ägande, om att begränsa antalet styrdokument och att förtydliga och förbättra målbeskrivningar och uppföljning samt om behovet av en enhetlig redovisning för de olika företagen med statligt ägande. Statens agerande på marknaden och regeringens förvaltning av de statliga bolagen måste stå på en etisk grund, och staten skall som ägare agera som föredöme på marknaden, anser motionärerna. De hänvisar till att många privata företag har insett behovet av att utveckla etiska och sociala principer för verksamheten och att ställa krav på underleverantörerna. Även Stockholmsbörsen gör etiska avvägningar. För närvarande saknas en övergripande etisk policy både för regeringens ägarförvaltning och för de statliga företagens verksamhet, säger motionärerna. De föreslår att regeringen snarast skall utarbeta en sådan policy och ansvara för att den omsätts i praktiken. Rege- ringen bör sedan redogöra för innehållet i denna etiska policy i den årliga redogörelsen och för varje enskilt företag ange om företaget har en etisk policy på motsvarande sätt som gäller för miljöarbete, mångfald och jäm- ställdhet, anför motionärerna.

Revisorernas granskning visar att staten fortfarande använder flera olika dokument i ägarstyrningen, konstaterar motionärerna. De anser att det måste finnas ett tydligt formulerat skäl till varför staten skall äga ett visst bolag och att regeringens styrning av bolaget skall utgå från anledningen till ägandet, varvid bolaget skall fokusera på sin kärnverksamhet. Den omfattande flora av styrdokument som finns för närvarande måste begränsas till ett minimum och bolagets övergripande mål och syfte skall redovisas i bolagsordningen, anför motionärerna. De föreslår att regeringen i övrigt skall förmedla statens mål- sättningar genom ägardirektiv som fastställs på bolagsstämman. Bolagens mål skall, enligt motionärerna, redovisas dels i kvartalsrapporter och årsredovis- ningar, dels i regeringens årliga skrivelse till riksdagen. De uppsatta målen måste följas upp bättre än vad som sker för närvarande, anser motionärerna. De menar att regeringen – när ett mål kommuniceras till ett bolag – samtidigt skall klargöra hur återrapporteringen skall gå till, varvid i princip all återrap- portering skall göras skriftligen i kvartalsrapporter eller årsredovisningar.

Trots regeringens högt ställda mål för genomlysning av de statligt ägda fö- retagen finns det mycket övrigt att önska när målsättningarna omsätts i prak- tisk handling, anser motionärerna vidare. De menar att redovisningen för de statliga företagen måste göras tydligare och mer enhetlig. En bristande enhet- lighet över tiden och mellan olika företag sägs försvåra för riksdagen, medi- erna och allmänheten att granska företagen och regeringens förvaltning av dem – som exempel anføres att det i skrivelsen finns tre olika sätt att redovisa ohälsotal. De avtal som finns om löner och andra förmåner, avgångsersätt- ningar och pensioner för personer i företagsledande ställning bör vidare redo- visas per person, i enlighet med de riktlinjer regeringen fastställde i december 1996, för varje enskilt företag, föreslår motionärerna. De anser att alla statliga bolag skall följa Stockholmsbörsens regler, vilket bl.a. innebär att de skall ha en egen hemsida och publicera kvartalsrapporter senast två månader efter kvartalets slut. På motsvarande sätt som börsbolagen har en skyldighet att

rapportera viss information till börserna skall de statliga bolagen rapportera till näringsutskottet, i förekommande fall under sekretesslöfte, anför motionärerna.

I motion 2002/03:N22 (kd), som väckts med anledning av regeringens skrivelse 2002/03:120, återfinns två likartade yrkanden om etisk policy och enhetlig redovisning som i nyssnämnda motion 2003/04:N2 (kd). Motiveringarna är också likartade.

Regeringen bör utarbeta etiska och miljömässiga riktlinjer för de statliga företagen, anför det i motion 2003/04:N327 (c). För att stimulera näringslivet att arbeta förebyggande med miljöfrågor och sociala frågor är det viktigt att de statliga företagen fungerar som föregångare, anser motionärerna. De menar att företag som inte kan bedrivas utifrån ambitiösa miljömässiga och sociala riktlinjer bör säljas. Det finns, enligt motionärerna, många exempel på när statligt ägda företag skulle behöva en tydligare etisk och miljömässig handlingslinje och nämner följande två exempel: Vin & Sprits lansering i Förenta staterna av produkten OP Anderson Aquavit med hjälp av en pornografisk tidning och Vattenfalls köp av kolkraftverk.

I motion 2003/04:N314 (c) föreslås ett tillkännagivande om att tillgänglighet skall beaktas vid ägarstyrning av statliga företag. Våren 2000 antog riksdagen en ny handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79, bet. 1999/2000:SoU14), i vilken sägs att samhället skall utformas så att människor med funktionshinder kan bli fullt delaktiga, erinrar motionären om. Hon anser att staten har ett ansvar för att på olika områden gå före som ett gott exempel, såväl i egna myndigheter som i företag. Myndigheternas ansvar när det gäller tillgänglighet anges i en förordning (2001:526), varvid det klargörs bl.a. att det är viktigt att dessa frågor ingår i myndigheternas reguljära upphandlingsarbete. Vidare pekas på att personer med funktionshinder skall kunna besöka myndigheten och kunna arbeta där. I riktlinjer för en tillgänglig statsförvaltning ställs krav på att publika lokaler och arbetslokaler som används i myndighetens verksamhet skall göras tillgängliga, säger motionären. Hon anser att det som gäller för statliga myndigheter också bör gälla för statliga bolag, inte minst avseende bolag som erbjuder sina tjänster till allmänheten. Postservicen har genomgått stora förändringar under de senaste åren, och en avsikt har varit att säkerställa att den kan ske med fortsatt god tillgänglighet, konstaterar motionären. Hon påpekar att många personer dock upptäcker att det inte är möjligt att få tillträde till posten med en permobil eller med en rullator och ifrågasätter i vilken utsträckning som upphandlingen av tjänster skett med beaktande av att tjänsterna skall vara tillgängliga även för funktionshindrade. Med hänvisning till vad som redovisats anser motionären att det finns skäl att se över direktiven till de statliga företagen, så att de i sin verksamhet, inklusive upphandling, skall följa de mål som riksdagen antagit i berörd del.

Två tillkännagivanden föreslås i motion 2003/04:Fi218 (mp), nämligen om att statliga företag och myndigheter skall ha ett fungerande miljöledningssystem och om att statliga företag och myndigheter i möjligaste mån skall miljöcertifiera sig enligt internationellt erkänd standard. Ett bra sätt för företag

att sätta miljöarbetet högre på dagordningen är att införa ett miljöledningssystem och att miljöcertifiera sig, anser motionärerna. Ett miljöledningssystem är ett verktyg för att systematisera miljöarbetet i ett företag eller en organisation och som gör det lättare att kommunicera miljöarbetet, att prioritera bland miljömål och att utarbeta en ansvarsfördelning. På så sätt "tvingas" företaget att ställa högre krav på sin egen verksamhet, påpekar motionärerna. Miljöledningssystemet kan användas till egenkontroll men kan också ligga till grund för en certifiering enligt systemen ISO 14001 eller EMAS (EU:s miljöstyrnings- och miljörevisionsordning). Att ha ett miljöledningssystem är en minsta garanti för ett miljötänkande i företaget eller organisationen, säger motionärerna. De anser därför att det är självklart att samtliga statliga företag och verk skall ha ett fungerande miljöledningssystem. Statliga företag bör även i tillämpliga fall miljöcertifiera sig enligt de tidigare nämnda standarderna ISO 14001 eller EMAS, anför motionärerna.

I motion 2003/04:N295 (mp) begärs två tillkännagivanden, nämligen om styrning och uppföranderegler för statligt ägda företag och om att ett statligt ägande alltid skall utövas med klara ägardirektiv och ett aktivt ägarinflytande samt uppfylla vissa uppföranderegler. Statligt ägande har tyvärr ibland kommit att förknippas med osunt uppförande när det gäller att värna miljön, skattemoralen, konkurrensneutraliteten och värdandet av mänskliga rättigheter, hävdar motionärerna. De påstår vidare att statligt ägande också ibland har kommit att förknippas med dålig service och med ett osunt utnyttjande av kundernas beroendeställning. De hänvisar till följande fyra exempel som stöd för sin tes:

- Vattenfall har gått in som ägare av ett kraftföretag i Tyskland som är engagerat i brytning och förbränning av brunkol. Detta bryter mot de miljökrav som ställs i Sverige och har lett till en fördrivning av invånarna i byn Horno.

- Ett dotterföretag till det statligt helägda Posten genomförde en företagsförsäljning utomlands för att kringgå den svenska skattelagstiftningen och minska sin skatt till svenska staten.

- Det statligt helägda SJ (och Banverket) har i ett flertal fall inte drivit tågtrafiken enligt gällande tidtabell.

- Vattenfall har, tillsammans med Affärsverket svenska kraftnät, misslyckats både med att hjälpa sina kunder att effektivisera sin energianvändning och med att bygga ut förnybara energikällor samt med att se till att det finns tillräckligt med reservkraft för att täcka energi- och effektbehoven under torrår. Vattenfall medverkar vidare till stora prishöjningar på el och tjänar därigenom pengar på sin försumlighet. Detta exempel visar också att staten varit slapp, försumlig eller oskicklig i sin ägarroll i Vattenfall och att staten ökar sin avkastning från företaget och sina skatteintäkter, på bekostnad av medborgarnas intressen, bl.a. av en trygg och miljöanpassad energiförsörjning som riksdagen beslutat om.

Staten måste vara mycket mer aktiv, både genom ägardirektiv och genom medverkan i styrelserna, anser motionärerna, varvid ägardirektiven bör utformas så att varje företag, utan tricksande, följer och lever upp till svenska

lagar och direktiv, EU:s direktiv och de konventioner och internationella överenskommelser som Sverige har ingått. Företagens agerande måste också leva upp till de demokratiska, moraliska, personalpolitiska och sociala mål som riksdagen antagit, säger motionärerna och förordar att det skall tas fram förslag till uppföranderegler för statligt ägda företag. Den statliga revisionen bör kontrollera och årligen rapportera hur reglerna följs. Dessutom måste staten för varje statligt ägt företag ge direktiv om att företaget skall uppfylla särskilda motiv och skäl för att staten startat företaget eller gått in som ägare, anför motionärerna. De menar att statens representanter i de statliga företagens styrelser aktivt måste verka för att de statliga ägardirektiven efterlevs och att även företagets ledning uppfyller ägardirektiven och har den kompetens, moral och ledarstil som erfordras.

Vissa kompletterande uppgifter

I anslutning till förslaget i motion 2003/04:N365 (s) om en utvärdering av avregleringar och bolagiseringar av statlig verksamhet kan noteras att Marie Granlund (s) ställde en fråga beträffande om- och avregleringar till näringsminister Leif Pagrotsky (prot. 2003/04:9) vid riksdagens frågestund den 2 oktober 2003. Hon frågade om näringsministern var beredd att vidta några åtgärder för att se över dessa frågor. I sitt svar sade näringsministern att det på många av de områden där avregleringar har genomförts under de senaste 15–20 åren har gått ganska bra. Men han sade sig vara medveten om att det på en del andra områden har uppstått problem som inte var förväntade. Det kanske mest kända exemplet är kreditmarknaden på 1980-talet. Det finns också en del andra exempel, bl.a. taxiområdet, där löftena var väldigt stora men leveranserna dröjde länge och där det har varit mycket krångel, sade näringsministern. Näringsdepartementet planerar att genomföra en studie över vad som har analyserats på olika håll, uppgav han. På många av de aktuella områdena har noggranna utvärderingar gjorts, och avsikten är att försöka anlägga ett brett horisontellt perspektiv för att få överblick över de utförda studierna. Departementet vill se om det finns lärdomar att dra som kan komma till användning om motsvarande politiska beslut skall fattas framgent.

Frågan om det praktiska genomförandet av den av näringsministern aviserade studien bereds, enligt uppgift, för närvarande inom Näringsdepartementet. Beslut i frågan kommer att fattas senare under hösten 2003.

Frågor om miljö- och etikhänsyn hos de statliga företagen berörs i några motioner. I verksamhetsberättelsen tas dessa frågor upp i avsnittet om viktiga policyfrågor. I det föregående har redovisats – i avsnittet om statens ägarpolitik – vad som sägs i verksamhetsberättelsen. Miljöfrågornas hantering och ställning hos företagen med statligt ägande redovisas i verksamhetsberättelsen i följande tabell:

	Antal före- tag 2002		%andel ja, beräknad som berört antal företag i för- hållande till totala antalet företag		%andel ja, beräknad som berörda före- tagen i förhål- lande till totala antalet företag	
	Ja	Nej	2001	2002	2001	2002
Miljöpolicy	38	14	70	73	92	97
Ställer miljökrav på leverantörer	37	15	57	71	74	95
Miljöutbildar de anställda	27	25	57	52	60	74
Lämnar separat miljöredovisning	12	40	19	23	21	56
Har ett miljöledningssystem	33	19	53	63	71	75

I verksamhetsberättelsen sägs följande i anslutning till tabellen:

En genomgång av de statligt ägda företagen visar att 38 företag och 97 % av de totala tillgångarna i företag med statligt ägande omfattas av en miljöpolicy. Miljöledningssystem har införts av 33 företag med 75 % av de totala tillgångarna. Av de företag som inte har ett miljöledningssystem har fyra beslutat att införa ett miljöledningssystem och ett flertal företag har en verksamhet som är av en sådan karaktär eller omfattning att de har en mycket begränsad miljöpåverkan. Styrelserna i de statligt ägda företagen har visat att miljöfrågor är viktiga, då 46 % av de statligt ägda företagens miljöpolicyer är beslutade av styrelsen. I 14 av företagen är miljöpolicyen reviderad efter den 1 januari 2002.

Frågan om statens – i egenskap av ägare av företag – roll i miljöarbetet behandlades i propositionen om svenska miljömål – miljöpolitik för ett hållbart Sverige (prop. 1997/98:145, bet. 1998/99: MJU6). I propositionen angavs att ett aktivt miljöarbete är en förutsättning för ett välskött företag. Staten bör därför särskilt uppmärksamma miljöfrågor av skilda slag i sin roll som ägare av fastigheter och statliga bolag och i den statliga fondförvaltningen. Som ett resultat av att miljöfrågorna mer och mer uppfattas som affärsmässiga och strategiska, uppmärksammas allt oftare ägarnas möjligheter att påverka företagens miljöarbete, sadet det. Välskötta företag behöver ha ett seriöst miljöarbete och god miljökompetens för att undvika miljörelaterade risker och kostnader. Kostnaderna kan bestå dels i höga åtgärds- eller saneringskostnader, dels i kostnader på grund av försämrat anseende hos leverantörer, kunder och allmänhet. Miljöanpassning är i många fall en förutsättning för lönsamhet, vilket är ännu ett skäl för att staten som ägare skall vidareutveckla sitt arbete med dessa frågor. Det finns skäl för staten att på liknande sätt som inom näringslivet uppmärksamma miljöfrågorna för sina företag och i sitt ägande. Särskilt för de företag som har en monopolliknande ställning och som är

relativt okänsliga för signaler från marknaden är det angeläget att staten som ägare ger miljöfrågorna särskild uppmärksamhet, framhölls det i propositionen.

Beträffande frågan om handikappanpassning i statliga företag, som tas upp i motion 2003/04:N314 (c), kan noteras att det inte finns några särskilda direktiv riktade till statligt ägda bolag angående handikappanpassning. Allmänna regelverk och lagstiftning på området gäller även för statligt ägda bolag. Avseende Postens policy för handikappanpassning av servicenätet gäller följande:

- Verksamhet i egen regi är handikappanpassad, både i gamla och nya lokaler.
- Posten väljer i första hand större kedjor som partner, då dessa har en bättre handikappolicy.
- När Posten planerar en butikslösning för post- eller kassaverksamhet hos en partner skall följande handikappkrav finnas med vid val av butik och lösning: möjlighet att ta sig till lokalen (läge, kommunikationer, m.m.); möjlighet att ta sig in i lokalen (ramp för trappor, öppningsknapp, dörrbredd, m.m.); möjlighet att förflytta sig i lokalen (varumoduls placering, gångbredd, skyltning, m.m.).
- Hjälp till partner som har bristfällig handikappanpassning kan lämnas enligt följande: bidrag till byggande av ramp; i butiker i lågfrekventa lägen ordna ringklocka vid entrén för att påkalla personal; i den mån handikappanpassning inte kan göras på kort sikt görs lokala lösningar, t.ex. hemkörning av paket.

Utskottets ställningstagande

Utskottet anser – i likhet med revisorerna – att det är mycket viktigt med tydliga och klara målformuleringar för de statliga företagen. Det är också av avgörande betydelse att Regeringskansliet, som ägarföreträdare, kommunicerar de aktuella målen på ett entydigt sätt.

Revisorerna konstaterar i sin granskning att målen för bolagens verksamhet återfinns i flera olika dokument och att de är formulerade på ett sådant sätt att det finns svårigheter att följa upp dem. Enligt uppgift är Näringsdepartementet medvetet om denna typ av brister och bedriver därför ett arbete med att utveckla målbeskrivningarna och utvärderingen. I samband med bolagsstämmorna våren 2003 har de bolag som förvaltas av Näringsdepartementet erhållit en sammanställning av de regerings- och riksdagsbeslut som ligger till grund för bolagets verksamhet samt de policyfrågor och riktlinjer som rör statligt ägda bolag. I den nu aktuella verksamhetsberättelsen för år 2002 har också ytterligare steg tagits för att förbättra utvärderingen av bolagens verksamhet. För de olika bolagen redovisas mål för verksamheten och en utvärdering av dessa, liksom ekonomiska mål och motsvarande utvärdering. Utskottet vill dock i detta sammanhang påpeka att det finns stora skillnader i möjligheter att formulera mål och utforma uppföljningar mellan bolag och statliga

myndigheter. Det är inte möjligt att styra och utvärdera verksamheten i ett aktiebolag på motsvarande sätt som i en statlig myndighet.

I några av de här aktuella motionerna efterfrågas ökad styrning av de statliga företagen i olika avseenden genom ägardirektiv, uppföranderegler, e.d. I den årliga verksamhetsberättelsen redovisas de allmänna riktlinjer, etc. som regeringen vill att bolag, såsom varande statligt ägda, tillämpar. Näringsdepartementets erfarenhet är, enligt uppgift, att dessa riktlinjer får ett mycket bra genomslag. Särskilda ägardirektiv används inte av Näringsdepartementet, beroende på att denna typ av direktiv anses oklar och otydlig – en uppfattning som utskottet delar. Särskilda direktiv kan ges till en myndighet, men styrningen av bolag skall ske genom bolagsordning, lag och avtal.

Frågor rörande etiska och miljömässiga riktlinjer för företagen med statligt ägande tas upp i några motioner. I regeringens skrivelse finns, som tidigare redovisats, ett särskilt avsnitt om viktiga policyfrågor. När det gäller etik, moral och globalt ansvar sägs där att det är styrelsens och ledningens ansvar att de företag där staten har ägarintressen sköts på ett föredömligt sätt och väl inom gällande lagstiftning. Miljö- och etikhänsyn bör vara självklara utvärderingsparametrar för de beslut som rör förvaltningen av företag med statligt ägande.

OECD utformade år 1976, tillsammans med 35 regeringar, gemensamma rekommendationer avseende god praxis för företag i en mängd viktiga frågor, såsom t.ex. mänskliga rättigheter, information, konkurrens och beskattning. Dessa riktlinjer riktas främst till multinationella företag men kan i stor utsträckning även vara till stöd för företag som verkar nationellt, sägs det i skrivelsen. FN lanserade år 1999 "The Global Compact" där näringslivet uppmanades att stödja och respektera nio principer som rör mänskliga rättigheter, arbete och miljö. Regeringen har i ett öppet brev uppmanat svenska företag att stödja och efterleva OECD:s riktlinjer och FN:s Global Compact.

Etiska frågor och frågor om miljöstyrning är således redan föremål för aktiv hantering inom Regeringskansliet. Enligt utskottets mening finns det därmed inte något behov av ett uttalande av riksdagen i frågan. Det är styrelsernas ansvar att tillse att företagens ageranden i olika avseenden står i överensstämmelse med regeringens riktlinjer.

Beträffande synpunkten i en motion om bristande enhetlighet i regeringens skrivelse vid redovisning av ohälsotal kan noteras att det var första gången som en sådan redovisning lämnades, vilket förklarar att vissa skillnader i rapporteringen föreligger. Näringsdepartementet gjorde, enligt uppgift, bedömningen att det var bättre att publicera den information som fanns att tillgå än att avvakta mer enhetligt framställda uppgifter. Utskottet vill också poängtera att frågan om ohälsa är ett ansvar för bolagen och att styrelserna bör säkerställa att företagen aktivt arbetar med att få ned ohälsotalen.

När det gäller frågan om en översyn av effekterna av genomförda avregleringar och bolagiseringar, som tas upp i en motion, vill utskottet hänvisa till att Näringsdepartementet, som redovisats, planerar att genomföra en studie av de olika analyser som har gjorts. Frågan om det praktiska genomförandet av

studien bereds för närvarande inom departementet, och beslut väntas senare under hösten 2003. Utskottet anser att det vore värdefullt att få en strukturerad överblick över det aktuella området och välkomnar den aviserade studien.

Frågan om handikappanpassning, som berörs i en motion, anser utskottet bör uppmärksammas i alla sammanhang. Utskottet ser den dock i ett mer generellt perspektiv och som inte bör hanteras i särskild ordning för statliga företag.

Med det anförda avstyrker utskottet Riksdagens revisorers förslag i berörd del och samtliga här aktuella motioner i motsvarande delar.

Styrelsernas effektivitet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå Riksdagens revisorers förslag vad avser styrelsernas effektivitet och här aktuella motionsyrkanden. Utskottet anser att styrelsesammansättningen är ett betydelsefullt verktyg för Regeringskansliets ägarstyrning och att ledamöter skall väljas på grundval av den kompetens de tillför styrelsen. Detta är också regeringens inställning. *Jämför reservationerna 7 (m, fp, c) och 8 (kd).*

Revisorernas förslag

Revisorerna föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande i enlighet med vad de anför i avsnittet om styrelsernas effektivitet. I rapporten pekas på flera åtgärder som syftar till att utveckla bolagsstyrelserna, bl.a. att regeringen bättre bör följa upp i vilken utsträckning de riktlinjer om styrelserna och styrelsearbetet som lämnas verkligen följs av bolagen. Revisorerna anser vidare att det behövs riktlinjer inom Regeringskansliet för hur nomineringen av nya styrelseledamöter bör gå till. Det förekommer fortfarande att nya ledamöter nomineras utan någon egentlig dialog med bolaget eller dess styrelse. Revisorerna anser att departementens arbete med att finna lämpliga kandidater bör bli mer enhetligt. Även formerna och motiven för när ägarföreträdare bör nomineras till styrelseuppdrag bör ses över. Utnämningar bör alltid ske i dialog mellan ägare, företagsledning och övriga styrelseledamöter, anser revisorerna. Regeringen bör vidare förorda att styrelserna prövar användning av nomineringskommittéer. Revisorerna anser dessutom att regeringen bör se över formerna för bestämning av ledamöternas styrelsearvoden och arvodenas storlek. Granskningen visar att arvodenas storlek varierar betydligt mellan bolagen, men också mellan bolag och statliga verk och myndigheter av liknande storlek. Regeringen föreslås fastställa riktlinjer för hur och efter vilka grunder styrelsearvodena skall beräknas. Andra frågor som regeringen bör klarlägga i riktlinjerna är vad som skall gälla för arvoden till fackliga företrädare som också uppbär lön från bolaget och suppleanters rätt till arvoden, anför revisorerna.

Motionerna

Riksdagen bör göra ett tillkännagivande om att regeringen bör utse fler styrelseledamöter med bakgrund utanför Sverige i de statliga bolagen, anför det i motion 2003/04:N3 (fp). Motionärerna vill lyfta fram vikten av att styrelserna för statens företag får en allsidig kompetens. Inte bara svenska män och kvinnor bör komma i fråga vid tillsättningen av styrelserna utan även personer från andra länder, anser motionärerna. De menar att personer med erfarenheter från verksamheter utanför Sverige kan tillföra ny kunskap och se på frågor och problem på ett delvis annat sätt än personer med enbart erfarenhet från svenska förhållanden.

I motion 2003/04:N2 (kd) föreslås ett tillkännagivande om de statliga bolagsstyrelsernas sammansättning. År 1997 utgjordes hälften av ledamöterna i styrelserna för de statliga bolagen av politiker och politiska tjänstemän, konstaterar motionärerna. De påpekar att det enligt den genomgång av samtliga bolags årsredovisningar som revisorerna har gjort framgår att tjänstemän från departementen, riksdagsledamöter och politiska tjänstemän fortfarande utgör en stor andel av bolagsstyrelserna. Regeringskansliet har representation i närmare 70 % av bolagens styrelser, varvid departementsföreträdaren ofta har uppgiften att förmedla ägarens inställning i olika frågor och ge bidrag till arbetet i departementets bolagsgrupp. Riksdagsledamöternas roll i styrelser är mer oklar, säger motionärerna. Visserligen representerar även riksdagsledamöterna ägaren, staten, men de kommer till skillnad från departementsföreträdarna inte från den myndighet som svarar för ägarförvaltningen. I likhet med revisorerna anser motionärerna att ägarrepresentanter som tillsätts på politiska meriter kan öka risken för målkonflikter mellan ägare och bolag. Nominering av riksdagsledamöter och politiska tjänstemän till styrelseuppdrag i statligt ägda bolag får inte ske rutinmässigt, utan ledamöter i statliga bolagsstyrelser skall utses efter förtjänst och skicklighet, anför motionärerna. De menar att när det gäller bolag med särskilda samhällsintressen eller bolag som ålagts samhällsåtaganden, såsom t.ex. Posten, Systembolaget och AB Svenska Spel, är det viktigt med en viss politisk representation i styrelsen. I de fall riksdagsledamöter eller andra politiker skall ingå i en bolagsstyrelse, skall det finnas en representant från regeringen och en från oppositionen, föreslår motionärerna.

Riksdagen bör göra ett tillkännagivande om att statliga företag skall företräda medborgarnas intressen vid styrelsenomineringar, anför det i motion 2003/04:N327 (c). Statliga företag bör fungera som föregångare vid tillsättningar av styrelser etc., anser motionärerna. De erinrar om att Riksdagens revisorer framför stark kritik mot regeringens bristande uppföljning av styrelsernas arbete och nomineringen till styrelserna. Statliga företag tillåts tyvärr ofta gå katastrofalt dåligt under lång tid utan att riskera att försättas i konkurs, och en statlig bolagsledning behöver sällan eller aldrig ta konsekvenserna av sina misslyckanden, säger motionärerna. De menar att problemet grundar sig i att mellan aktieägarna, medborgarna, och styrelsen finns en stor byråkrati, bestående av Regeringskansliet, olika departement, tjänstemän och politiker.

Vissa kompletterande uppgifter

I Riksrevisionens projektlista för andra halvåret 2003 ingår ett projekt som berör det här aktuella området. Det avser statens representation i bolag med statligt ägande. Det erinras om att regeringens mål är att styrelserna skall innehålla hög kompetens, anpassad till respektive företags verksamhet, situation och framtida utmaningar, att sammansättningen skall ändras i takt med att företaget utvecklas och omvärlden förändras samt att varje nominering skall utgå från kompetensbehovet i respektive företags styrelse. Granskningen skall mot denna bakgrund visa huruvida beredningsprocessen skiljer sig åt inom Regeringskansliet och vilka konsekvenser som uppstår till följd av de olika roller som departementsföreträdare i styrelserna har. Även ägarens riktlinjer och uppföljning skall granskas. Granskningen beräknas vara slutförd under första kvartalet 2004.

Utskottets ställningstagande

Som ägare av företag har staten, som tidigare redogjorts för, olika verktyg för att nå de mål som satts upp för ägandet, varvid styrelsesammansättning är ett betydelsefullt verktyg. Utskottet anser att frågan om de statliga bolagens styrelser och deras effektivitet, som revisorerna tar upp i sin granskning, är en mycket viktig fråga.

I regeringens skrivelse sägs i avsnittet Effektiva styrelser att regeringens mål är att styrelserna skall innehålla hög kompetens, anpassad till respektive företags verksamhet, situation och framtida utmaningar. Varje nominering skall utgå från kompetensbehovet i respektive företags styrelse. Styrelsens uppgifter är enligt aktiebolagslagen (8 kap. 3 §) att svara för företagets organisation och förvaltningen av företagets angelägenheter. Ledamöter i statligt ägda företag har samma oinskränkta ansvar som ledamöter i privatägda företag. Nomineringen och tillsättningen av nya ledamöter föregås av en löpande dialog mellan ansvarigt departement, styrelseordförande, andra ledamöter och eventuellt andra delägare. Det är styrelsens ordförande som skall tillförsäkra att styrelsearbetet håller en hög kvalitet och bedrivs med viss enhetlighet. Sammansättningen av styrelserna skall också ske så att en balans uppnås avseende kompetens, bakgrund, ålder och kön.

Utskottet delar revisorernas syn att ledamöter endast skall väljas på grundval av den kompetens de tillför styrelsen. Detta är också, som redovisats, regeringens inställning.

Revisorerna tar vidare upp frågan om särskild utbildning av ledamöter. Utskottet anser, som nyss nämnts, att ledamöter i första hand skall väljas utifrån den kompetens de kan tillföra styrelsen och som också är väl förtrogna med styrelsearbete. Därmed blir frågan om särskild utbildning av ledamöter inte aktuell på det sätt som revisorerna menar. Samtidigt kan noteras att Näringsdepartementet, enligt uppgift, på ett systematiskt sätt ger ledamöter i de statligt ägda bolagen information om de särskilda riktlinjer som gäller i olika avseenden.

I en motion tas upp frågan om att fler styrelseledamöter med bakgrund utanför Sverige bör ingå i styrelserna för de statliga företagen. Utskottet anser att det är en fördel om personer med olika bakgrunder finns representerade i styrelserna. Regeringen strävar också, som nämnts, efter att uppnå balans i olika avseenden, bl.a. i fråga om bakgrund. I en annan motion efterfrågas ett uttalande av riksdagen om att, i det fall att politiker skall ingå i en styrelse, det skall finnas en representant för vardera regeringen och oppositionen. Något skäl för en sådan ordning kan utskottet dock inte se. Det måste vara kompetensen hos den berörda personen som är avgörande, inte den politiska tillhörigheten.

Med det anförda avstyrker utskottet Riksdagens revisorers förslag i berörd del och de tre här aktuella motionerna i motsvarande delar.

Insyn, uppföljning och revision

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå Riksdagens revisorers förslag vad avser insyn, uppföljning och revision och här aktuella motionsyrkanden. Utskottet anser att kravet på genomlysning av de statliga bolagens verksamhet är en demokratifråga, eftersom de statliga företagen ytterst ägs av svenska folket, och konstaterar att genomlysning och revisorer är två viktiga verktyg för regeringen att nå de mål som sätts upp för de statliga företagen. Enligt regeringens ägarpolicy skall de statliga företagen hålla öppna bolagsstämmor fr.o.m. år 2004. *Jämför reservationerna 9 (m, fp, c) och 10 (kd).*

Revisorernas förslag

Revisorerna föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande i enlighet med vad de anför i avsnittet om insyn, uppföljning och revision. Revisorernas granskning visar på fortsatta brister i regeringens uppföljning av bolagens verksamhet. De riktlinjer och krav som regeringen ställer på bolagen bör, enligt revisorerna, följas upp bättre av regeringen. Det gäller inom en rad olika områden såsom styrelsernas arbete, utbytet med revisorerna i bolagen samt bolagsledningarnas löner och ersättningar. Revisorerna anser dessutom att regeringens information till riksdagen om bolagens verksamhet och deras resultat behöver förbättras. Den årliga redogörelsen för statliga företag som regeringen lämnar till riksdagen är ett mycket viktigt dokument för insyn och öppenhet i förvaltningen av bolagen, menar revisorerna. Respektive bolags mål och verksamhet samt måluppfyllelse och den finansiella situationen bör därför så långt möjligt återfinnas i dokumentet. Redogörelsen har utvecklats, men de brister som revisorerna uppmärksammat i sin rapport bör snarast åtgärdas. Kvaliteten i redovisningen, främst när det gäller utvärdering och redovisning av måluppfyllelse för bolagens olika verksamheter, varierar påtagligt, sägs det. För att möjliggöra jämförelser måste redovisningen under

respektive bolag göras mer likartad. Rubriksättningen i dokumentet är t.ex. inte konsekvent och utdelningskrav eller utdelningspolicy redovisas inte för alla bolag med marknadskrav. Revisorerna anser vidare att det är viktigt att de bolag som berörs av EU:s s.k. transparensdirektiv utformar sin redovisning enligt direktivets regler. Det bör ankomma på regeringen att följa upp och bevaka att de statliga bolagen följer direktivet.

Revisorernas förstudie om SJ visar att regeringens information i officiella dokument varit relativt knapphändig. Det gäller även den utvärdering av SJ som redovisas i regeringens redogörelse. Den försämrade soliditeten för bolaget har t.ex. inte redovisats på ett tydligt sätt. Det är, enligt revisorerna, av stor vikt att sådan information återfinns i redovisningen till riksdagen. Revisorerna förutsätter att regeringen tillser att denna information rörande de statliga bolagen lämnas i den årliga redogörelsen. Utbytet mellan bolagsrevisorerna och ägaren bör, enligt revisorerna, utvecklas ytterligare. En metod som några bolagsföreträdare och bolagsrevisorer rekommenderat för ett ökat utbyte är användning av revisionskommittéer. Revisorerna anser att regeringen bör verka för att revisionskommittéer används oftare i styrelsearbetet. Vidare bör regeringen utarbeta en policy för revisionskommittéernas verksamhet i statliga bolag. Regeringen bör också ta initiativ till att, tillsammans med Riksrevisionen, finna arbetsformer som främjar ett bättre utbyte mellan ägaren och bolagsrevisorerna.

Motionerna

Riksdagen bör göra ett tillkännagivande om ett stopp för hemlighetsmakeriet vid förvaltningen av de statliga bolagen, anför det i motion 2003/04:N1 (m). Riksdagen bör också besluta om att offentliga bolagsstämmor skall hållas i företag där staten har ett dominerande ägande. Motionärerna delar revisorernas kritik mot regeringen för de fortsatta bristerna i uppföljningen av de statliga bolagens verksamhet. Också bolagens återrapportering till regeringen måste förbättras avsevärt, bl.a. i fråga om redovisning av bolagens måluppfyllelse, sägs det. Insynsfrågorna måste ägnas särskild uppmärksamhet – det finns betydande brister i form av mörkläggnings och hemligstämpling, anför motionärerna. De erinrar om att när Teracom hade extra bolagsstämma i november 2001 hemligstämplade Kulturdepartementet dagordningen till bolagsstämman. Riksdagsledamöter, som har rätt att närvara, visste alltså inte i förväg vilka frågor stämman skulle behandla, och allmänhet och journalister hade inte rätt att närvara. När SJ tvingades att upprätta en kontrollbalansräkning per den 30 september 2003 fick riksdagens ledamöter tillgång till den först den 13 december, säger motionärerna. De påpekar vidare att när regeringen i november 2001 föreslog en kreditgaranti på 2 miljarder kronor till Teracom gjordes bedömningen att bolagets ekonomiska ställning inte kunde redovisas i propositionen (prop. 2001/02:76) och heller inte var nödvändig för riksdagens beslut. Allt underlag var hemligstämplat.

Motsvarande hemlighållande har under våren 2003 gällt när regeringen i fyra propositioner föreslagit rekonstruktioner rörande Svenska Skogsplantor

AB (prop. 2002/03:24), Teracom (prop. 2002/03:64), SJ (prop. 2002/03:86) och Svensk Exportkredit AB (prop. 2002/03:142), påpekar motionärerna. Inga beslutsunderlag har redovisats i propositionerna och departementets akter har hemligstämplats i sin helhet, säger motionärerna. De menar att i privatägda, börsnoterade företag skulle ett likartat hemlighållande vara otänkbart. Att inte redovisa viktiga ärenden på bolagsstämman strider mot börsreglerna. Att hemlighålla bolagets ekonomi för dem som skall ställa en garanti vore helt verklighetsfrämmande. Att utestänga journalister från att närvara vid bolagsstämman i ett börsnoterat företag skulle vara lika märkligt. Öppenheten i statliga företag måste öka, anser motionärerna. De föreslår att allmänhet och journalister skall ges en ovillkorlig rätt att närvara vid bolagsstämmor, att dagordningar skall vara utan hemligstämpling och att underlag för större beslut på bolagsstämmorna skall vara offentliga.

I motion 2002/03:N21 (m), som väckts med anledning av regeringens skrivelse 2002/03:120, återfinns två likartade yrkanden om stopp för hemlighetsmakeri vid förvaltningen av statliga företag och offentliga bolagsstämmor som i nyssnämnda motion 2003/04:N1 (m). Motiveringarna är också likartade.

Riksdagen bör göra ett tillkännagivande om redovisning för riksdagen av samarbete med privata företag i form av samägande, anförs det i motion 2002/03:N23 (fp). Det statliga företagandet leder till oheliga allianser med delar av det privata näringslivet, säger motionärerna. De påpekar att staten är en betydande markägare, som i storstadsregioner har stora markinnehav, vilka lämpar sig för bostadsbyggande. I vissa områden har det statliga markinnehavet sålts till utvecklingsbolag som staten har inrättat genom det statliga bolaget Vasakronan tillsammans med de två största byggföretagen i Sverige, NCC och Skanska, uppger motionärerna. De menar att i Stockholms län skulle tusentals bostäder kunna komma till stånd genom att statlig mark bebyggs. Det finns en stor risk att de berörda utvecklingsbolagen har bidragit till utvecklingen av höga markpriser och därigenom ökade produktionskostnader, befarar motionärerna. De anser att det faktum att staten har bildat bolag med de största byggföretagen leder till att staten som aktör bidrar till att minska konkurrensen och förhindrar möjligheten för andra företag att etablera sig. Om regeringen eftersträvar genomlysning är det ett rimligt krav att sådant samarbete med privata företag redovisas öppet, anför motionärerna.

I motion 2003/04:N2 (kd) föreslås att riksdagen skall begära att regeringen, i samråd med riksdagens partier, utarbetar en ny modell för hur frågor rörande företag med statligt ägande skall hanteras i framtiden. Vidare begärs ett tillkännagivande om revisorernas roll i företag med statligt ägande. Genom regeringens – som det sägs – rutinmässiga hemligstämpling av alla handlingar som berör de statligt ägda företagen och dess vägran att, ens under överenskommelse om bevarad sekretess, delge riksdagens partier dokument som är av avgörande betydelse för att riksdagens ledamöter och partier skall kunna bilda sig en uppfattning om företagets situation omöjliggörs den uppgift att vara folkets främsta företrädare som enligt grundlagen vilar på riksdagen,

hävdar motionärerna. Som exempel nämns regeringens handläggning av Kristdemokraternas begäran att ta del av handlingar rörande SJ. Det finns påtagliga problem med statligt ägande av företag som agerar på en konkurrensutsatt marknad, anför motionärerna. Å ena sidan har riksdagen ett legitimt intresse av insyn, å andra sidan kan bolagets affärsmässiga intressen skadas av den öppenhet och tidsåtgång som en riksdagsbehandling innebär. Regeringen har inte på ett acceptabelt sätt förmått att hantera någon av de akuta frågor rörande statliga bolag som varit aktuella under det senaste riksdagsåret, anser motionärerna. De föreslår att regeringen, i samförstånd med riksdagen, snarast skall utforma en modell för hur frågor rörande statliga bolag skall hanteras i framtiden, så att såväl riksdagens legitima krav på insyn och delaktighet som bolagens affärsmässiga intressen kan tillgodoses.

Motionärerna anser vidare att staten som ägare och regeringen som förvaltare av de statligt ägda bolagen skall föregå med gott exempel när det gäller att säkerställa revisorernas oberoende. Därför bör samma revisorsfirma inte kunna utföra uppdrag som revisor och rådgivare till ett och samma bolag, menar motionärerna. Dessutom bör revisorernas mandatperioder begränsas till ett år i taget. Det bör också finnas en gräns för hur många år en revisor får tjänstgöra för ett och samma företag, en gräns som bör överensstämma med rekommendationer av EU:s revisionskommitté och som innebär att avlösning av en revisor som intar en nyckelroll bör ske inom sju år från tidpunkten för valet till uppdraget, anför motionärerna.

I motion 2002/03:N22 (kd), som väckts med anledning av regeringens skrivelse 2002/03:120, återfinns två likartade yrkanden om en ny modell för hur frågor rörande företag med statligt ägande skall hanteras i framtiden och om revisorernas roll i företag med statligt ägande som i nyssnämnda motion 2003/04:N2 (kd). Motiveringarna är också likartade.

Riksdagen bör begära att regeringen återkommer till riksdagen med förslag till skärpt ägarstyrning av de statliga företagen, anför det i motion 2003/04:N327 (c). Det är inte bara målsättningen som är problematisk i det svenska statliga ägandet, utan även regeringens användning av de verktyg som finns för att nå uppsatta mål, anser motionärerna. De konstaterar att regeringens styrmedel framför allt består av styrelsesammansättning, genomlysning och revisorer och att det i Riksdagens revisorers förslag framförs kritik mot Regeringskansliets styrning av de statliga företagen. Svagheter består enligt revisorerna bl.a. i att det saknas konkreta mål för flera bolag, att uppföljningen av företagets verksamhet är bristfällig och att regeringen inte tydliggör tillräckligt klart om syftet med verksamheten är att gå med vinst eller ifall särskilda samhällsintressen föreligger. Ur företagets och aktieägarnas/medborgarnas synvinkel är effekterna för verksamheten allvarigare än vad som framgår av revisorernas rapport, menar motionärerna dock. De påpekar att företagsledning och styrelse är centrala för verksamheten och skall ge kraft åt övriga delar, och om dessa brister eller saknar mål tappar företaget väsentlig kraft i sitt agerande.

Vissa kompletterande uppgifter

Näringsminister Leif Pagrotsky besvarade i april 2003 en interpellation (ip. 2002/03:278) av Mikael Odenberg (m) med bl.a. följande frågor om regeringens ägarförvaltning rörande insyn: Kommer ministern att vidta åtgärder för att öppna alla statliga företags bolagsstämmor för journalister och allmänhet? Vilka åtgärder avser ministern att vidta för att öka riksdagsledamöternas insyn i de statliga bolagen? I sitt svar redovisade näringsministern några grundprinciper för regeringens ägarstyrning. Öppenhet har varit ett av regeringens viktigaste och mest prioriterade verktyg i dess ägarutövning. När det gäller frågan om öppna bolagsstämmor uppgav näringsministern att detta redan praktiseras av flera statligt ägda företag. Detta är något som regeringen har uppmuntrat och uttryckt bl.a. i 2002 års redogörelse. Näringsministern beklagade samtidigt att riksdagsledamöterna sällan utnyttjar sin möjlighet att vara med vid bolagsstämmorna i de statligt ägda företagen. Beträffande frågan om riksdagsledamöternas insyn i de statliga bolagen sade näringsministern att riksdagen och dess utskott kan ta del av alla uppgifter hos Regeringskansliet rörande statliga bolag, inklusive sådana uppgifter som omfattas av sekretess. Regeringskansliet ansvarar för förvaltningen av aktiebolag som lyder under aktiebolagslagen. Flertalet bolag är konkurrensutsatta och måste därför ges möjlighet att verka på samma villkor som sina konkurrenter, noterade näringsministern. Därför förekommer det att handlingar som innehåller affärshemligheter hemligstämplas. Han sade sig inte ha för avsikt att verka för att denna ordning skall ändras.

I Riksrevisionens projektlista för andra halvåret 2003 ingår två projekt som berör det här aktuella området. Det ena avser information om ekonomiska risker som kan medföra stora framtida ekonomiska problem, med exemplet Arlandabanan. Ett långsiktigt ägar- och huvudmannaskap förutsätter att information om de ekonomiska riskerna, tolkningen av informationen och redovisningen av alternativa handlingsplaner är klar och tydlig samt förmedlas till behörig beslutsnivå hos ägaren, sägs det. Med Arlandabanan och eventuellt ytterligare projekt som exempel skall en granskning göras av problematiken med otillräcklig information om sådana ekonomiska risker som kan medföra stora framtida ekonomiska problem och huruvida det finns handlingsplaner baserade på befintlig information. Granskningen beräknas vara slutförd under första kvartalet 2004.

Det andra projektet gäller Vattenfall. Det erinras om riksdagens beslut våren 1991 (prop. 1990/91:87, bet. 1990/91:NU38) om att verksamheten vid Vattenfall skall bedrivas i aktiebolagsform, varvid avsikten var att så länge staten äger en betydande del av aktierna skall staten ha en tydlig och klar ägarroll i bolaget. I en förstudie skall frågan ställas huruvida staten, genom sin ägarstyrning, fullföljer de mål och riktlinjer som riksdagen beslöt om i samband med Vattenfalls bildande och därefter. Förstudien beräknas vara klar senare under hösten 2003, varefter beslut om eventuell fortsatt granskning fattas.

Till konstitutionsutskottet inlämnades i juni 2003 två granskningsanmälningar som rör statliga företag. Båda anmälningarna har lämnats in av fyra ledamöter i näringsutskottet, nämligen Mikael Odenberg (m), Eva Flyborg (fp), Maria Larsson (kd) och Åsa Torstensson (c). Den ena anmälan avser en granskning av näringsminister Leif Pagrotskys handläggning av vissa frågor rörande statens ägande i SJ samt hans beredning av följande propositioner: proposition 2002/03:24 om överlåtelse av aktier i Svenska Skogsplantor till Sveaskog, proposition 2002/03:64 om kapitaltillskott till Teracom, proposition 2002/03:86 om åtgärder för att stärka den finansiella ställningen i SJ och proposition 2002/03:142 om vissa ägarfrågor m.m. rörande Svensk Exportkredit. I anmälan sägs att konstitutionsutskottet bör granska om näringsministern har handlagt beredningen av de fyra propositionerna i enlighet med bestämmelserna i regeringsformen (7 kap. 2 § RF), tryckfrihetsförordningen (2 kap. 1, 2, 12 och 15 §§ TF) och sekretesslagen (1980:100). Följande frågeställningar önskar anmälarna få belysta:

- Är det förenligt med regeringsformen att i ärenden av betydande ekonomisk omfattning konsekvent underlåta att inhämta yttranden och hemligstämpla allt beslutsunderlag?
- Är regeringens handläggning av ärenden som rör allmänna handlingar förenlig med bestämmelserna i sekretesslagen och i tryckfrihetsförordningen (2 kap.)?
- Är den tid som regeringen har tagit på sig för att handlägga ärenden om allmänna handlingar förenlig med bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen (2 kap. 12 § TF) om att en allmän handling skall lämnas ut genast eller så snart som möjligt?
- Fanns det laglig grund för regeringen att hemligstämpla den sedermera offentliggjorda missivskrivelsen rörande SJ till EG-kommissionen?
- Skedde sekretessbeläggningen av sagda skrivelse i sådant fall med hänvisning till rätt lagrum?

Den andra granskningsanmälan till konstitutionsutskottet avser näringsminister Leif Pagrotskys upphandling av externa konsulttjänster i fallet SJ. I anmälan sägs att granskningen bör omfatta såväl förfarandet som dokumentationen. Det är angeläget att konstitutionsutskottet också undersöker om Näringsdepartementet sökt kringgå upphandlingsreglerna genom att hänföra upphandlade tjänster till det tillämpningsområde (vissa finansiella tjänster) som är undantaget från lagen (1992:1528) om offentlig upphandling (LOU). Följande frågeställningar önskar anmälarna få belysta:

- Är det möjligt att i avtal av denna storleksordning frångå bestämmelserna i 5 kap. LOU och det bakomliggande EG-direktivet (92/50/EEG)?
- Har upphandlingen dokumenterats i enlighet med gällande regler?
- Har ramavtalen med konsultfirmorna Öhrlings PricewaterhouseCoopers samt Mannheimer och Swartling tillkommit i enlighet med gällande lagregler?

De båda nämnda granskningsanmälningarna planeras bli behandlade av konstitutionsutskottet under våren 2004 i granskningsbetänkande 2003/04:KU30.

Frågan om statens styrning av de statliga bolagen kan också komma att tas upp i konstitutionsutskottets betänkande 2003/04:KU10 om granskning av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Ett beredningsarbete pågår för närvarande hos konstitutionsutskottet.

Utskottets ställningstagande

Frågan om insyn, uppföljning och revision som revisorerna tar upp är, enligt utskottets mening, av yttersta vikt. I regeringens skrivelse anges att genomlysning och revisorer är två viktiga verktyg för regeringen som ägarföreträdare att nå de mål som sätts upp för de statliga företagen. Kravet på genomlysning är en demokratifråga, eftersom företagen ytterst ägs av svenska folket.

I en motion framförs krav på öppna bolagsstämmor. Utskottet vill erinra om att det i skrivelsen anges, som tidigare redovisats, att regeringen anser att det är lämpligt att de helstatliga företagen erbjuder någon form av utåtriktad aktivitet i samband med bolagsstämman där även allmänheten bereds möjlighet att ställa frågor till företagsledningen. Enligt regeringens ägarpolicy skall företag med statligt ägande hålla öppna bolagsstämmor fr.o.m. år 2004. Ett antal företag har, enligt uppgift, redan hållit öppna bolagsstämmor i flera år.

När det gäller förslaget i en motion om att revisorernas mandatperioder skall begränsas till ett år i taget konstaterar utskottet att enligt aktiebolagslagen (10 kap. 20 §) skall uppdraget som revisor gälla till slutet av den bolagsstämman som hålls under det fjärde räkenskapsåret efter revisorsvalet. Således anger aktiebolagslagen att revisorer skall väljas på fyra år. Beträffande förslaget i samma motion om att revisorer inte skall ha möjlighet att vara både revisor och rådgivare i ett bolag vill utskottet peka på att det av regeringens ägarpolicy framgår att revisorernas roll är mycket viktig och att revisorernas oberoende är en fråga som skall hanteras av styrelsen. En revisor skall enligt revisorslagen (21 §) för varje nytt uppdrag pröva om det finns omständigheter, t.ex. rådgivning, som kan rubba förtroendet för dennes opartiskhet eller självständighet. Denna prövning skall enligt revisorslagen (24 §) dokumenteras. Styrelsen bör enligt statens ägarpolicy ta del av revisorernas bedömningar i enlighet med revisorslagens analysmodell ifall bolaget vill anlita revisorerna även som rådgivare/konsulter. Därutöver skall, i de fall där konsulttjänsterna utgör en betydande andel av revisorernas ersättning, detta förhållande förklaras och motiveras. En översyn av aktiebolagslagens bestämmelser om revisorsval och mandattider görs för närvarande inom Justitiedepartementet. Så snart aktiebolagslagen harmonieras med EG-bestämmelserna på området kan nya regler komma att gälla för samtliga företag i Sverige. I avvaktan på sådana ändringar finns följande bestämmelse om revisorsrotation i de yrkesetiska regler som Föreningen Auktoriserade Revisorer (FAR) ger ut: Det är inte förenligt med god revisorssed att i ett företag av allmänt intresse acceptera val som revisor för mer än två sammanhängande mandatperioder.

Beträffande riksdagsledamöternas möjligheter att få tillgång till dokument från Näringsdepartementet som rör statliga företag som tas upp i ett par motioner vill utskottet hänvisa till att departementet, enligt uppgift, strävar efter

att ha en öppen ägarförvaltning. Flera av de bolag som staten äger bedriver dock verksamhet på konkurrensutsatta marknader, vilket innebär att stora delar av den information som bolagen lämnar till Näringsdepartementet är av sådan karaktär att det från ett affärsmässigt perspektiv kan vara till skada för bolagen om den sprids. Regeringens strävan om en öppen förvaltning måste sålunda balanseras mot bolagens behov av att affärshemlig information inte sprids. I arbetet med att lämna ut olika bolagshandlingar krävs det ofta att bolagen kontaktas för bedömning av vilken information som kan lämnas ut. Enligt utskottets mening fungerar det nuvarande systemet för kontakter mellan Regeringskansliet och utskottet väl.

Utskottet vill återigen, även i detta sammanhang, framhålla den stora betydelse som regeringens skrivelse har för insyn och uppföljning i de statliga företagen, såväl för riksdagen som för allmänheten.

Med det anförda avstyrker utskottet Riksdagens revisorers förslag i berörd del och samtliga här aktuella motioner i motsvarande delar.

Dotterbolagens verksamhet

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå Riksdagens revisorers förslag vad avser dotterbolagens verksamhet och tillhörande motionsyrkande. Utskottet anser att det bör ankomma på styrelserna i de statliga företagen att tillse att verksamheter som är avgörande för att uppfylla de av statsmakterna beslutade målen inte avyttras utan riksdagens hörande, oavsett om de bedrivs i dotterbolagsform eller ej. Därmed blir också ett annat här aktuellt motionsyrkande tillgodosett. *Jämför reservationerna 11 (fp, c) och 12 (kd).*

Revisorernas förslag

Revisorerne föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande i enlighet med vad de anför i avsnittet om dotterbolagens verksamhet. Revisorerne upprepar sitt förslag från den förra granskningen om att regeringen bör göra en översyn av vilka dotterbolag till de statliga bolagen som inte skall få säljas utan riksdagens medgivande. Vasakronans synpunkt, framförd vid remissbehandlingen, att ett sådant förslag bör utformas med hänsyn till de statliga bolagens olika verksamhet och förutsättningar bör därvid, enligt revisorerne, beaktas. Riksdagen bör erhålla information om resultatet av översynen, säger revisorerne.

Motionerna

Revisorerne föreslår om att det skall göras en inventering av vilka dotterbolag som inte bör avyttras utan riksdagens hörande bör avslås, anför det i motion 2003/04:N1 (m). Motionärerna delar Näringsdepartementets uppfattning att frågan om avyttring av dotterbolag måste sättas i samband med de övergri-

pande mål som regeringen beslutar om och bolagens huvudsakliga inriktning och mål. Det bör alltså ankomma på styrelserna att tillse att verksamheter som är avgörande för att uppfylla de av statsmakterna beslutade målen inte avyttras, oavsett om de bedrivs i dotterbolagsform eller ej, anser motionärerna.

I motion 2003/04:N2 (kd) begärs att regeringen skall upprätta en förteckning över dotterbolag till statligt ägda bolag med en beskrivning av deras verksamhet och yttrande över huruvida verksamheten är hänförlig till moderbolagets kärnverksamhet eller inte. Vidare begärs att regeringen skall utarbeta ett förslag till lagstiftning och riktlinjer för hanteringen av dotterbolag till statligt ägda bolag i enlighet med vad som anförs i motionen. De statligt ägda bolagen har enligt revisorernas granskning ungefär 250 dotterbolag, konstaterar motionärerna. De framhåller att flera dotterbolag har sådana verksamheter som riksdagen tidigare fattat beslut om skall drivas i statlig regi och andra har samhällsättaganden att uppfylla eller andra mål som kan vara av politisk karaktär. Det finns även flera dotterbolag vars verksamhet inte är en del av moderbolagets kärnverksamhet, säger motionärerna. De anser att riksdagen för närvarande inte har någon samlad bild av de olika dotterbolagen i den statliga bolagssfären, varför regeringen bör ges i uppdrag att upprätta en förteckning över dotterbolag till statligt ägda bolag, med en beskrivning av dotterbolagens verksamhet och yttranden över huruvida verksamheten är hänförlig till moderbolagets kärnverksamhet eller inte. En sådan förteckning kan, enligt motionärerna, anses uppfylla syftet med revisorernas förslag om en översyn av vilka dotterbolag som inte skall få säljas utan riksdagens medgivande. De dotterbolag som är hänförliga till bolagets kärnverksamhet eller som har samhällsättaganden bör inte få säljas utan riksdagens medgivande, föreslår motionärerna. För att förtydliga vilka bolag som inte kan säljas utan riksdagens medgivande och i vilken utsträckning statligt ägda bolag får ha dotterbolag som inte är hänförliga till moderbolagets kärnverksamhet bör riksdagen ge regeringen i uppdrag att utarbeta ett förslag till lagstiftning och riktlinjer, anför motionärerna.

Utskottets ställningstagande

Utskottet delar inte revisorernas syn när det gäller frågan om dotterbolagens verksamhet och om huruvida regeringen bör uppmanas att göra en inventering av vilka dotterbolag som inte bör avyttras utan riksdagens hörande. Frågan om avyttring av dotterbolag måste, enligt utskottets mening, ses i samband med de övergripande målen för bolagen. Ett dotterbolag är en juridisk form för att driva en del av ett bolags verksamhet. Den relevanta frågan att ställa när det gäller om riksdagens medgivande skall krävas eller ej är om det rör sig om en strategisk verksamhet, snarare än om det rör sig om ett dotterbolag. Är det fråga om en strategisk verksamhet som vid det ursprungliga riksdagsbeslutet bedömdes som en viktig uppgift för bolaget eller om en försäljning av dotterbolaget skulle ge en radikalt annan inriktning av moderbolagets verksamhet bör en försäljning underställas riksdagen för beslut. Ett typexempel på

det nämnda är Postens försäljning av Postgirot, som underställdes riksdagen för beslut.

Utskottet anser alltså att det bör ankomma på styrelserna att tillse att verksamheter som är avgörande för att uppfylla de av statsmakterna beslutade målen inte avyttras utan riksdagens hörande, oavsett om de bedrivs i dotterbolagsform eller ej. Utskottet avstyrker sålunda revisorernas förslag i denna del. Motion 2003/04:N1 (m) blir därmed tillgodosedd i berörd del och tillstyrks, medan här aktuella yrkanden i motion 2003/04:N2 (kd) – i vilken revisorernas förslag får stöd – avstyrks av utskottet.

Bolagsledningarnas löner och ersättningar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå Riksdagens revisorers förslag vad avser bolagsledningarnas löner och ersättningar och här aktuella motionsyrkanden. Utskottet hänvisar till de förändrade riktlinjer för företagsledande personers anställningsvillkor och för anställdas incitamentsprogram som regeringen nyligen beslutat om. Genom dessa riktlinjer uppnås, enligt utskottets mening, den uppstramning vad gäller löner och ersättningar till ledningen för statliga bolag som efterfrågas såväl i revisorernas förslag som i de aktuella motionerna. *Jämför reservationerna 13 (m, kd, c) och 14 (fp).*

Revisorernas förslag

Revisorerna föreslår att riksdagen skall göra ett tillkännagivande i enlighet med vad de anfört i avsnittet om bolagsledningarnas löner och ersättningar. Regeringen bör undersöka orsakerna till löneskillnaderna mellan verkställande direktörer i bolag som har i princip samma marknadssituation och struktur samt monopolföretag och statliga myndigheter och affärsverk. De statliga bolagsledningarnas löner och andra förmåner bör enligt revisorerna fortlöpande följas upp och granskas av Regeringskansliet. I stället för att ge ut nya riktlinjer till stöd för bolagen för hur de skall redovisa bolagsledningarnas löner och ersättningar i årsredovisningen bör regeringen överväga att göra ändringar i eller komplettera årsredovisningslagen, säger revisorerna. Regeringen bör vidare förbättra kontrollen av vilka pensionsavtal som ingås i de statliga bolagen. Revisorerna föreslår att en funktion eller resurs skall tillföras Regeringskansliet som, tillsammans med styrelsen och styrelseordföranden, skall bevaka att erforderlig kompetens finns när nya pensionsavtal för den verkställande direktören skall bestämmas.

Motionerna

Regeringen bör fastlägga en policy för löner och anställningsförmåner i statliga bolag, med inriktning att minska skillnaderna i villkor mellan chefer och de stora löntagargrupperna, anförs det i motion 2003/04:N259 (s). Motion-

ärerna refererar till Sekos förbundsordförande Janne Rudén som i en kommentar, i förbundets tidning Sekomagasin, till lönen för vd i Vattenfall sade följande: ”Hans lön motsvarar vad en vanlig arbetare kanske får arbeta i 30 år för att få ihop. Och ju mer han höjer elpriset desto högre bonus får han. Varken summan eller sättet att beräkna hans lön kan vara rimlig.” Med stöd från uppgifter i tidningen redovisas i motionen följande chefslöner i några statliga bolag: Lars G Josefsson, Vattenfall – 6,2 miljoner kronor, Anders Igel, Telia – 6,1 miljoner kronor, Erik Olsson, Posten – 4,7 miljoner kronor, Håkan Bryngelsson, Vasakronan – 3,3 miljoner kronor, Martin Ivert, LKAB – 3,2 miljoner kronor, Jan Forsberg, SJ – 2,3 miljoner kronor, Lars Sköld, Sveaskog – 2,2 miljoner kronor, Anita Steen, Systembolaget – 1,8 miljoner kronor och Arne Berggren, Swedcarrier – 1,6 miljoner kronor. Snittlönen för dessa direktörer ligger på nästan 3,5 miljoner kronor per år, konstaterar motionärerna. De uppger att de flesta dessutom har 60 år som pensionsålder, pensionsförsäkring och 18–24 månadslöner i avgångsvederlag. Av lönen på 6,2 miljoner kronor för Vattenfalls vd var drygt 1,1 miljoner kronor bonus, påpekar motionärerna. De säger sig vara väl medvetna om att direktörlöner i statliga bolag inte kan avvika alltför mycket från lönenivåerna i privata företag, men av den lämnade redovisningen framgår att så inte heller är fallet. Det är anmärkningsvärt att den väl tilltagna lönen kombineras med bonus, pensionsförsäkring och andra förmåner, anser motionärerna. De menar att det faktum att företagen drivs i bolagsform inte kan få innebära att det skall överlämnas åt bolagen själva och deras styrelser att hantera den här frågan.

I motion 2003/04:N1 (m) begärs två tillkännagivanden i frågan, nämligen om utbetalning av avgångsvederlag och om fast lön utan bonustillägg för företagsledningarna i statliga bolag. Revisorerna konstaterar att de statliga företagen tenderar att utnyttja det för vd mest förmånliga löne- respektive pensionsavtalet, säger motionärerna. De påpekar att vissa bolag – trots regeringens riktlinjer – träffar avtal om betydligt högre löner än vad som gäller för generaldirektörer för affärsverk eller statliga myndigheter av motsvarande storlek. Fem bolag har en ordning som innebär att en avgången vd samtidigt kan uppbära både avgångsvederlag och lön. Motionärerna anser att detta är oacceptabelt. De kräver att regeringen vidtar åtgärder i syfte att säkerställa att det sker en avräkning från avgångsersättningen om vd erhåller en ny anställning. Revisorerna har vidare påpekat att flera pensionsavtal uppvisar oklarheter eller saknar uppgifter, vilket ger utrymme för tolkningar i fråga om vilka pensioner som bolaget har att betala, erinrar motionärerna om. De finner det djupt otillfredsställande att staten inte har bättre kontroll över vilka pensionsavtal som ingås i de statliga bolagen.

Motionärerna menar att staten bör gå längre än vad revisorerna föreslår och avskaffa bonuslöner för ledningarna i de statliga bolagen. Bonussystem är i teorin utmärkta, genom att de ger företagsledningarna och medarbetarna goda incitament att agera på det sätt som bäst gagnar företaget och dess utveckling, men i praktiken är det emellertid inte lika enkelt, anser motionärerna. För det första är det inte lätt att konstruera bonussystem som verkligen ger de rätta

incitamenten, sägs det. En svårighet är att fastställa parametrar som passar företaget i alla utvecklingsskeden och konjunkturfaser, en annan att säkerställa att incitamentsstrukturen blir sådan att ledningens åtgärder gagnar företagets långsiktiga lönsamhetsutveckling och inte mer kortsiktiga ambitioner. Motionärerna hänvisar till avskräckande exempel från det privata näringslivet. Ett annat problem med bonussystem är att det är svårt att leva upp till krav på insyn, öppenhet och transparens, anför motionärerna. De exemplifierar med att Vattenfall i sin årsredovisning ger en utförlig beskrivning av sitt bonussystem, men bolaget kan inte offentliggöra de träffade bonusavtalen, eftersom bonusparametrarna innefattar nyckeltal som företaget inte vill redovisa för sina konkurrenter. I såväl statliga som privata företag är den verkställande ledningens löner, pensioner, fallskärmar och andra anställningsvillkor en styrelsefråga, framhåller motionärerna. De avvisar näringsminister Leif Pagrotskys i medier uttalade tanke att styrelsernas mellanhavanden med sina direktörer skall regleras i lag. Enligt deras mening föreligger det dock en betydelsefull skillnad mellan statliga bolag och privata företag, genom att en privat aktieägare kan sälja sina aktier om denne inte anser att företagets styrelse i sina relationer till den verkställande ledningen tillvaratar företagets och aktieägarnas intressen. Mot denna bakgrund anser motionärerna att särskilda krav bör ställas på företag som helt eller delvis ägs av staten. De verkställande ledningarna i statligt ägda bolag skall därför betalas med fast lön, och incitamentsprogram skall inte användas för företagsledningarna, anför motionärerna. De föreslår att regeringens riktlinjer om anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning kompletteras med en sådan bestämmelse. Av staten utsedda representanter i delägda företagsstyrelser förutsätts agera i samma anda.

I motion 2002/03:N21 (m), som väckts med anledning av regeringens skrivelse 2002/03:120, återfinns likartade yrkanden som i nyssnämnda motion 2003/04:N1 (m). Det gäller ett förslag om att riksdagen skall begära att regeringen vidtar åtgärder i syfte att säkerställa att en avgången vd i ett statligt företag inte samtidigt kan uppbära lön och avgångsvederlag samt förslag om två tillkännagivanden – om statens kontroll över vilka pensionsavtal som ingås i statliga bolag och om att bonussystem inte skall tillämpas för företagsledningarna i statligt ägda bolag. Motiveringarna i de båda motionerna är också likartade.

Ett tillkännagivande om att statsministerns lön bör vara tak för chefslöner i den statliga verksamheten, föreslås i motion 2003/04:N203 (m). Motionären konstaterar att 150 000 kr i månaden och en tjänstebil är löneförmånen för vd i Systembolaget och att Sveriges Radios nyanställda vd också har 150 000 kr i månadslön. Att statliga verkschefer och personer där skatter eller avgifter finansierar verksamheten skall ha högre lön än t.ex. statsministern måste vara felaktigt, anser motionären. Han förvånas över av att t.ex. Vin & Sprits vd, efter endast fem års tjänst, kommer att erhålla en pension som kommer att kosta skattebetalarna 32 miljoner kronor.

Regeringen bör undersöka motiven till löneskillnader mellan ledningarna i vissa statliga företag och verk, anför det i motion 2003/04:N3 (fp). Motionärerna erinrar om att revisorerna funnit att de verkställande direktörerna i vissa statliga företag hade betydligt högre löner än generaldirektörerna i statliga verk av motsvarande storlek trots regeringens egna riktlinjer. Motionärerna anser vidare, i likhet med revisorerna, att det är otillfredsställande att staten inte har kontroll över vilka pensionsavtal som ingås för ledningarna i de statliga företagen. Att så inte har varit fallet har framgått tydligt, inte minst genom det pensionsavtal Vin & Sprit slöt med sin vd, säger motionärerna. De konstaterar att även eventuella bonusavtal hör till anställningsvillkoren för företagsledningarna. Revisorernas granskning visar att bonusavtal är relativt sällsynta hos statens bolag, men att sådana förekom i sex företag år 2001. Motionärerna anser att företag som verkar på en marknad – även statliga företag – skall kunna betala sina ledningar marknadsmässiga ersättningar och även bonuslöner när så är motiverat. Avtalen måste dock vara på en rimlig nivå, och villkoren för avtalen bör framgå på ett öppet och tydligt sätt, anför motionärerna.

I motion 2003/04:N2 (kd) föreslås att riksdagen skall begära att regeringen ser över och omarbetar riktlinjerna för incitamentsprogram samt riktlinjerna för anställningsvillkor för vd och övriga personer i företagsledande ställning i enlighet med vad som anförts i motionen. Revisorerna uppmärksammar att det finns en bristande kontroll över vilka pensionsavtal som ingås i de statligt ägda bolagen och att flera bolag bryter mot de riktlinjer som finns för s.k. fallskärmsavtal, erinrar motionärerna om. De konstaterar att det under de senaste åren förts en bred debatt om ersättningar, bonusar och fallskärmar för företagsledare och att incitamentsprogram och avgångsersättningar förekommer även inom statligt ägda företag. Mest omdiskuterade under det senaste året har kanske bonusarna i Telia Sonera och Vattenfall varit, sägs det. Vattenfalls vd har fått den högsta bonusen av de verkställande direktörerna i de stora elbolagen – förutom en lön på 5,1 miljoner kronor fick han en bonus på 1,7 miljoner kronor. Det är beklämmande att regeringen, trots allt tal om excesser i näringslivet vad gäller löner och bonusar, inte gjort något för att komma till rätta med problemen i statens egna företag, anser motionärerna. De föreslår att detta system skall avskaffas i de statligt ägda bolagen och att företagsledarnas löner bör bli föremål för återkommande förhandlingar där utrymmet bestäms efter respektive företags ekonomiska förutsättningar på motsvarande sätt som är fallet vid förhandlingar för övriga anställda. Även fallskärmar i form av avgångsersättning bör ses över. För närvarande kan en sådan ersättning, enligt regeringens riktlinjer, motsvara 24 månadslöner inklusive uppsägningstid. Trots riktlinjerna förekommer det dock att ersättning betalas ut i 36 månader och att ersättningen inte minskas ifall den tidigare vd:n får andra inkomster, säger motionärerna. De påpekar att Vattenfalls vd t.o.m. får bonus ifall han sägs upp – förutom 24 månadslöner betalas då en tredjedel av summan av de senaste tre årens bonusar ut. Den längsta uppsägningstiden enligt lagen (1982:80) om anställningsskydd är sex månader, den

längsta period man har möjlighet att få ersättning från arbetslöshetsförsäringen är enligt lagen (1997:238) om arbetslöshetsförsäkring 300 dagar, vilket motsvarar ungefär 14 månader och den inkomstrelaterade ersättningen uppgår till 80 % av tidigare inkomst upp till ett visst tak, uppger motionärerna. Via försäkringar som kan tecknas genom arbetstagarorganisationerna kan man även få ersättning upp till 80 % för inkomster som överstiger taket. Den avgångsersättning som betalas ut till personer i företagsledande ställning bör motsvaras av den som erbjuds på arbetsmarknaden i övrigt, anser motionärerna. De föreslår därför att ersättning som utgår utöver uppsägningstiden skall begränsas till 14 månader och till 80 % av lönen och att ersättningen skall utbetalas månadsvis.

I motion 2002/03:N22 (kd), som väckts med anledning av regeringens skrivelse 2002/03:120, återfinns ett likartat yrkande som i nyssnämnda motion 2003/04:N2 (kd). Motiveringen är också likartad.

Statliga företag bör fungera som föregångare vad gäller sunda och rimliga avtal om pensioner, bonusar, avgångsvederlag och arvoden, anför det i motion 2003/04:N327 (c). Enligt Riksdagens revisorer är arvoderingar, förmåner och kontroll av pensionsavtal områden där statens ägarstyrning fallerar och skapar godtyckligheter som i värsta fall kan leda till oegentligheter, säger motionärerna. De hävdar att statliga företag tyvärr ofta tillåts gå dåligt under lång tid utan att riskera att försättas i konkurs och att en statlig bolagsledning således sällan eller aldrig behöver ta konsekvenserna av sina misslyckanden. Problemet grundar sig i att mellan aktieägarna, medborgarna, och styrelsen finns en stor byråkrati bestående av Regeringskansliet, olika departement, tjänstemän och politiker, menar motionärerna.

Vissa kompletterande uppgifter

Riksdagens revisorers granskning avseende bolagsledningarnas löner och ersättningar har sitt upphov i ett förslag från näringsutskottet. Utskottet beslöt våren 2002 att som granskningsärendet hos Riksdagens revisorer föreslå en granskning av regler och utställda utfästelser i fråga om bonus- och pensionsförmåner för företagsledningarna i statliga bolag. Revisorererna beslöt att den granskning av staten som bolagsägare som de just vid den aktuella tidpunkten planerade att starta även borde omfatta anställningsvillkoren för personer i företagsledande ställning i de statliga bolagen, bl.a. vad gäller bonus- och pensionsförmåner.

Näringsminister Leif Pagrotsky besvarade i april 2003 en interpellation (ip. 2002/03:278) av Mikael Odenberg (m) med bl.a. följande frågor om regeringens ägarförvaltning rörande ersättningsnivåer: Vad avser ministern att göra för att förbättra kontrollen över de statliga bolagens pensionsavtal och för att tillse att samtliga statliga bolag tillämpar samordning av avgångsvederlag och andra inkomster? Kommer ministern att vidta åtgärder för att göra alla incitamentsavtal och andra förmånsavtal med de verkställande ledningarna i statliga bolag offentliga? Avser ministern att vidta några åtgärder med anled-

ning av de omfattande bonusutbetalningarna i det förlusttyngda flygföretaget SAS?

I sitt svar redovisade näringsministern några grundprinciper för regeringens ägarstyrning. Öppenhet har varit ett av regeringens viktigaste och mest prioriterade verktyg i dess ägarutövning, och näringsministerns mening är att de statligt ägda företagen såväl när det gäller att teckna anställningsavtal enligt regeringens riktlinjer som när det gäller att redovisa detaljerad och tydlig information om dessa avtalade ersättningar sköter detta väl. Näringsministern erinrade om att han tidigare under året meddelat att befintliga riktlinjer skall utvärderas och att riktlinjerna för anställningsvillkor skall ses över först. Han menade att utvecklingen på många håll i näringslivet gått alltför långt – med ledande befattningshavare som beviljats alltför höga löner, bonus om det går bra och fallskärm om det går dåligt. Näringsministerns bild är att de statliga bolagen har skött sig väl på den här punkten och att gällande riktlinjer har varit viktiga för att åstadkomma detta men framhöll att ännu viktigare är en öppen diskussion om vilka ersättningar som styrelser beviljar. Beträffande frågan om bonus i SAS betonade näringsministern att det är styrelsen som ansvarar för de avtal den träffar och att den måste vara beredd att motivera och försvara de avtalen. Från år 2002 skall de statligt ägda företagen, i likhet med börsbolag, lämna kvartalsrapporter, noterade näringsministern. Hans åsikt är dock att det inte räcker med att de statliga bolagen är lika bra som börsbolagen. Därför har styrelserna i de statliga bolagen uppmanats att lämna bokslut före den 31 januari, förhoppningsvis fr.o.m. bokslutet för år 2004.

Bonusavtal med chefer i statligt ägda företag togs också upp i en fråga (fr. 2002/03:1125) av Henrik S Järrel (m) till näringsminister Leif Pagrotsky i juni 2003. Frågeställaren undrade vilka åtgärder näringsministern är beredd att vidta för att mönstra ut bonusavtal o.d. ur statens ägarpolicy. I sitt svar erinrade näringsministern om de tidigare nämnda riktlinjerna rörande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning i statligt ägda bolag och som innebär att löner och övriga förmåner till ledande befattningshavare skall vara konkurrenskraftiga men inte löneledande på marknaden. Förhandlingar och beslut om de verkställande direktörernas anställningsvillkor är ytterst ett ansvar för bolagens styrelser, och ersättningsvillkoren bör utformas utifrån respektive bolags situation, sade näringsministern. Han redovisade sin uppfattning att ersättningsnivåerna till de verkställande direktörerna i de statligt ägda bolagen skall vara väl motiverade, tydliga och relaterade till faktisk och förväntad prestation. Han ställde sig dock i grunden skeptisk till användning av bonusavtal och menade att det finns all anledning till stark återhållsamhet inom detta område. I det fall ett statligt ägt bolag tillämpar ett incitamentsprogram – ett system för belöning av arbetstagares arbetsinsatser där belöningen är beroende av att arbetsinsatsen höjer värdet på bolaget – har regeringen utfärdat särskilda riktlinjer för vilka principer som skall vara vägledande, konstaterade näringsministern. Sammanfattningsvis skall dessa system bl.a. omfatta all anställd personal och inte enbart ledande befattningshavare,

de skall vara målstyrda, utformas med tydligt samband mellan prestation och mål, präglas av rimlighet avseende belöningens storlek och vara långsiktigt inriktade. Bolagens årsredovisningar skall innehålla uppgifter om eventuellt tillämpade incitamentsprogram. Avslutningsvis påpekade näringsministern att han hade tagit initiativ till en översyn av regeringens nuvarande riktlinjer för ersättningsvillkor för personer i företagsledande ställning i de statligt ägda bolagen och att han hade för avsikt att återkomma i denna fråga hösten 2003.

Regeringen beslöt nyligen vid ett regeringssammanträde om nya riktlinjer för företagsledande personers anställningsvillkor i statliga bolag och för anställdas incitamentsprogram. Riktlinjerna, som återges i sin helhet i bilaga 2, avser företag som är helägda av staten. I företag där staten är delägare bör riktlinjerna, enligt regeringsbeslutet, så långt möjligt tillämpas efter en dialog med övriga aktieägare. Som ett led i arbetet med översynen av riktlinjerna har konsultföretaget Öhrlings PricewaterhouseCoopers, på regeringens uppdrag, gjort en kartläggning av gällande anställningsvillkor m.m. för verkställande direktörer i statliga bolag där statens direkta ägande överstiger 20 %. Kartläggningen omfattar 43 vd-avtal. Av dessa innehåller tio avtal regler om bonus.

I de nu beslutade riktlinjerna sägs allmänt beträffande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning att företagets styrelse, i sin helhet, har ansvaret för anställning av verkställande direktören och beslutar om anställningsvillkoren. Styrelsen skall därvid beakta om villkoren överensstämmer med de av regeringen beslutade riktlinjerna. Det ankommer på styrelsen och verkställande direktören att säkerställa att regeringens riktlinjer för anställningsvillkor även tillämpas för andra personer i företagsledande och därmed jämförlig ställning i statliga företag och deras dotterbolag. Löner och övriga förmåner till personer i företagsledande och därmed jämförlig ställning i statliga företag skall vara konkurrenskraftiga, men inte löneledande i förhållande till jämförbara företag. Företagens styrelser skall vid beslut om anställningsvillkor ta ställning till företagsledarens totala ersättning inklusive pensionsvillkor och övriga förmåner. Tjänstebostad bör inte ingå som anställningsförmån. Om incitamentsprogram finns skall koncernchefen eller verkställande direktören inte omfattas av programmet.

Incitamentsprogram bör i de allra flesta fall undvikas i de statliga bolagen, sägs det i riktlinjerna. Det förhållandet att regeringen beslutat om riktlinjer för incitamentsprogram skall alltså inte uppfattas som att regeringen rekommenderar sådana program i företag som helt eller delvis ägs av staten. I det fall ett företags styrelse trots allt anser det befogat att införa sådana program skall följande principer vara vägledande:

- Ett incitamentsprogram bör omfatta all anställd personal i företaget utom koncernchefen eller verkställande direktören.
- Särskilda incitamentsprogram som enbart riktas till personer i företagsledande ställning skall inte införas.
- Det skall finnas en direkt koppling mellan de mål som skall ligga till grund för belöningen i incitamentsprogrammet och företagets övergripande

verksamhetsmål. Företaget skall ha en väl fungerande verksamhetsstyrning som incitamentsprogrammet kopplas till. Incitamentsprogrammets mål skall vara objektiva, definierbara och mätbara på både kort och lång sikt. Belöningen kan – beroende av företagets verksamhet – vara kopplad till såväl kvantitativa som kvalitativa mål.

– Det skall finnas ett tydligt samband mellan incitamentsprogrammets mål och den anställdes arbetsinsats. Vid programmets utformning skall beaktas att yttre faktorer, t.ex. allmänna förändringar av börskurser, råvaru- och fastighetspriser, ränta samt valutakurser, inte skall påverka belöningen. Företags-specifika eller individuella förändringar kan däremot inverka på belöningen.

– Belöningen skall präglas av rimlighet och stå i rimlig balans med företagets resultat. Belöning skall ej utgå för det år företaget redovisar förlust. Incitamentsprogrammets belöningar skall inte utfalla till ett högre belopp till individen än motsvarande två månadslöner.

– Det skall klargöras vilka regler som gäller för att erhålla belöning vid olika anställningsformer. Vidare skall det regleras hur nyanställda skall introduceras i programmet och hur belöningen skall beräknas i samband med anställningens upphörande.

– Incitamentsprogrammet skall tidsbegränsas för att kunna revideras eller avskaffas om förutsättningarna ändras.

– Företagets årsredovisning skall innehålla alla väsentliga uppgifter om incitamentsprogrammet.

Beträffande pensionsvillkor sägs att dessa skall ses som en del i de samlade anställningsvillkoren och skall ställas i relation till lön och övriga förmåner. Styrelsens beslut om villkor för och avsättning till pension till företagsledaren skall grundas på beräkningar om sannolik och maximal kostnad för företaget. Regeringen förordar avgiftsbestämda pensionslösningar. Pensionsvillkoren skall ha som utgångspunkt en pensionsålder i intervallet 62–65 år. En lägre pensionsålder än 65 år skall motsvaras av en lägre pensionsnivå. Viktigast är att se till de totala pensionskostnaderna. Regeringen förordar avgiftsbestämda pensionslösningar. Avgiften skall stå i rimlig proportion till den fasta grundlönen och bör inte överstiga 30 % av den fasta lönen. I de särskilda fall när styrelsen ändå avtalar om förmånsbestämd pension skall i avtalet finnas en begränsningsregel om hur stor den framtida pensionen kan bli.

När det gäller uppsägningstid och avgångsvederlag sägs att uppsägningstiden vid uppsägning från företagets sida inte skall överstiga sex månader och avgångsvederlag kan utgå. Avgångsvederlaget skall garantera företagsledaren trygghet under en övergångsperiod och får motsvara högst 18 månadslöner, exklusive uppsägningstid. Denna ersättning skall utbetalas månadsvis och grundas på den fasta månadslönen, exklusive förmåner. Vid ny anställning eller inkomst från annan förvärvsverksamhet skall avgångsersättningen reduceras med belopp motsvarande ny inkomst under 24-månadersperioden. Vid uppsägning från den anställdes sida skall inget avgångsvederlag utgå.

De nya riktlinjerna innebär också ökad öppenhet. I årsredovisningen skall ersättningar för koncernchef, vd och ledningsgruppen redovisas per person.

Även för styrelsens ledamöter skall arvoden redovisas. Styrelsen skall dessutom på bolagsstämman redovisa och motivera den totala ersättningen till vd. I en kommentar till beslutet om nya riktlinjer säger näringsminister Leif Pagrotsky att statliga bolag bör vara föredömen när det gäller öppenhet och klara spelregler. Med de nya riktlinjerna sänds en tydlig signal till styrelserna i de statliga bolagen att undvika incitamentsprogram och otydliga pensionsavtal, säger näringsministern.

Utskottets ställningstagande

Utskottet vill inledningsvis uttrycka sin stora tillfredsställelse med att regeringen nu har beslutat om nya riktlinjer för företagsledande personers anställningsvillkor i statliga bolag och för anställdas incitamentsprogram. De tidigare gällande riktlinjerna var i vissa avseenden otydliga och lämnade utrymme för alltför vidlyftiga förmåner i vissa fall. De nu beslutade riktlinjerna innebär en klar uppstramning.

En utförlig redovisning av innehållet i riktlinjerna har nyss lämnats. Dessutom återfinns riktlinjerna i sin helhet i en bilaga (2) i betänkandet. Utskottet anser att det är värdefullt att riktlinjerna, genom att ingå i riksdagstrycket, ges en allmän spridning.

I de nya riktlinjerna sägs att företagets styrelse, i sin helhet, har ansvaret för anställning av vd och beslutar om anställningsvillkoren. Styrelsen skall därvid beakta om villkoren överensstämmer med de av regeringen beslutade riktlinjerna. Det ankommer på styrelsen och vd att säkerställa att regeringens riktlinjer även tillämpas för andra personer i företagsledande och därmed jämförlig ställning i statliga företag och deras dotterbolag. Löner och övriga förmåner skall vara konkurrenskraftiga, men inte löneledande i förhållande till jämförbara företag. Tjänstebostad bör inte ingå som löneförmån.

Beträffande incitamentsprogram klargörs att sådana, i de allra flesta fall, bör undvikas i de statliga bolagen. I det fall ett företags styrelse trots allt anser det befogat att införa sådana program skall bl.a. följande gälla: Programmet får inte omfatta vd, bonus kan maximalt uppgå till två månadslöner och en förutsättning för bonus är att bolaget redovisar ett positivt resultat. Andra förändringar i riktlinjerna är att regeringen förordar avgiftsbestämda pensioner (en fast pensionspremie) och att tidigaste pensionsålder höjs från 60 till 62 år.

De nya riktlinjerna innebär också ökad öppenhet. I årsredovisningen skall ersättningar för koncernchef, vd och ledningsgruppen redovisas per person. Även för styrelsens ledamöter skall arvoden redovisas. Styrelsen skall dessutom på bolagsstämman redovisa och motivera den totala ersättningen till vd. Detta kommer, enligt utskottets bedömning, att utgöra ett effektivt hinder för oacceptabla lönehöjningar.

Med de nu beslutade nya riktlinjerna uppnås, enligt utskottets mening, den uppstramning vad gäller bolagsledningarnas löner och ersättningar som efterfrågas såväl i Riksdagens revisorers förslag som i de här aktuella motionerna. Därmed avstyrker utskottet dessa i berörda delar.

Utskottet vill samtidigt understryka vikten av att regeringen noga följer hur riktlinjerna tillämpas av de statliga företagen i praktiken. Regeringen bör också tillse att de statliga företagen, i enlighet med regeringens riktlinjer, klart och tydligt redovisar anställningsvillkor och incitamentsprogram i årsredovisningarna. I kommande skrivelser till riksdagen bör regeringen lämna en utförlig redovisning av utfallet.

Vissa övriga frågor

Könsfördelningen bland styrelserna och ledningarna för de statliga bolagen

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå motionsyrkanden rörande könsfördelningen bland styrelserna och ledningarna för statliga bolagen. Utskottet förväntar sig att regeringen tillser att den målsättning rörande jämställdhet i fråga om representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom, nu uppnås även när det gäller ledningarna för de statliga företagen och styrelseordförandena.

Motionerna

I motion 2003/04:N394 (s) begärs ett tillkännagivande om åtgärder för att uppnå bättre jämställdhet vad gäller ordföranden och vice ordföranden i de statliga bolagens styrelser. Ett av delmålen för jämställdhetspolitiken är att andelen kvinnor i styrelserna för de statliga bolagen år 2003 skall uppgå till minst 40 %, konstaterar motionärerna. Detta mål har uppnåtts och regeringen redovisade i skrivelsen i maj 2003 att andelen kvinnor i helägda statliga bolag uppgick till i genomsnitt 42 % den 16 maj 2003. Regeringen gjorde bedömningen att när årets samtliga bolagsstämmor hållits skulle styrelserna i hela gruppen bolag där staten äger mer än 20 % ha 40 % kvinnor – en målsättning som även den nu har uppnåtts. Motionärerna tycker att det är utmärkt att staten på detta sätt går före och visar för det privata näringslivet att det är fullt möjligt att rekrytera kvinnor till bolagsstyrelser. Fortfarande har dock de statliga företagen en bit kvar till att de når 40 % i representation när det gäller posterna som ordförande och vice ordförande i bolagens styrelser. På dessa poster är bara 16 respektive 31 % kvinnor. Motionärerna anser att det är naturligt och nödvändigt att målet om kvinnors representation också skall gälla för ordföranden och vice ordföranden.

Ett tillkännagivande om ökad jämställdhet i de statliga företagen föreslås också i motion 2003/04:N399 (s). Den svenska arbetsmarknaden utmärks av en tydlig uppdelning mellan kvinnor och män i olika yrken, i olika sektorer och beträffande olika chefspositioner, konstaterar motionären. Han påpekar att det grundläggande motivet för jämställdhetsarbetet är att slå vakt om prin-

cipen om alla människors lika värde, men anser att det också finns ekonomiska argument. Den statliga företagsverksamheten är omfattande, varför det är av stor vikt att de statliga företagen agerar som föregångare inom jämställdhetsarbetet, menar motionären. Han framhåller att regeringen, som nyss redovisats, vad gäller könsfördelningen i de statliga bolagsstyrelserna har kommit en bra bit på väg, framför allt jämfört med den privata sektorn. Utvecklingen bör dock drivas vidare och nästa mål bör vara att åstadkomma en jämnare könsfördelning avseende ordförandeposterna i de statliga företagen, anför motionären. På motsvarande sätt anser han att det är viktigt att det blir fler kvinnor bland de verkställande direktörerna och att staten även här bör vara ett föredöme.

I motion 2003/04:N3 (fp) föreslås ett tillkännagivande om en jämnare könsfördelning bland de verkställande direktörerna för statliga företag. Riksdagens revisorers granskning visar att staten ännu inte uppfyllt målet att 40 % av ledamöterna i styrelserna skall vara kvinnor, men att målet är nära att uppfyllas, säger motionärerna. De påpekar att fortfarande har dock bara 6 av de ca 60 statliga bolagen en kvinna som vd. Motionärerna anser att det är viktigt att könsfördelningen blir jämnare även bland företagets verkställande direktörer.

Vissa kompletterande uppgifter

Riksdagen avslog våren 2003 motioner om åtgärder för att öka andelen kvinnor i styrelserna för de statliga företagen (bet. 2002/03:NU9). Utskottet fann det oacceptabelt att det finns mycket få kvinnor på posten som styrelseordförande i statliga företag, och regeringen uppmanades att öka sina ansträngningar för att åstadkomma en jämnare könsfördelning även på dessa poster. Utskottet utgick från att regeringen skulle öka sina ansträngningar för att uppfylla den målsättning om jämställdhet i fråga om representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat och som en bred opinion klart ställt sig bakom. Detta måste leda till en ökande andel kvinnor i både styrelserna och ledningarna för de statliga företagen, liksom bland styrelseordförandena, anförde utskottet. Något riksdagsuttalande i saken erfordrades dock inte ansåg utskottet. I en reservation (m, fp, kd, c) föreslogs ett tillkännagivande om vikten av en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen. Riksdagen följde utskottet.

Könsfördelningen i företag med statligt ägande redovisas i verksamhetsberättelsen och framgår av den övre tabellen på nästa sida.

Befattning	Antal 16 maj 2003			Andel kvinnor i %			
	Kvinnor	Män	Totalt	31 dec. 2000	31 dec. 2001	31 dec. 2002	16 maj 2003
<i>Ledamöter utsedda av bolagsstämman</i>							
Ordförande	8	43	51	7	13	13	16
Vice ordförande	3	10	13	11	24	22	23
Övriga ordinarie ledamöter	135	169	304	36	43	43	44
Suppleanter	6	15	21	27	27	25	29
Summa ledamöter	152	237	389	30	37	37	39
<i>Arbetstagarrepresentanter</i>							
Ordinarie	16 ¹	60 ¹	76 ¹	17	22	21	–
Suppleanter	15 ¹	49 ¹	64 ¹	28	22	23	–
<i>Vd och ledningsgrupp</i>							
Vd/gen.dir.	6 ¹	45 ¹	51 ¹	12	15	12	–
Ledningsgrupp	76 ¹	257 ¹	333 ¹	us	25	23	–

¹ Uppgifterna avser förhållandet 31 december 2002.

us = uppgift saknas.

Könsfördelningen i statligt *helägda* företag per den 16 maj 2003 redovisas också i verksamhetsberättelsen och framgår av följande tabell:

Befattning	Kvinnor	Män	Totalt	Andel kvinnor i %
Ordförande	8	32	40	20
Vice ordförande	3	8	11	27
Övriga ordinarie ledamöter	111	128	239	46
Suppleanter	5	10	15	33
Summa ledamöter ¹	127	178	305	42

¹ Utsedda av bolagsstämman.

Utskottets ställningstagande

Utskottet instämmer i de uppfattningar som förs fram i de tre här aktuella motionerna om att det måste bli en bättre balans ur jämställdhetssynpunkt när det gäller styrelseordförandena och de verkställande direktörerna i de statliga företagen.

Regeringen har, som tidigare redovisats, satt upp ett mål för de statliga företagens styrelser som innebär en jämn könsfördelning. Ett delmål är att andelen kvinnor skall vara minst 40 % år 2003. Den 16 maj 2003 uppgick andelen kvinnor till 39 %, och i de av staten helägda företagen var andelen 42 %. Regeringen gör bedömningen att målet om 40 % kommer att nås beträffande den grupp av delägda företag där statens ägarandel överstiger 20 % när samtliga företag haft bolagsstämma år 2003. Utskottet anser att det är positivt att målsättningen om en jämn könsfördelning i styrelserna nu ser ut att uppnås.

Att ha en jämn könsfördelning i styrelserna är dock inte tillräckligt ur ett jämställdhetsperspektiv. När det gäller makt och inflytande är det helt avgörande att det också är en jämn könsfördelning bland styrelseordförandena och de verkställande direktörerna. Beträffande den sistnämnda kategorin vill utskottet framhålla vikten av att jämställdhetsaspekter vägs in även vid tillsättning av operativa chefer på nivån närmast under den verkställande direktören. En jämn könsfördelning bör prägla ledningsstrukturerna generellt.

Utskottet vill sammantaget med kraft understryka att regeringen förväntas tillse att den målsättning rörande jämställdhet i fråga om representation, lön och inflytande som riksdagen vid ett flertal tillfällen uttalat, och som en bred opinion klart ställt sig bakom, nu uppnås även när det gäller ledningarna för de statliga företagen och styrelseordförandena. Utskottet kommer att noga följa hur regeringen hanterar frågan och utgår från att en jämnare könsfördelning beträffande ledningarna för de statliga företagen och styrelseordförandena kommer att kunna redovisas i nästa års skrivelse. Något riksdagsuttalande i saken anser utskottet dock inte erfordras i nuläget och avstyrker därmed de tre här aktuella motionerna i berörda delar.

Kapitalomstruktureringar

Utskottets förslag i korthet

Riksdagen bör avslå ett motionsyrkande rörande kapitalomstruktureringar vad gäller de statliga bolagen. Utskottet ser ingen anledning att i detta sammanhang åter ta upp till behandling den fråga avseende förbättrad kapitalstruktur i statliga företag som riksdagen fattade beslut om våren 2003. *Jämför reservationerna 15 (m, fp, c) och 16 (kd).*

Motionen

I motion 2002/03:N22 (kd) föreslås att riksdagen skall begära att regeringen utformar ett lagförslag för att reglera kapitalomstruktureringar i statligt ägda företag. Med hänvisning till regeringens förslag i tilläggsbudgeten för år 2003 om en förbättrad kapitalstruktur i statliga bolag (prop. 2002/03:100) sägs att Kristdemokraterna tidigare har uttalat att bristsituationer i statligt ägda bolag bör avhjälpas antingen genom en omfördelning av statliga tillgångar genom

extrautdelningar eller försäljningar eller genom att privata investerare skjuter till kapital och att denna typ av överföringar av statliga tillgångar måste göras inom statsbudgeten. Regeringens modell bidrar till att ytterligare försvåra genomlysningen av statsbudgeten och regeringens förvaltning av de statliga bolagen, menar motionärerna. De föreslår – i syfte att öka öppenheten och att inordna modellen för förändringar i statliga bolags kapitalstruktur i statsbudgeten – att riksdagen skall stifta en lag som avgränsar kontots användning och beskriver hur de medel som använts skall redovisas i statsbudgeten. En sådan lag bör tydligt avgränsa regeringens befogenhet att göra kapitalinsatser utan att i förväg ha inhämtat riksdagens godkännande. I samband med riksdagsbehandlingen av tilläggsbudgeten framhöll konstitutionsutskottet (yttr. 2002/03:KU6y) att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag för hur en permanent ordning för kapitalomstrukturering i den statliga företagssfären bör regleras, erinrar motionärerna om. Finansutskottet (bet. 2002/03:FiU21) delade konstitutionsutskottets åsikt och anförde att det är angeläget att ett tydligt regelverk skapas och att det i sammanhanget bör utredas hur förslaget förhåller sig till den s.k. budgetlagen och gällande praxis om hur kapitalutdelningar och kapitalinsatser skall beslutas och redovisas. Riksdagen bör nu ge regeringen i uppdrag att utforma den lagstiftning som både konstitutionsutskottet och finansutskottet efterfrågat, anför motionärerna.

Vissa kompletterande uppgifter

Som framgått av motionsreferatet behandlade riksdagen våren 2003 regeringens förslag i tilläggsbudgeten för budgetåret 2003 avseende förbättrad kapitalstruktur i statliga företag (prop. 2002/03:100, bet. 2002/03:FiU21). Finansutskottet tillstyrkte, i enlighet med ett yttrande från konstitutionsutskottet, att särskilda åtgärder skall vidtas för att underlätta finansiella omstruktureringar inom den statliga företagssfären. Finansutskottet ansåg att riksdagens inflytande över åtgärderna borde tydliggöras i förhållande till regeringens förslag. Vidare redovisade finansutskottet i betänkandet hur förslaget bör kunna inordnas i riksdagens rambeslutsmodell för hanteringen av budgetpropositionen. I likhet med konstitutionsutskottet ansåg finansutskottet att det finns goda skäl att skapa en ordning som underlättar kapitalomstruktureringar i den statliga företagssfären genom att tillämpa specialdestination. Staten bör kunna agera på samma sätt som ett moderbolag som ger koncernbidrag till vissa dotterbolag och finansiera detta med medel från andra dotterföretag. Finansutskottet underströk dock att modellen bör ges en sådan form att riksdagens inflytande garanteras på ett rimligt sätt och att riksdagen också ges möjlighet att utöva finansmakten på ett korrekt sätt.

Sammanfattningsvis innebar finansutskottets förslag följande:

- Ett konto inrättas i Riksgäldskontoret dit extra utdelningar i de statliga bolagen förs.

- Riksdagen beslutar för ett år i taget om hur stort belopp som skall tillföras kontot. För 2003 tillförs kontot högst 3 miljarder kronor.

– Från kontot förs utgifter för kapitaltillskott eller utnyttjande av hembudsavtal i den statliga företagssfären. Riksdagen beslutar om utgifterna i varje enskilt fall.

– Lån till statliga bolag hanteras ej över kontot.

– Om behoven av kapitaltillskott överstiger tillgängliga medel på kontot får skillnaden tillskjutas genom att anslag anvisas över statsbudgeten. Underskott får ej uppkomma på kontot.

– Regeringen förutsätts göra en tydlig presentation varje år i budgetpropositionen av hur kontot skall finansieras och utnyttjas. Huvudprincipen bör vara att riksdagen i anslutning till det s.k. rambeslutet på hösten fattar beslut om ramarna för verksamheten genom att ange hur stort belopp som beräknas tillföras kontot nästa budgetår. Därefter fattar riksdagen beslut i varje enskilt fall i budgetprocessens andra steg eller senare på tilläggsbudget under det löpande budgetåret om tillskotten till de statliga bolagen.

Riksdagen beslöt i enlighet med vad finansutskottet hade förordat. I reservationer (m, fp, c; kd) avvisades regeringens förslag och framfördes andra förslag till lösningar.

Utskottets ställningstagande

Riksdagen behandlade våren 2003, som nämnts, regeringens förslag i tilläggsbudgeten för budgetåret 2003 avseende förbättrad kapitalstruktur i statliga företag (prop. 2002/03:100, bet. 2002/03:FiU21). Innehållet i riksdagens beslut har nyss redogjorts för. Utskottet ser ingen anledning att i detta sammanhang åter ta upp frågan till behandling. Motion 2002/03:N22 (kd) avstyrks därmed i berörd del.

Reservationer

Utskottets förslag till riksdagsbeslut och ställningstaganden har föranlett följande reservationer. I rubriken anges inom parentes vilken punkt i utskottets förslag till riksdagsbeslut som behandlas i avsnittet.

1. Regeringens skrivelse och synen på statligt ägande (punkt 1)

av Mikael Odenberg (m), Maria Larsson (kd), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Stefan Hagfeldt (m), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 1 borde ha följande lydelse:

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 1. Därmed bifaller riksdagen motionerna 2002/03:N21 yrkandena 1–4, 2002/03:N22 yrkande 1, 2002/03:N23 yrkandena 1 och 2, 2003/04:N1 yrkande 2, 2003/04:N2 yrkande 1, 2003/04:N3 yrkande 1, 2003/04:N286, 2003/04:N293 yrkande 5, 2003/04:N316 yrkandena 3 och 4, 2003/04:N327 yrkandena 1–4 och 8, 2003/04:N328 yrkande 22 och 2003/04:N412 yrkande 28 och lägger regeringens skrivelse 2002/03:120 till handlingarna.

Ställningstagande

När det gäller frågan om statliga företag överensstämmer vår syn med den som kommer till uttryck i de här aktuella motionerna från företrädare för Moderata samlingspartiet, Folkpartiet liberalerna, Kristdemokraterna och Centerpartiet. Likartade synpunkter har genom åren framförts i reservationer från företrädare för dessa fyra partier.

Statens främsta näringspolitiska uppgift är att ange ramar och regelsystem för näringslivets verksamhet och bidra till att skapa förutsättningar för långsiktig tillväxt. Om staten samtidigt uppträder som ägare och som utformare av de regler som gäller för näringslivets verksamhet uppstår en rad problem, bland vilka följande kan nämnas: risk för konkurrensnedvridning, risk för inoptimala investeringsbeslut samt svårigheter att tillföra kapital till företag som behöver kapital för expansion. Grundprincipen måste, enligt vår mening, vara att konkurrensutsatt verksamhet skall bedrivas i privat regi.

En privatisering av statliga företag kommer att leda till följande:

- renodling av statens roll som lagstiftare och normgivare,
- stärkande av de privatiserade företagen,
- spridning av intresset för sparande i aktier till nya grupper och breddning av riskkapitalmarknaden,
- tillskott av statsinkomster som kan användas till andra, mer angelägna ändamål,

– sundare konkurrens.

Det arbete med att minska statens företagsägande som påbörjades under fyrtioårsregeringen i början av 1990-talet bör, enligt vår uppfattning, återupptas. Med en privatisering av statliga företag uppnås en tydligare ägarroll, kommersiellt mer kompetenta företag och en ökad aktiespridning. Sammanlagt inbringade de försäljningar som gjordes under den borgerliga regeringen ett betydande belopp till statskassan, vilket minskade statens upplåningsbehov med motsvarande summa. Försäljningen ledde också till en spridning av aktieägandet till grupper som inte tidigare innehåft aktier och därmed till en breddning av riskkapitalmarknaden. Riksdagen bör således begära att regeringen lägger fram en plan för försäljning av statliga företag i enlighet med vad som här har angetts.

En ökad spridning av ägandet och ett ökat enskilt ägande är, enligt vår mening, positivt för tillväxten och den ekonomiska utvecklingen. Det stora inslaget av statligt ägande har haft en hämmande effekt på nyföretagande och småföretagande. Nya tekniska och organisatoriska lösningar har sämre förutsättningar att uppstå i statliga företag.

Försäljningen av de statliga företagen skall ske på ett ansvarsfullt sätt. Det berörda företaget skall bli starkare och mer konkurrenskraftigt efter slutförd privatisering. Hänsyn måste därför tas till företagets intressen, bl.a. vid valet av tidpunkt för försäljningen och hur ägarstrukturen skall se ut samt vid valet av metoderna för genomförandet av försäljningen. Vi anser vidare, som nämnts, att en strävan bör vara att stärka riskkapitalmarknadens funktion vid försäljningarna genom att bredda aktiesparandet till en bredare allmänhet och därmed öka den långsiktiga kapaciteten för tillförsel av inhemskt riskkapital. Detta innebär att hänsyn måste tas till det allmänna marknadsläget och att försäljning skall ske i den takt som är möjlig med beaktande av andra introduktioner på aktiemarknaden.

Härutöver menar vi att riksdagen skall anmoda regeringen att i skrivelsen med redogörelse för företag med statligt ägande redovisa syftet med det statliga ägandet för varje företag. Genom att tvingas formulera syftet med det statliga ägandet måste regeringen ta aktiv ställning till vilka motiv det finns för ett fortsatt statligt ägande av alla de berörda företagen. Detta måste vara till fördel både för staten som ägare och för de olika företagen, i stället för att, som för närvarande, av ren slentrian låta ägandet fortgå i statlig regi. Det finns vidare anledning att analysera och överväga om huruvida det är lämpligt med statligt ägda företag på marknader där en sund och fungerande konkurrens föreligger. En omprövning av det statliga ägandet kan förväntas medföra effektivitetsvinster såväl på det samhällsekonomiska planet som för de enskilda företagen.

Statens olämplighet som företagsägare har under det senaste året tydligt framgått i fallen med kapitaltillskotten till SJ och Teracom. Det är orimligt att tala om marknadsmässiga villkor eller konkurrensneutralitet när de statliga företagen i princip har hela skattebetalarkollektivet som riskkapitalbas.

Vi vill också något kommentera vad som sägs i ett par motioner om försäljning av statligt ägd skog till enskilda. Det statligt ägda skogsinnehavet bör användas bl.a. för att tillhandahålla omarronderingsmöjligheter och tillköpsmöjligheter för att förstärka det enskilda privata skogsbruket. Ett spritt privat ägande av skogsmark är viktigt för att människor skall kunna få utkomstmöjligheter i glesbygden.

Riksdagen bör anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här anförts. Därmed blir alla här aktuella motionsyrkanden tillgodosedda i berörda delar och tillstyrks.

2. Vårbehandling av regeringens skrivelse (punkt 2)

av Maria Larsson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 2 borde ha följande lydelse:

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 2. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:N22 yrkande 3.

Ställningstagande

Jag anser – i likhet med vad som anförts i motion 2002/03:N22 (kd) – att det vore av stort värde om riksdagen skulle kunna behandla regeringens redogörelse för statliga företag under vårriksdagen. Det är viktigt att de statligt ägda bolagen debatteras offentligt och blir noggrant genomlysta av riksdagen. Om skrivelsen behandlas under vårriksdagen får skrivelsen, utskottets behandling och den efterföljande debatten i kammaren större aktualitet.

Som redovisats föreligger det vissa praktiska problem för regeringen att färdigställa skrivelsen före ca den 20 mars, vilket är den tidsgräns som gäller för propositioner och skrivelser som skall behandlas av riksdagen under våren. Problemen sammanhänger med möjligheterna att basera skrivelsen på reviderade bokslut för de statliga företagen. Jag anser dock att regeringen i samråd med riksdagen skall söka finna en modell så att en vårbehandling i riksdagen av regeringens skrivelse blir möjlig.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir den nämnda motionen tillgodosedd i berörd del och tillstyrks.

3. Riksdagens revisorers allmänna synpunkter (punkt 3)

av Mikael Odenberg (m), Maria Larsson (kd), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Stefan Hagfeldt (m), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 3 borde ha följande lydelse:

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 3. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 1.

Ställningstagande

Regeringen har under de två senaste åren tagit olika initiativ för att stärka sin roll som ägarföreträdare. Mer tid och resurser avsätts för bolagsfrågorna i Regeringskansliet och chefen för Näringsdepartementet har inom regeringen givits ett mer samlat ansvar för de statliga bolagen.

Vi anser att det är bra att regeringen har intensifierat utvecklingsarbetet, men många av de åtgärder som nu vidtas eller nyligen har vidtagits kunde ha genomförts tidigare. Flera av de iakttagelser som revisorerna gjorde vid 1997 års granskning visar sig nu kvarstå. Det rör sig om sådant som avsaknaden av målangivelser för flera bolag, oklara styrdokument och otillräcklig uppföljning av bolagens verksamheter. Vi biträder därför revisorernas förslag i avsnittet om allmänna synpunkter om att regeringen årligen skall återkomma till riksdagen med en utförlig redovisning av vilka åtgärder som vidtagits för att förbättra styrningen, förvaltningen och uppföljningen av de statliga bolagens verksamheter. Vi tillstyrker alltså revisorernas förslag i här aktuell del.

4. Regeringskansliet som ägarföreträdare (punkt 4)

av Mikael Odenberg (m), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Stefan Hagfeldt (m), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 4. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 2 och avslår motion 2003/04:N2 yrkande 3.

Ställningstagande

Vi delar revisorernas bedömning om behovet av en utveckling av samarbetsformerna inom Regeringskansliet för att få till stånd en mer enhetlig förvaltning och styrning av de statliga bolagen. Uppdelningen av ägarutövningen på flera departement kan leda till fortsatt splittring av resurser och kompetens. Vi anser dock inte – i motsats till vad som anförs i motion 2003/04:N2 (kd) – att riksdagen skall uttala sig för att förvaltningen av alla statligt ägda företag skall samlas hos ett departement. Det kan finnas skäl att i vissa fall låta förvaltningen av ett bolag ligga på ett departement som också har ansvar för det sakområde inom vilket det berörda bolaget är verksamt. Ett exempel på detta är Kungliga Operan AB.

Vidare instämmer vi i revisorernas förslag om att regeringen årligen till riksdagen skall lämna en redovisning av hur utvecklingsarbetet bedrivs inom

Regeringskansliet när det gäller ägarutövningen. En sådan redovisning bör vara väsentligt mer fyllig och uttömmande än den nuvarande skrivelsen.

Med det anförda tillstyrker vi Riksdagens revisorers förslag i här aktuellt avseende. Den nyssnämnda motionen avstyrks samtidigt i motsvarande del.

5. Regeringskansliet som ägarföreträdare (punkt 4)

av Maria Larsson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 4 borde ha följande lydelse:

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 5. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 2 och motion 2003/04:N2 yrkande 3.

Ställningstagande

Jag delar revisorernas bedömning om behovet av en utveckling av samarbetsformerna inom Regeringskansliet för att få till stånd en mer enhetlig förvaltning och styrning av de statliga bolagen. Revisorererna varnar för den uppdelning av statligt ägda företag som gjorts på olika departement.

Att flera olika departement arbetar med bolagsfrågor medför – som sägs i motion 2003/04:N2 (kd) – att staten inte använder sina resurser på bästa sätt och att den kompetens som byggts upp på Näringsdepartementet inte utnyttjas fullt ut. Revisorernas granskning har visat att det finns stora variationer mellan hur de olika departementen förvaltar de bolag de ansvarar för. I syfte att utnyttja Regeringskansliets resurser på bästa sätt och att skapa enhetlighet och en större överblickbarhet i statens förvaltning av de egna bolagen bör samtliga bolag med statligt ägande förvaltas av ett och samma departement. En sådan omorganisation av regeringens bolagsförvaltning har länge efterlysts av revisorererna och det är nu hög tid att den genomförs.

Vidare instämmer jag i revisorernas förslag om att regeringen årligen till riksdagen skall lämna en redovisning av hur utvecklingsarbetet bedrivs inom Regeringskansliet när det gäller ägarutövningen. En sådan redovisning bör vara väsentligt mer fyllig och uttömmande än den nuvarande skrivelsen.

Riksdagen bör genom ett tillkännagivande ställa sig bakom vad som här anförts. Med detta tillstyrker jag Riksdagens revisorers förslag i här aktuellt avseende och den nyssnämnda motionen i motsvarande del.

6. Övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål (punkt 5)

av Mikael Odenberg (m), Maria Larsson (kd), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Stefan Hagfeldt (m), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 5 borde ha följande lydelse:

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 6. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 3 och motionerna 2002/03:N22 yrkandena 2, 6 och 10, 2003/04:N1 yrkande 1, 2003/04:N2 yrkandena 2, 5 och 7, 2003/04:N3 yrkandena 2 och 3 och 2003/04:N327 yrkande 6 och avslår motionerna 2003/04:Fi218 yrkandena 4 och 5, 2003/04:N295 yrkandena 1 och 2, 2003/04:N314 och 2003/04:N365.

Ställningstagande

Vi instämmer – i likhet med vad som anförs i motionerna 2003/04:N1 (m), 2003/04:N3 (fp), 2003/04:N2 (kd), 2002/03:N22 (kd) och 2003/04:N327 (c) – i den kritik som Riksdagens revisorer framför i avsnittet om övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål. Revisorerna kritiserar att staten fortfarande blandar dessa olika typer av mål i olika dokument, såsom bolagsordningar, ägardirektiv, avtal, riksdagsbeslut och propositioner. I rapporten konstaterar revisorerna också att bolagsordningarna inte alltid tydligt anger syftet med verksamheten och att det inte heller framgår huruvida verksamheten syftar till något annat än att gå med vinst.

Revisorerna ger en bild av betydande förvirring inom delar av den statliga bolagssektorn. De olika departementen har ingen enhetlig linje när det gäller vilka styrdokument som bör användas. Det förekommer att bolag utvecklar affärsidéer och mål utan att det finns nämnvärd täckning i officiella styrdokument. Andra bolag expanderar sidoverksamheter som saknar egentlig grund i bolagsordningen. Tydliga avkastningskrav och en fastställd utdelningspolicy finns inte alltid angiven för statliga företag som skall gå med vinst. För bolag med samhällsåtaganden förekommer det att regeringen underlåter att ställa krav på återredovisning av hur dessa åtaganden uppfylls.

Den kritik som revisorerna framför är berättigad och de föreslagna åtgärderna bör vidtas. Det innebär bl.a. att antalet styrdokument skall begränsas, att alla statliga bolag skall ha aktuella och genomarbetade bolagsordningar och att bolagsordningarnas ändamålsparagrafer skall ses över och stramas upp.

I några motioner tas upp frågor rörande etiska och miljömässiga riktlinjer för företagen med statligt ägande. De stora svenska privata företagen har för länge sedan insett behovet av att utveckla etiska och sociala principer för verksamheten och ställer också krav på underleverantörerna. Även Stock-

holmsbörsen gör etiska avvägningar. Vi anser att det bör finnas en etisk policy i vart och ett av de statliga företagen och att varje företags etiska policy skall redovisas i årsberättelsen. I regeringens årliga redogörelse för företag med statligt ägande bör anges om företaget har en etisk policy, på motsvarande sätt som för närvarande görs beträffande miljöarbete, mångfald och jämställdhet.

Vi vill också något beröra frågan om ohälsa i de statliga företagen och regeringens rapportering av denna fråga. Mot bakgrund av regeringens fokusering på arbetsgivarnas ansvar för att få bukt med ohälsan är det anmärkningsvärt att så många av företagen med statligt ägande – nästan 25 % av företagen med 65 % av det totala antalet anställda – har en sjukfrånvaro som överstiger genomsnittet på arbetsmarknaden. Det är också anmärkningsvärt att regeringen så hårt ansätter det privata näringslivet utan att först förbättra förhållandena hos de statliga bolagen. Regeringen bör utarbeta en policy för hur företag med statligt ägande kan arbeta för att de inte skall ha en högre sjukfrånvaro än genomsnittet på svensk arbetsmarknad. En sådan policy kan innehålla riktlinjer för ett mer aktivt arbetsmiljöarbete, ökade möjligheter till flexibel arbetstid och distansarbete samt ökade möjligheter till tjänstledighet för att pröva ett nytt arbete eller för vidareutbildning.

Frågan om handikappanpassning, som berörs i en motion, anser vi bör uppmärksammas i alla sammanhang. Vi ser den dock i ett mer generellt perspektiv och som inte bör hanteras i särskild ordning för statliga företag.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir Riksdagens revisorers förslag i aktuell del och de inledningsvis nämnda motionerna i sak tillgodosedda i berörda delar och tillstyrks. Övriga här aktuella motioner avstyrks samtidigt i motsvarande delar.

7. Styrelsernas effektivitet (punkt 6)

av Mikael Odenberg (m), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Stefan Hagfeldt (m), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 6 borde ha följande lydelse:

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 7. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 4 och motionerna 2003/04:N3 yrkande 6 och 2003/04:N327 yrkande 7 i denna del och avslår motion 2003/04:N2 yrkande 6.

Ställningstagande

Vi anser – i likhet med vad som anförs i Riksdagens revisorers förslag och i motion 2003/04:N327 (c) – att det behövs olika åtgärder för att effektivisera de statliga företagens styrelser. Således bör regeringen utarbeta riktlinjer för

nominering och arvodering av styrelseledamöter i statliga bolag samt ägna utbildningsfrågorna ökad uppmärksamhet.

Vi menar vidare att regeringen på ett helt annat sätt än hittills måste sträva efter att styrelserna för statliga företag får en allsidig kompetens. Det innebär t.ex. att inte bara svenska kvinnor och män utan också personer från andra länder bör komma i fråga vid tillsättning av styrelserna. Personer med erfarenheter från verksamheter utanför Sverige kan, som anförs i motion 2003/04:N3 (fp), anläggas ett annat synsätt på olika frågor och problemställningar än personer med erfarenhet från enbart svenska förhållanden. Det viktiga är således att få en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen.

I motion 2003/04:N2 (kd) efterfrågas ett uttalande av riksdagen om att, i det fall att politiker skall ingå i en styrelse, det skall finnas en representant för vardera regeringen och oppositionen. Något skäl för en sådan ordning kan vi dock inte se. Det måste vara kompetensen hos den berörda personen som är avgörande, inte den politiska tillhörigheten.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir Riksdagens revisorers förslag i aktuell del och de två förstnämnda motionerna i berörda delar tillgodosedda och tillstyrks. Den sistnämnda motionen avstyrks samtidigt i motsvarande del.

8. Styrelsernas effektivitet (punkt 6)

av Maria Larsson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 6 borde ha följande lydelse:

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 8. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 4 och motionerna 2003/04:N2 yrkande 6, 2003/04:N3 yrkande 6 och 2003/04:N327 yrkande 7 i denna del.

Ställningstagande

Jag anser – i likhet med vad som anförs i Riksdagens revisorers förslag och i motionerna 2003/04:N2 (kd) och 2003/04:N327 (c) – att det behövs olika åtgärder för att effektivisera de statliga företagens styrelser. Således bör regeringen utarbeta riktlinjer för nominering och arvodering av styrelseledamöter i statliga bolag samt ägna utbildningsfrågorna ökad uppmärksamhet.

År 1997 utgjordes hälften av ledamöterna i styrelserna för de statliga bolagen av politiker och politiska tjänstemän. Av revisorernas genomgång av bolagens årsredovisningar framgår att tjänstemän från departement, riksdagsledamöter och politiska tjänstemän fortfarande utgör en stor andel av bolagsstyrelserna. Regeringskansliet har representation i närmare 70 % av bolagens styrelser. Departementsföreträdaren i styrelsen har ofta uppgiften att förmedla

ägarens inställning i olika frågor och dessutom att återföra kunskap till arbetet i departementets bolagsgrupp. Riksdagsledamöternas roll i styrelsen är mer oklar. Visserligen representerar även riksdagsledamöterna ägaren, staten, men dessa kommer inte från Regeringskansliet som svarar för den direkta ägarförvaltningen.

Jag anser, i likhet med Riksdagens revisorer, att ägarrepresentanter som tillsätts på politiska meriter kan öka risken för målkonflikter mellan ägare och bolag. Det får inte gå rutin i att nominera riksdagsledamöter och politiska tjänstemän till styrelseuppdrag i statligt ägda bolag. Ledamöterna i de statliga bolagsstyrelserna skall alltid utses efter förtjänst och skicklighet. När det gäller bolag med särskilda samhällsintressen eller bolag som ålagts samhällsåtaganden, såsom t.ex. Posten, Systembolaget och Svenska Spel, är det viktigt med en viss politisk representation i styrelsen. I de fall riksdagsledamöter eller andra politiker skall ingå i en bolagsstyrelse skall det – enligt min mening och som anförs i motion 2003/04:N2 (kd) – finnas en representant för vardera regeringen och oppositionen.

Jag menar vidare att regeringen på ett helt annat sätt än hittills måste sträva efter att styrelserna för statliga företag får en allsidig kompetens. Det innebär t.ex. att inte bara svenska kvinnor och män utan också personer från andra länder bör komma i fråga vid tillsättning av styrelserna. Personer med erfarenheter från verksamheter utanför Sverige kan, som anförs i motion 2003/04:N3 (fp), anlägga ett annat synsätt på olika frågor och problemställningar än personer med erfarenhet från enbart svenska förhållanden. Det viktiga är således att få en allmän vidgning av kompetensen i styrelserna för de statliga företagen.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir Riksdagens revisorers förslag i berörd del och de tre här aktuella motionerna i motsvarande delar tillgodosedda och tillstyrks.

9. Insyn, uppföljning och revision (punkt 7)

av Mikael Odenberg (m), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Stefan Hagfeldt (m), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 7 borde ha följande lydelse:

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 9. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 5 och motionerna 2002/03:N21 yrkandena 5 och 6, 2002/03:N22 yrkandena 8 och 9, 2002/03:N23 yrkande 3, 2003/04:N1 yrkandena 3 och 4, 2003/04:N2 yrkande 4 och 2003/04:N327 yrkande 5 och avslår motionerna 2002/03:N22 yrkande 4 och 2003/04:N2 yrkande 8.

Ställningstagande

Vi instämmer i den kritik avseende insyn, uppföljning och revision som framförs av Riksdagens revisorer och i motionerna 2002/03:N21 (m), 2003/04:N1 (m), 2002/03:N23 (fp), 2002/03:N22 (kd), 2003/04:N2 (kd) och 2003/04:N327 (c). Kritik kan riktas mot regeringen för fortsatta brister i uppföljningen av de statliga bolagens verksamhet. Också bolagens återrapportering till regeringen måste förbättras avsevärt bl.a. i fråga om redovisningen av bolagens måluppfyllelse.

Insynsfrågorna måste ägnas särskild uppmärksamhet. Hanteringen av många statliga bolag visar att det finns betydande brister i form av mörkläggning och hemligstämpling. Exempel på detta under det senaste halvåret utgör de tidigare nämnda fyra propositioner i vilka regeringen föreslagit rekonstruktioner rörande Svenska Skogsplantor, Teracom, SJ och Svensk Exportkredit. Beslutsunderlagen i propositionerna har varit näst intill obefintliga, och Näringsdepartementets akter i ärendena har hemligstämplats i sin helhet. Som tidigare redovisats har en granskningsanmälan rörande regeringens beredning av dessa fyra propositioner lämnats till konstitutionsutskottet. I privatägda, börsnoterade företag skulle ett likartat hemlighetsmakeri vara fullständigt otänkbart.

Öppenheten i statliga företag måste generellt sett öka. Allmänhet och journalister måste ges en ovillkorlig rätt att närvara vid bolagsstämmor, och dagordningar måste självklart vara utan hemligstämplar. Underlag för större beslut på bolagsstämmorna måste även de vara offentliga.

När det gäller förslaget i motionerna 2002/03:N22 (kd) och 2003/04:N2 (kd) om att revisorernas mandatperioder skall begränsas till ett år i taget kan konstateras att uppdraget som revisor enligt aktiebolagslagen (10 kap. 20 §) skall gälla till slutet av den bolagsstämma som hålls under det fjärde räkenskapsåret efter revisorsvalet. Således anger aktiebolagslagen att revisorer skall väljas på fyra år. Beträffande förslaget i samma motion om att revisorer inte skall ha möjlighet att vara både revisor och rådgivare i ett bolag vill vi peka på att det av regeringens ägarpolicy framgår att revisorernas roll är mycket viktig och att revisorernas oberoende är en fråga som skall hanteras av styrelsen. En revisor skall enligt revisorslagen (21 §) för varje nytt uppdrag pröva om det finns omständigheter, t.ex. rådgivning, som kan rubba förtroendet för dennes opartiskhet eller självständighet. Denna prövning skall enligt revisorslagen (24 §) dokumenteras. Styrelsen bör enligt statens ägarpolicy ta del av revisorernas bedömningar i enlighet med revisorslagens analysmodell i fall bolaget vill anlita revisorerna även som rådgivare/konsulter. Därutöver skall, i de fall där konsulttjänsterna utgör en betydande andel av revisorernas ersättning, detta förhållande förklaras och motiveras. En översyn av aktiebolagslagens bestämmelser om revisorsval och mandattider görs för närvarande inom Justitiedepartementet. Så snart aktiebolagslagen harmonieras med EG-bestämmelserna på området kan nya regler komma att gälla för samtliga företag i Sverige. I avvaktan på sådana ändringar finns följande bestämmelse om revisorsrotation i de yrkesetiska regler som Föreningen Auktoriserade

Revisorer (FAR) ger ut: Det är inte förenligt med god revisorssed att i ett företag av allmänt intresse acceptera val som revisor för mer än två sammanhängande mandatperioder.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir Riksdagens revisorers förslag i berörd del och de här aktuella motionerna – med undantag för yrkandena rörande revisorer i motionerna 2002/03:N22 (kd) och 2003/04:N2 (kd) – i motsvarande delar tillgodosedda och tillstyrks.

10. Insyn, uppföljning och revision (punkt 7)

av Maria Larsson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 7 borde ha följande lydelse:

7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 10. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 5 och motionerna 2002/03:N21 yrkandena 5 och 6, 2002/03:N22 yrkandena 4, 8 och 9, 2002/03:N23 yrkande 3, 2003/04:N1 yrkandena 3 och 4, 2003/04:N2 yrkandena 4 och 8 och 2003/04:N327 yrkande 5.

Ställningstagande

Jag instämmer i den kritik avseende insyn, uppföljning och revision som framförs av Riksdagens revisorer och i motionerna 2002/03:N21 (m), 2003/04:N1 (m), 2002/03:N23 (fp), 2002/03:N22 (kd), 2003/04:N2 (kd) och 2003/04:N327 (c). Kritik kan riktas mot regeringen för fortsatta brister i uppföljningen av de statliga bolagens verksamhet. Också bolagens återsrapportering till regeringen måste förbättras avsevärt bl.a. i fråga om redovisningen av bolagens måluppfyllelse.

Insynsfrågorna måste ägnas särskild uppmärksamhet. Hanteringen av många statliga bolag visar att det finns betydande brister i form av mörkläggning och hemligstämpling. Exempel på detta under det senaste halvåret utgörs av de tidigare nämnda fyra propositioner i vilka regeringen föreslagit rekonstruktioner rörande Svenska Skogsplantor, Teracom, SJ och Svensk Exportkredit. Beslutsunderlagen i propositionerna har varit näst intill obefintliga, och Näringsdepartementets akter i ärendena har hemligstämplats i sin helhet. Som tidigare redovisats har en granskningsanmälan rörande regeringens beredning av dessa fyra propositioner lämnats till konstitutionsutskottet. I privatägda, börsnoterade företag skulle ett likartat hemlighetsmakeri vara fullständigt otänkbart.

Öppenheten i statliga företag måste vidare generellt sett öka. Allmänhet och journalister måste ges en ovillkorlig rätt att närvara vid bolagsstämmor

och dagordningar måste självklart vara utan hemligstämplar. Underlag för större beslut på bolagsstämmorna måste även de vara offentliga.

Jag vill också beröra frågan om revisorerna i de statliga företagen, som tas upp i motionerna 2002/03:N22 (kd) och 2003/04:N2 (kd). De revisorer som är satta att granska styrelsens och den verkställande direktörens förvaltning samt företagets årsredovisning och bokföring har en central betydelse för varje ägare av ett företag. Det går inte att nog understryka betydelsen av revisorerens oberoende gentemot styrelsen och företagets verkställande ledning. Den s.k. Enronaffären i Förenta staterna och andra liknande finansskandaler under åren 2001 och 2002 tjänar som avskräckande exempel på vad som kan hända ifall revisorerens oberoende inte säkerställs.

Dessutom är det högst anmärkningsvärt att revisorerna väljs på mandatperioder om fyra år. Ägaren bör alltid ha möjlighet att ompröva sitt förtroende för revisorerna och göra de förändringar den finner nödvändiga för att säkerställa en oberoende, god och högkvalitativ revision. Det är min uppfattning att staten som ägare av bolag måste föregå med gott exempel vad gäller att hålla en hög standard för att säkerställa revisorerens oberoende. Därför bör samma revisorsfirma inte kunna utföra uppdrag som revisor och rådgivare till samma bolag. Dessutom bör revisorerens mandatperioder begränsas. Därutöver bör det finnas en tydlig gräns för hur många år en revisor får tjänstgöra för ett och samma företag. Denna övre gräns bör överensstämma med de rekommendationer som utarbetats av EU:s revisionskommitté, dvs. sjuåriga valperioder bör utgöra gräns.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir Riksdagens revisorers förslag i berörd del och alla de här aktuella motionerna i motsvarande delar tillgodosedda och tillstyrks.

11. Dotterbolagens verksamhet (punkt 8)

av Yvonne Ångström (fp), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförts i reservation 11. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 6 och motion 2003/04:N2 yrkande 9 och avslår motionerna 2003/04:N1 yrkande 5 och 2003/04:N2 yrkande 10.

Ställningstagande

Vi delar revisorerens synpunkter när det gäller dotterbolagen till de statliga bolagen. Detta är ett förslag som revisorerna framförde redan vid sin förra granskning. Det är rimligt att regeringen gör en översyn av vilka dotterbolag till de statliga bolagen som inte skall få säljas utan riksdagens medgivande. Det finns enligt revisorerna ca 250 dotterbolag, varav flera har sådana verk-

samheter som riksdagen tidigare har fattat beslut om. Riksdagen har dock ingen samlad bild av de olika dotterbolagen och deras verksamheter. Vi instämmer i de synpunkter som förs fram i motion 2003/04:N1 (m) om att det är verksamheter, snarare än i vilken juridisk form som en verksamhet bedrivs i, som är den relevanta frågan. Samtidigt ser vi ingen nackdel med att regeringen uppmanas att göra en översyn av dotterbolagen. Riksdagen behöver allmänt sett en bättre och mer täckande information om den statliga företagssektorn och dess verksamheter. Detta framförs också i motion 2003/04:N2 (kd). Däremot anser vi inte – i motsats till vad som föreslås i den sistnämnda motionen – att riksdagen skall begära att regeringen skall utarbeta ett förslag till lagstiftning rörande hanteringen av dotterbolagen.

Med det anförda tillstyrker vi revisoreernas förslag i här aktuell del och motion 2003/04:N2 (kd) i motsvarande del. Den andra delen av denna motion, liksom motion 2003/04:N1 (m) i berörd del, avstyrks samtidigt.

12. Dotterbolagens verksamhet (punkt 8)

av Maria Larsson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 8 borde ha följande lydelse:

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 12. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorerers förslag 2002/03:RR16 punkt 6 och motion 2003/04:N2 yrkandena 9 och 10 och avslår motion 2003/04:N1 yrkande 5.

Ställningstagande

Jag anser – i likhet med Riksdagens revisorer och vad som anförs i motion 2003/04:N2 (kd) – att riksdagen bör begära att regeringen skall upprätta en förteckning över dotterbolag till statligt ägda bolag med en beskrivning av deras verksamhet och yttrande över huruvida verksamheten är hänförlig till moderbolagets kärnverksamhet eller inte. Vidare bör riksdagen begära att regeringen skall utarbeta ett förslag till lagstiftning och riktlinjer för hanteringen av dotterbolag till statligt ägda bolag i enlighet med vad som här anförs.

De statligt ägda bolagen har ca 250 dotterbolag, varav flera har sådana verksamheter som riksdagen tidigare fattat beslut om skall drivas i statlig regi. Andra har samhällsåtaganden att uppfylla eller andra mål som kan vara av politisk karaktär. Det finns även flera dotterbolag vars verksamhet inte är en del av moderbolagets kärnverksamhet. Riksdagen har för närvarande ingen samlad bild av de olika dotterbolagen i den statliga bolagssfären. Därför bör regeringen, som nyss nämnts, ges i uppdrag att upprätta en förteckning över dotterbolag till statligt ägda bolag. En sådan förteckning kan vara till nytta både för Regeringskansliet och för riksdagen i arbetet med att förbättra ägarstyrningen och genomlysningen i statens bolag.

Den föreslagna förteckningen kan anses uppfylla syftet med revisorernas förslag om en översyn av vilka dotterbolag som inte skall få säljas utan riksdagens medgivande. De dotterbolag som är hänförliga till bolagets kärnverksamhet eller som har samhällsättaganden bör inte få säljas utan riksdagens medgivande. För att förtydliga vilka bolag som inte skall få säljas utan riksdagens medgivande och i vilken utsträckning statligt ägda bolag får ha dotterbolag som inte är hänförliga till moderbolagets kärnverksamhet bör riksdagen ge regeringen i uppdrag att utarbeta ett förslag till lagstiftning och riktlinjer.

Med det anförda tillstyrks revisorernas förslag i här aktuell del och motion 2003/04:N2 (kd) i motsvarande delar. Motion 2003/04:N1 (m) avstyrks samtidigt i berörd del.

13. Bolagsledningarnas löner och ersättningar (punkt 9)

av Mikael Odenberg (m), Maria Larsson (kd), Ulla Löfgren (m), Stefan Hagfeldt (m) och Håkan Larsson (c).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 9 borde ha följande lydelse:

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 13. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 7 och motionerna 2002/03:N21 yrkandena 7–9, 2002/03:N22 yrkande 7, 2003/04:N1 yrkandena 6 och 7, 2003/04:N2 yrkande 11 och 2003/04:N327 yrkande 7 i denna del, bifaller delvis motion 2003/04:N3 yrkande 4 och avslår motionerna 2003/04:N203 och 2003/04:N259.

Ställningstagande

Vi delar de synpunkter som framförs i Riksdagens revisorers förslag, liksom i motionerna 2002/03:N21 (m), 2003/04:N1 (m), 2002/03:N22 (kd), 2003/04:N2 (kd) och 2003/04:N327 (c), när det gäller bolagsledningarnas löner och ersättningar. Liknande principiella synpunkter framförs också i motion 2003/04:N3 (fp).

Regeringen har, som redovisats, nyligen fattat beslut om förändrade riktlinjer för företagsledande personers anställningsvillkor i statliga bolag och för anställdas incitamentsprogram. Vi finner det anmärkningsvärt att regeringen, parallellt med att riksdagen behandlar revisorernas förslag och förslag i motioner rörande bolagsledningarnas löner och ersättningar, bedriver ett översynsarbete och fattar beslut om nya riktlinjer. Det ger ett intryck av självtillräcklighet hos regeringen. Samtidigt är regeringens beteende i högsta grad avslöjande: regeringsbeslutet om riktlinjerna fattas en knapp vecka före utskottets preliminära behandling av de aktuella förslagen. Det är först när regeringen ser framför sig ett tillkännagivande av riksdagen i frågan som regeringen förmår besluta om uppstramade riktlinjer.

Vi kan konstatera att de nya riktlinjerna innebär ett steg i den riktning som förordas av Riksdagens revisorer och i de nämnda motionerna. Riktlinjerna

innebär att det i princip skall bli ett stopp för bonuslöner till de verkställande direktörerna. Detta är bra. Bonussystem är en ordning som inte bör tillämpas i statliga företag. Det finns en stor, principiell skillnad mellan privata och statliga företag: Om man är privat aktieägare och inte är nöjd med hur styrelsen i det berörda företaget hanterar lönesättningen för direktörerna i företaget, så kan man sälja aktierna. Som medborgare – och därmed delägare i de statliga företagen – har man inte den valfriheten.

Även om de nya riktlinjerna således innebär steg i rätt riktning är de inte tillräckliga. Riksdagen bör anmoda regeringen att vidta ytterligare åtgärder i enlighet med revisorernas och motionernas förslag. Det gäller sådant som undersökning av löneskillnader mellan vd för statliga företag och generaldirektörer i affärsverk eller statliga myndigheter av motsvarande storlek, kontroll av avgångsersättningar, bl.a. att det sker en avräkning från avgångsersättning om berörd vd erhåller ny anställning, samt kontroll av pensionsavtal.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts. Därmed blir Riksdagens revisorers förslag i berörd del och de tidigare nämnda motionerna i motsvarande delar tillgodosedda och tillstyrks. Motion 2003/04:N3 (fp) blir också till en del tillgodosedd, medan övriga här aktuella motioner avstyrks.

14. Bolagsledningarnas löner och ersättningar (punkt 9)

av Yvonne Ångström (fp) och Nyamko Sabuni (fp).

Förslag till riksdagsbeslut

Vi anser att utskottets förslag under punkt 9 borde ha följande lydelse:

9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 14. Därmed bifaller riksdagen Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16 punkt 7 och motionerna 2002/03:N21 yrkandena 7 och 8, 2003/04:N1 yrkande 6, 2003/04:N3 yrkande 4, 2003/04:N327 yrkande 7 i denna del, bifaller delvis motionerna 2002/03:N22 yrkande 7 och 2003/04:N2 yrkande 11 och avslår motionerna 2002/03:N21 yrkande 9, 2003/04:N1 yrkande 7, 2003/04:N203 och 2003/04:N259.

Ställningstagande

Vi delar de synpunkter som framförs i Riksdagens revisorers förslag, liksom i motion 2003/04:N3 (fp), när det gäller bolagsledningarnas löner och ersättningar. Liknande principiella synpunkter framförs också i motionerna 2002/03:N21 (m), 2003/04:N1 (m), 2002/03:N22 (kd), 2003/04:N2 (kd) och 2003/04:N327 (c).

Regeringen har, som redovisats, nyligen fattat beslut om förändrade riktlinjer för företagsledande personers anställningsvillkor i statliga bolag och för anställdas incitamentsprogram. Vi finner det anmärkningsvärt att regeringen, parallellt med att riksdagen behandlar revisorernas förslag och förslag i mot-

ioner rörande bolagsledningarnas löner och ersättningar, bedriver ett över-
synsarbete och fattar beslut om nya riktlinjer. Det ger ett intryck av självtill-
räcklighet hos regeringen. Samtidigt är regeringens beteende i högsta grad
avslöjande: regeringsbeslutet om riktlinjerna fattas en knapp vecka före ut-
skottets preliminära behandling av de aktuella förslagen. Det är först när
regeringen ser framför sig ett tillkännagivande av riksdagen i frågan som
regeringen förmår besluta om uppstramade riktlinjer.

Vi noterar att de nya riktlinjerna innebär ett steg i den riktning som föror-
das av Riksdagens revisorer och i de nämnda motionerna. Samtidigt kan vi
konstatera att det rör sig om just riktlinjer, som alltså inte är tvingande. Det är
fortfarande upp till bolagens styrelser att besluta om eventuella incitaments-
program. Enligt uppgift av näringsminister Leif Pagrotsky i medierna kom-
mer inte heller de nya riktlinjerna att innebära någon minskning av de totala
lönekostnaderna för de berörda personerna.

Riktlinjerna är alltså inte tillräckliga och kommer inte att innebära att de
avarter som förekommer och som påvisats av revisorerna försvinner. Därför
behövs det ytterligare åtgärder. Revisorerna fann bl.a. att de verkställande
direktörerna i vissa statliga företag hade betydligt högre löner än generaldi-
rektörerna i statliga verk av motsvarande storlek. Vi delar revisorernas be-
dömning att regeringen bör undersöka motiven bakom dessa löneskillnader.
Vi anser vidare, i likhet med revisorerna, att det är otillfredsställande att sta-
ten inte har kontroll över vilka pensionsavtal som ingås för ledningarna i de
statliga företagen. Att staten i flera fall inte har haft det har framgått tydligt,
inte minst genom det pensionsavtal som Vin & Sprit slöt med sin nuvarande
vd. Till anställningsvillkoren för ledningarna i företagen hör även eventuella
bonusavtal. När det gäller bonusavtal visar revisorernas granskning att sådana
är relativt sällsynta hos statens bolag, men att de förekom i sex företag år
2001. Vi vill inte utfärda något generellt förbud mot bonuslöner utan anser att
företag som verkar på en marknad – även statliga företag – skall kunna betala
sina ledningar marknadsmässiga ersättningar och även bonuslöner när så är
motiverat. Avtalen måste dock vara på en restriktiv och rimlig nivå. Villkoren
för avtalen bör också framgå på ett öppet och tydligt sätt.

Med hänvisning till det anförda bör riksdagen genom ett tillkännagivande
anmoda regeringen att vidta åtgärder i enlighet med vad som här har anförts.
Därmed blir Riksdagens revisorers förslag i berörd del och den nämnda mot-
ionen i motsvarande del tillgodosedda och tillstyrks. Motionerna 2002/03:
N21 (m), 2003/04:N1 (m), 2002/03:N22 (kd), 2003/04:N2 (kd) och 2003/04:
N327 (c) blir också till en del tillgodosedda, medan övriga här aktuella mot-
ioner avstyrks.

15. Kapitalomstruktureringar (punkt 11, motiveringen)

av Mikael Odenberg (m), Ulla Löfgren (m), Yvonne Ångström (fp), Stefan Hagfeldt (m), Nyamko Sabuni (fp) och Håkan Larsson (c).

Ställningstagande

Riksdagen behandlade våren 2003, som nämnts, regeringens förslag i tilläggsbudgeten för budgetåret 2003 avseende förbättrad kapitalstruktur i statliga företag (prop. 2002/03:100, bet. 2002/03:FiU21). Innehållet i riksdagens beslut har redogjorts för. Våra synpunkter i frågan överensstämmer med dem som framfördes i en reservation (m, fp, c) i finansutskottets betänkande 2002/03:FiU21. Vi ser ingen anledning att i detta sammanhang åter ta upp frågan till behandling. Motion 2002/03:N22 (kd) avstyrks därmed i berörd del.

16. Kapitalomstruktureringar (punkt 11)

av Maria Larsson (kd).

Förslag till riksdagsbeslut

Jag anser att utskottets förslag under punkt 11 borde ha följande lydelse:

11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i reservation 16. Därmed bifaller riksdagen motion 2002/03:N22 yrkande 5.

Ställningstagande

Jag anser – i likhet med vad som anförs i motion 2002/03:N22 (kd) – att riksdagen skall begära att regeringen utformar ett lagförslag för att reglera kapitalomstruktureringar i statligt ägda företag. I anslutning till regeringens förslag i tilläggsbudgeten för år 2003 om en förbättrad kapitalstruktur i statliga bolag (prop. 2002/03:100, bet. 2002/03:FiU21) framförde Kristdemokraterna i en reservation sina synpunkter på hur bristsituationer i statligt ägda bolag bör avhjälpas. Detta bör ske antingen genom en omfördelning av statliga tillgångar genom extrautdelningar eller försäljningar eller genom att privata investerare skjuter till kapital. Denna typ av överföringar av statliga tillgångar måste göras inom statsbudgeten.

Regeringens modell bidrar till att ytterligare försvåra genomlysningen av statsbudgeten och regeringens förvaltning av de statliga bolagen. För att öka öppenheten och för att inordna modellen för förändringar i statliga bolags kapitalstruktur i statsbudgeten bör riksdagen stifta en lag som avgränsar kontots användning och beskriver hur de medel som använts skall redovisas i statsbudgeten. En sådan lag bör tydligt avgränsa regeringens befogenhet att göra kapitalinsatser utan att i förväg ha inhämtat riksdagens godkännande. I samband med riksdagsbehandlingen av tilläggsbudgeten framhöll konstitutionsutskottet (yttr. 2002/03:KU6y) att regeringen bör återkomma till riksdagen med ett förslag för hur en permanent ordning för kapitalomstrukturering i den statliga företagssfären bör regleras. Finansutskottet (bet. 2002/03:FiU21)

delade konstitutionsutskottets åsikt och anförde att det är angeläget att ett tydligt regelverk skapas och att det i sammanhanget bör utredas hur förslaget förhåller sig till den s.k. budgetlagen och gällande praxis om hur kapitalutdelningar och kapitalinsatser skall beslutas och redovisas.

Riksdagen bör nu ge regeringen i uppdrag att utforma den lagstiftning som både konstitutionsutskottet och finansutskottet efterfrågat. Med ett sådant beslut blir den nämnda motionen tillgodosedd och tillstyrks.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Skrivelse 2002/03:120

I regeringens skrivelse 2002/03:120 lämnas en redogörelse för förvaltningen av statens företagsägande samt för verksamheten i de företag och affärsverk som Regeringskansliet förvaltade vid årsskiftet 2002/03.

Riksdagens revisorers förslag 2002/03:RR16

1. Allmänna synpunkter

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer anfört i avsnittet Allmänna synpunkter.

2. Regeringskansliet som ägarföreträdare

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer anfört i avsnittet Regeringskansliet som ägarföreträdare.

3. Övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer anfört i avsnittet Övergripande mål, ekonomiska mål och verksamhetsmål.

4. Styrelsernas effektivitet

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer anfört i avsnittet Styrelsernas effektivitet.

5. Insyn, uppföljning och revision

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer anfört i avsnittet Insyn, uppföljning och revision.

6. Dotterbolagens verksamhet

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer anfört i avsnittet Dotterbolagens verksamhet.

7. Bolagsledningarnas löner och ersättningar

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad Riksdagens revisorer anfört i avsnittet Bolagsledningarnas löner och ersättningar.

Motioner med anledning av skrivelsen

2002/03:N21 av Mikael Odenberg m.fl. (m):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att det statliga företagandet snedvrider konkurrensen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om avveckling av sådan myndighetsverksamhet som snedvrider konkurrensen.
3. Riksdagen begär att regeringen lägger fram en motivering till varför vart och ett av bolagen med statlig ägarinblandning även framgent bör ha sådan.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om renodling av rollerna och privatisering av statliga företag.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om stopp för hemlighetsmakeriet vid förvaltningen av de statliga företagen.
6. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag om helt offentliga bolagsstämmor i alla statliga företag.
7. Riksdagen begär att regeringen vidtar åtgärder i syfte att säkerställa att en avgång vid i ett statligt företag inte samtidigt kan uppbära lön och avgångsvederlag.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om statens kontroll över vilka pensionsavtal som ingås i statliga bolag.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att bonussystem inte skall tillämpas för företagsledningarna i statligt ägda bolag.

2002/03:N22 av Maria Larsson m.fl. (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om grunderna för statligt ägande (avsnitt 4).
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en enhetlig redovisning för de olika företagen med statligt ägande (avsnitt 5).
3. Riksdagen begär att regeringen i fortsättningen lämnar sin redogörelse för företag med statligt ägande i så god tid att riksdagen med normala rutiner kan behandla den under vårriksdagen (avsnitt 5).
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om revisorernas roll i företag med statligt ägande (avsnitt 6).
5. Riksdagen begär att regeringen utformar ett lagförslag för att reglera kapitalomstruktureringar i statligt ägda företag (avsnitt 7).

6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en etisk policy för regeringens ägarförvaltning samt för företag med statligt ägande (avsnitt 8).
7. Riksdagen begär att regeringen ser över och omarbetar riktlinjerna för incitamentsprogram samt riktlinjerna för anställningsvillkor för vd och övriga personer i företagsledande ställning i enlighet med vad som anförs i motionen (avsnitt 9).
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om regeringens handläggning av frågor rörande företag med statligt ägande (avsnitt 10).
9. Riksdagen begär att regeringen, i samråd med riksdagens partier, utarbetar en ny modell för hur frågor rörande företag med statligt ägande skall hanteras i framtiden (avsnitt 10).
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ohälsan och arbetsmiljön i företag med statligt ägande (avsnitt 11).

2002/03:N23 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en systematisk försäljning av de statligt ägda företagen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statligt ägda företag snedvrider konkurrensen på marknaden.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om redovisning av samarbete med privata företag i form av samägande för riksdagen.

Motioner med anledning av Riksdagens revisorers förslag

2003/04:N1 av Mikael Odenberg m.fl. (m):

1. Riksdagen begär att regeringen i den årliga redogörelsen för bolag med statligt ägande för varje bolag redovisar vilka samhällsintressen som motiverar att staten även fortsättningsvis upprätthåller ägandet (avsnitt 2.3).
2. Riksdagen begär att regeringen under riksmötet lägger fram förslag till privatiseringsplan för bolag där fortsatt koppling till staten inte kan motiveras (avsnitt 2.3).
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ett stopp för hemlighetsmakeri vid förvaltningen av de statliga bolagen (avsnitt 2.5)
4. Riksdagen beslutar om offentliga bolagsstämmor i företag där staten har ett dominerande ägande (avsnitt 2.5).

5. Riksdagen avslår vad Riksdagens revisorer anfört om dotterbolagens verksamhet (avsnitt 2.6).
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om utbetalning av avgångsvederlag (avsnitt 2.7).
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om fast lön utan bonustillägg för företagsledningarna i statliga bolag (avsnitt 2.7).

2003/04:N2 av Maria Larsson m.fl. (kd):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om grunderna för statligt ägande (avsnitt 4).
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en etisk policy för regeringens ägarförvaltning samt för företag med statligt ägande (avsnitt 4).
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att samla förvaltningen av samtliga statligt ägda bolag hos ett departement (avsnitt 5).
4. Riksdagen begär att regeringen, i samråd med riksdagens partier, utarbetar en ny modell för hur frågor rörande företag med statligt ägande skall hanteras i framtiden (avsnitt 5).
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att begränsa antalet styrdokument samt förtydliga och förbättra målbeskrivningar och uppföljning (avsnitt 6).
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om de statliga bolagsstyrelsernas sammansättning (avsnitt 7).
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en enhetlig redovisning för de olika företagen med statligt ägande (avsnitt 8).
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om revisorernas roll i företag med statligt ägande (avsnitt 8).
9. Riksdagen begär att regeringen upprättar en förteckning över dotterbolag till statligt ägda bolag med en beskrivning av deras verksamhet samt yttrande över huruvida verksamheten är hänförlig till moderbolagets kärnverksamhet eller inte (avsnitt 9).
10. Riksdagen begär att regeringen utarbetar ett förslag till lagstiftning och riktlinjer för hanteringen av dotterbolag till statligt ägda bolag i enlighet med vad som anförs i motionen (avsnitt 9).
11. Riksdagen begär att regeringen ser över och omarbetar riktlinjerna för incitamentsprogram samt riktlinjerna för anställningsvillkor för vd och övriga personer i företagsledande ställning i enlighet med vad som anförs i motionen (avsnitt 10).

2003/04:N3 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att återuppta privatiseringen av statliga företag.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att målen för varje statligt företags verksamhet skall framgå i ett enda styrdokument.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att varje statligt företag skall ha en aktuell bolagsordning.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att undersöka motiven till löneskillnader mellan ledningarna i vissa statliga företag och verk.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en jämnare könsfördelning bland de verkställande direktörerna för statliga företag.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utse fler styrelseledamöter med bakgrund utanför Sverige.

Motioner från allmänna motionstiden

2003/04:Fi218 av Ingegerd Saarinen m.fl. (mp):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statliga företag och myndigheter skall ha ett fungerande miljöledningssystem.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statliga företag och myndigheter i möjligaste mån miljöcertifierar sig enligt internationellt erkänd standard.

2003/04:N203 av Rolf Gunnarsson (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om lönenivån för chefer i statliga bolag och statliga förvaltningar.

2003/04:N259 av Margareta Sandgren m.fl. (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om en policy för löner och anställningsvillkor i statliga bolag.

2003/04:N286 av Sten Tolgfors (m):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförs om att staten bör privatisera aktierna i Telia Sonera.

2003/04:N293 av Eva Flyborg m.fl. (fp):

5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att minska statens företagsägande.

2003/04:N295 av Ulf Holm och Yvonne Ruwaida (mp):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om styrning och uppföranderegler för statligt ägda företag.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ett statligt ägande alltid skall utövas med klara ägardirektiv och ett aktivt ägarinflytande samt uppfylla vissa uppföranderegler.

2003/04:N314 av Kerstin Lundgren (c):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ägarstyrning för tillgänglighet i statliga företag.

2003/04:N316 av Mikael Odenberg m.fl. (m):

3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om privatisering av de statliga företagen.
4. Riksdagen bemyndigar regeringen att privatisera och omstrukturera de i motionen uppräknade statliga företagen i enlighet med vad i motionen anförs.

2003/04:N327 av Maud Olofsson m.fl. (c):

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att en ökad spridning av det statliga ägandet skulle bidra positivt till tillväxten och den ekonomiska utvecklingen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att felaktig politisk styrning av de statliga företagens verksamheter har skadliga demokratiska och ekonomiska effekter.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statliga företag verkar på andra villkor än privata aktörer, vilket snedvrider konkurrensen.
4. Riksdagen begär att regeringen tydligt motiverar varför vart och ett av de statligt ägda företagen skall förbli statligt ägt, och att regeringen i övriga fall förbereder försäljning.
5. Riksdagen begär att regeringen återkommer till riksdagen med förslag till skärpt ägarstyrning av de statliga företagen.
6. Riksdagen begär att regeringen utarbetar etiska och miljömässiga riktlinjer för de statliga företagen.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att statliga företag skall företräda medborgarnas intressen vid styrelsenomineringar samt genom att tillämpa sunda och rimliga avtal om pensioner, bonusar, avgångsvederlag etc.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om möjligheten för nya småföretag vid en kontrollerad avveckling av Sveaskog i självbärande enheter skog.

2003/04:N328 av Maud Olofsson m.fl. (c):

22. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ett spritt ägande är positivt för skogsnäringen.

2003/04:N365 av Håkan Juholt (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om statlig ägarpolitik.

2003/04:N394 av Fredrik Olovsson och Louise Malmström (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att uppnå bättre jämställdhet vad gäller ordförande och vice ordförande i de statliga bolagens styrelser.

2003/04:N399 av Johan Andersson (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökad jämställdhet i de statliga företagen.

2003/04:N412 av Alf Svensson m.fl. (kd):

28. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om ökad ägarspridning genom utförsäljning av statliga företag.

BILAGA 2

Riktlinjer för anställningsvillkor i statliga företag

Riktlinjerna ersätter tidigare riktlinjer rörande anställningsvillkor för personer i företagsledande ställning i statliga bolag (1996-12-05) samt riktlinjer för incitamentsprogram för anställda i statliga bolag (1999-11-25). Riktlinjerna avser företag som är helägda av staten. I företag där staten är delägare bör riktlinjerna enligt regeringsbeslutet så långt möjligt tillämpas efter en dialog med övriga aktieägare.

ANSTÄLLNINGSVILLKOR FÖR PERSONER I FÖRETAGSLEDANDE STÄLLNING

Företagets styrelse, i sin helhet, har ansvaret för anställning av verkställande direktören och beslutar om anställningsvillkoren. Styrelsen skall därvid beakta om villkoren överensstämmer med de av regeringen beslutade riktlinjerna. Det ankommer på styrelsen och verkställande direktören att säkerställa att regeringens riktlinjer för anställningsvillkor även tillämpas för andra personer i företagsledande och därmed jämförlig ställning (se definition nedan) i statliga företag och dess dotterbolag.

Löner och övriga förmåner till personer i företagsledande och därmed jämförlig ställning i statliga företag skall vara konkurrenskraftiga men inte löneledande i förhållande till jämförbara företag.

Företagens styrelser skall vid beslut om anställningsvillkor ta ställning till företagsledarens totala ersättning inklusive pensionsvillkor och övriga förmåner. Tjänstebostad bör inte ingå som anställningsförmån. Om incitamentsprogram finns skall koncernchefen/verkställande direktören inte omfattas av programmet.

Pensionsvillkor

Pensionsvillkoren skall ses som en del i de samlade anställningsvillkoren. Pensionsvillkoren skall ställas i relation till lön och övriga förmåner. Styrelsens beslut om villkor för och avsättning till pension till företagsledaren skall grundas på beräkningar om sannolik och maximal kostnad för företaget. Regeringen förordar avgiftsbestämda pensionslösningar.

Pensionsvillkoren skall ha som utgångspunkt en pensionsålder i intervallet 62–65 år. En lägre pensionsålder än 65 år skall motsvaras av en lägre pensionsnivå. Viktigast är att se till de totala pensionskostnaderna.

Avgiftsbestämda pensioner

Regeringen förordar avgiftsbestämda pensionslösningar. Avgiften skall stå i rimlig proportion till den fasta grundlönen. Avgiften bör inte överstiga 30 procent av den fasta lönen. Pensionsvillkoren skall ses som en del i de samlade villkoren.

Förmånsbestämda pensioner

I de särskilda fall när styrelsen ändå avtalar om förmånsbestämd pension skall i avtalet finnas en begränsningsregel om hur stor den framtida pensionen kan bli. Ålderspension på lönedelar över 20 inkomstbasbelopp bör uppgå till högst 32,5 procent.

Avsättning till företagsledarens pension skall göras under den tid företagsledaren är verksam i företaget. Av avtalet om pension skall framgå tydliga bestämmelser om intjänandetid samt på vilken ersättning den slutliga pensionen skall beräknas.

Förmånsbestämd pension skall normalt intjänas enligt de regler som gäller för den tillämpliga kollektiva pensionsplanen. Vid annan pensionsplan intjänas pensionen linjärt från den tidpunkt vd-avtalet träffas. Även pensionsförmåner som utgör tillägg till en kollektiv pensionsplan skall intjänas linjärt.

Pensionen skall beräknas på den genomsnittliga fasta lönen under de senaste fem åren före företagsledarens avgång. Om incitamentsprogram finns skall dessa ersättningar inte ingå i beräkningsunderlaget. Om en kollektiv pensionsplan tillämpas skall istället dess regler gälla inom de inkomstnivåer som täcks av planen.

Avtalet om pension skall även innehålla tydliga samordningsbestämmelser avseende andra inkomster och pensioner.

I avtal om pension skall sjukförsäkringsskydd och nivå på efterlevandeskydd tydligt regleras. Det är lämpligt att tillämpa ITP-planens bestämmelser vid reglering av dessa förmåner.

Uppsägningstid och avgångsvederlag

Vid uppsägning från företaget skall uppsägningstiden inte överstiga sex månader. Vid uppsägning från företags sida kan avgångsvederlag utgå. Avgångsvederlaget skall garantera företagsledaren trygghet under en övergångsperiod. Det får motsvara högst 18 månadslöner exklusive uppsägningstid. Denna ersättning skall utbetalas månadsvis och grundas på den fasta månadslönen exklusive förmåner. Vid ny anställning eller inkomst från annan förvärvsverksamhet skall avgångsersättningen reduceras med belopp motsvarande ny inkomst under 24-månadersperioden.

Vid uppsägning från den anställdes sida skall inget avgångsvederlag utgå.

Vidare bör avtalet om avgångsvederlag innehålla bestämmelser som gör det möjligt att - tills rättslig prövning skett eller överenskommelse träffats - helt

eller delvis hålla inne avgångsersättning, om det före eller under vederlagsperioden upptäcks oegentligheter eller försummelser som kan leda till ansvar för brott eller till skadeståndsskyldighet.

Styrelsens arvoden

Ägaren tillsätter styrelse och beslutar om arvoden till styrelsens ledamöter på bolagsstämman. Även arvoden till styrelseledamöter som arbetar i särskilt inrättade kommittéer under styrelsen skall bestämmas av ägaren genom beslut på bolagsstämma.

Personer i företagsledande eller därmed jämförlig ställning skall inte uppbära arvode för styrelseuppdrag i företaget eller andra företag inom koncernen.

Redovisning – Årsredovisning

För koncernchef samt verkställande direktör (specificerat per person) samt för ledningsgruppen i övrigt skall i årsredovisningen lämnas uppgift enligt följande:

- a) Specifikation och summan av samtliga ersättningar; lön, pensionskostnad samt övriga förmåner för respektive funktion.
- b) Villkoren i avtal om pension.
- c) Villkoren i avtal om avgångsvederlag.

Om företaget ingår i en koncern skall uppgifterna avse förmåner från samtliga koncernföretag.

För styrelsens ledamöter skall redovisas arvode för ordförande, vice ordförande och ledamot. Dessutom skall särskilt redovisas om ersättning till dessa utgår utöver vad bolagsstämman beslutat om till följd av uppdrag eller anställning i företaget eller annat koncernföretag.

Bolagsstämma

Styrelsen skall på bolagsstämman redovisa och motivera den totala ersättningen till verkställande direktören.

Skiljeklausul

Företagets anställningsavtal med företagsledare skall innehålla en klausul om att tvister i anledning av avtalet avgörs enligt lagen (1999:416) om skiljeförfarande.

INCITAMENTSPROGRAM FÖR ANSTÄLLDA

I de allra flesta fall bör statligt ägda företag undvika incitamentsprogram. Det förhållandet att regeringen beslutat om riktlinjer för incitamentsprogram skall

alltså inte uppfattas som att regeringen rekommenderar sådana program i företag som helt eller delvis ägs av staten.

Det ankommer på bolagets styrelse att säkerställa att – om ett incitamentsprogram införs – regeringens riktlinjer för incitamentsprogram för anställda i statliga företag följs.

Följande principer skall vara vägledande i de särskilda fall incitamentsprogram införs:

Ett incitamentsprogram bör omfatta all anställd personal i företaget utom koncernchefen/verkställande direktören.

Särskilda incitamentsprogram som enbart riktas till personer i företagsledande ställning skall inte införas.

Det skall finnas en direkt koppling mellan de mål som skall ligga till grund för belöningen i incitamentsprogrammet och företagets övergripande verksamhetsmål. Företaget skall ha en väl fungerande verksamhetsstyrning som incitamentsprogrammet kopplas till. Incitamentsprogrammets mål skall vara objektiva, definierbara och mätbara på både kort och lång sikt. Belöningen kan – beroende av företagets verksamhet – vara kopplad till såväl kvantitativa som kvalitativa mål.

Det skall finnas ett tydligt samband mellan incitamentsprogrammets mål och den anställdes arbetsinsats. Vid programmets utformning skall beaktas att yttre faktorer, t.ex. allmänna förändringar av börskurser, råvaru- och fastighetspriser, ränta samt valutakurser, inte skall påverka belöningen. Företags-specifika eller individuella förändringar kan däremot inverka på belöningen.

Belöningen skall präglas av rimlighet. Belöningen skall även stå i rimlig balans med företagets resultat. Belöning skall ej utgå för det år företaget redovisar förlust. Incitamentsprogrammets belöningar skall inte utfalla till ett högre belopp till individen än motsvarande två månadslöner.

Det skall klargöras vilka regler som gäller för att erhålla belöning vid olika anställningsformer. Vidare skall det regleras hur nyanställda skall introduceras i programmet och hur belöningen skall beräknas i samband med anställningens upphörande.

Incitamentsprogrammet skall tidsbegränsas för att kunna revideras eller avskaffas om förutsättningarna ändras.

Företagets årsredovisning skall innehålla alla väsentliga uppgifter om incitamentsprogrammet.

DEFINITIONER

Med *personer i företagsledande och därmed jämförlig ställning* avses verkställande direktör, ställföreträdare för verkställande direktör och, i större företag, direktionsmedlem och personer med självständig ställning som chef för en större gren av företagets verksamhet [jämför 1 § lagen (1982:80) om anställningsskydd].

Anställningsvillkor som regleras av SFS 2003:55, SFS 2003:56 omfattas inte av dessa riktlinjer.

Med *förmånsbestämd pension* avses att pensionens storlek är bestämd som en viss procent av lönen. Pensionspremierna ändras därför mellan åren när lönen ändras för att den kommande pensionen skall kunna betalas ut enligt den nivå som är bestämd.

Med *avgiftsbestämd* (premiebestämd) pension avses att pensionspremierna är bestämda och att man inte i förväg vet hur stor pensionen blir. Storleken avgörs bl.a. av hur stora premierna är och vilken avkastning dessa ger.

Ett *incitamentsprogram* är ett system för belöning av personers arbetsinsats där belöningen är beroende av att arbetstagarens arbetsinsats höjer värdet i företaget. I dessa riktlinjer jämför regeringen rörlig lönedel och bonus med incitamentsprogram. Detta skall dock inte jämföras med sedvanlig provisionsbaserad lön.